

FINANCOVANIE CIRKVI A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ

HISTÓRIA
A SÚČASNOSŤ

Wolters Kluwer

Publikácia vychádza v rámci projektu Vega 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločností.

Vzor citácie: MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). Financovanie cirkví a náboženských spoločností. História a súčasnosť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019. 130 s. ISBN 978-80-571-0160-4

Editor © ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th. D.

Autori © doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D.; doc. JUDr. Mgr. Adriana Švecová, Ph.D.; doc. JUDr. Miriam Laclavíková, Ph.D.; JUDr. Adam Csukás; Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke, Th.D.; doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr; prof. Olga Valentinovna Popova, DrSc.

Recenzenti:

doc. Preeti D. Das, PhD.

Dr. h. c. prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD.

Prvé vydanie, Wolters Kluwer SR s. r. o., 2019

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-571-0160-4 (pdf)

OBSAH

PREDHOVOR	6
-----------------	---

DOBROVOLNÁ CHUDOBA JAKO VÝZVA PRO ŽIVOT DUCHOVNÍCH

VOLUNTARY POVERTY AS A CHALLENGE FOR THE LIFE OF CLERGY	7
---	---

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D.

1 Nebezpečí závislosti	7
2 Služebníci v křesťanských obcích rané církve	9
3 Kanonickoprávní zakotvení života kleriků	10
Závěrem	14

TRADÍCIA A PERSPEKTÍVY ODMEŇOVANIA DUCHOVNÝCH

V PODMIENKACH ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1918 – 1950

TRADITIONS AND DIFFERENT VIEWS ON PAYMENT OF CLERICS IN THE CZECHOSLOVAKIA DURING THE YEARS 1918-1950	16
--	----

doc. JUDr. Mgr. Adriana Švecová, PhD. – doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

Úvod	16
Odmeňovanie duchovných v období rokov 1918 – 1950 – kongruový zákon	19
Záver	23

CIRKEVNÁ KONKURENCIA V ČESKOSLOVENSKU

“KIRCHENKONKURRENZ” IN CZECHOSLOVAKIA	26
---	----

JUDr. Adam Csukás

1 Cirkevná konkurencia v medzivojnovom Československu	27
1.1 Základné právne inštitúty	27
1.1.1 Patronátne právo	27
1.1.2 Farské a cirkevné obce	29
1.2 Právne oblasti	30
1.2.1 Čechy	30
1.2.2 Morava a Sliezsko	32
1.2.3 Slovensko a Podkarpatská Rus	34
2 Cirkevná konkurencia v Československu po druhej svetovej vojne	35

REALIZACE ZÁKONA Č. 428 /2012 SB. O MAJETKOVÉM VYROVNÁNÍ ZE

STRANY ŽENSKÝCH ŘEHOLNÍCH INSTITUTŮ V ČR

IMPLEMENTATION OF ACT NO. 428/2012 COLL. ABOUT PROPERTY SETTLEMENT BY THE WOMEN'S RELIGIOUS INSTITUTES IN THE CZECH REPUBLIC	45
---	----

Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke, Th.D.

Úvod	46
1 Normativa a majetek řeholních institutů obecně	46
2 Hlavní zdroje financování ženských řeholních institutů v ČR v současnosti	47

3	Ženské řeholní instituty jako zaměstnavatelé	50
4	Zdravotnictví a sociální péče	51
5	Školství a vzdělávání	52
6	Investice: zabezpečení do budoucnosti i apoštolátu institutu	54
6.1	Zemědělství a lesnictví	54
6.2	Nemovitosti, podnikání	55
6.3	Podpora kulturního dědictví a krajiny	57
7	Možnosti finančních investic a zhodnocení kompenzace	57
	Závěr	58

NOVÝ SYSTÉM FINANCOVÁNÍ CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ V ČESKÉ REPUBLICE

NEW SYSTEM OF FINANCING OF CHURCHES AND RELIGIOUS

COMMUNITIES IN THE CZECH REPUBLIC

doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr

Úvod

Závěr

ПРАКТИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

FINANCING OF RELIGIOUS ASSOCIATIONS IN MODERN RUSSIA

prof. Olga Valentinovna Popova, DrSc.

1 Динамика числа религиозных организаций в РФ

2 Традиционные практики финансирования религиозных объединений в светском государстве

3 Политика косвенного финансирования Российским государством религиозных учреждений

4 Практики финансирования религиозных организаций через целевые капиталы (эндаумент-фонды)

5 Практики финансирования запрещенных экстремистских религиозных объединений

REALIZACE ZÁKONA O MAJETKOVÉM VYROVNÁNÍ S CÍRKVEMI A NÁBOŽENSKÝMI SPOLEČNOSTMI V ČESKOBRASTRSKÉ CÍRKVI EVANGELICKÉ

IMPLEMENTATION OF THE ACT ON PROPERTY SETTLEMENT WITH CHURCHES AND RELIGIOUS SOCIETIES IN THE EVANGELICAL CHURCH

OF CZECH BRETHREN

doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr

Úvod

1 Historický základ majetkového vlastnictví v Českobratrské církvi evangelické

1.1 Situace tradičních evangelických církví v Předlitavsku ke konci 1. světové války

1.2 Vznik Českobratrské církve evangelické v r. 1918, majetkové poměry

1.3	Vznik Německé evangelické církve v r. 1919, majetkové poměry	93
1.4	Zrušení Německé evangelické církve, majetkové důsledky	94
1.5	Ekonomické důsledky zásahů komunistické moci	95
2	Orgány správy majetku v Českobratrské církvi evangelické	95
2.1	Struktura Českobratrské církve evangelické	95
2.2	Orgány správy majetku v jednotlivých úrovních sborů	96
2.3	Zásady správy majetku na všech úrovních sborů	97
2.4	Jiné hospodářské subjekty	98
3	Obecné vymezení příjmů a výdajů Českobratrské církve evangelické	98
3.1	Vymezení příjmů	98
3.2	Vymezení výdajů	99
4	Modifikace příjmů a výdajů v souvislosti s majetkovým vyrovnáním	99
4.1	Modifikace příjmů	99
4.1.1	Restituce nemovitého majetku	99
4.1.2	Příspěvek na podporu činnosti	100
4.1.3	Finanční náhrada (kompenzace)	100
4.2	Modifikace výdajů	101
4.2.1	Personální náklady	101
4.2.2	Stavební činnost	102
4.2.3	Investiční náklady	102
4.2.4	Veřejně prospěšné aktivity	103
5	Nástroje realizace hospodaření Českobratrské církve evangelické	104
5.1	Přehled finančních fondů Českobratrské církve evangelické	104
5.2	Jeronýmová jednota	106
5.3	Personální fond Českobratrské církve evangelické	107
5.3.1	Příjmy Personálního fondu	107
5.3.2	Investiční část Personálního fondu	108
5.3.3	Provozní část Personálního fondu	108
5.4	Řízení provozní a investiční aktivity farních sborů	109
	Závěr	111

REALIZACE ZÁKONA O MAJETKOVÉM VYROVNÁNÍ S CÍRKVEMI V CÍRKVI ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ

IMPLEMENTATION OF ACT NO. 428/2012 COLL. ABOUT PROPERTY

SETTLEMENT BY THE THE CZECHOSLOVAK HUSSITE CHURCH

Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke Th. D.

1	Vymezení pojmů	116
2	Orgány pro správu majetku v ČSCH	118
3	Zdroje příjmů ČSCH	119
4	Investice a výdaje	122
	Závěr	126

PREDHOVOR

Obsahom predkladanej publikácie sú príspevky z dvoch vedeckých konferencií *Financovanie cirkví a náboženských spoločností – história a súčasnosť* a *Finančné aspekty štátno-cirkvných vzťahov*, ktoré sa konali na pôde Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave pod gesciou Ústavu pre právne otázky náboženskej slobody PF TU v rámci riešenia projektu Vega 1/0254/16 *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v spolupráci s našimi kolegami z významných vedeckých pracovísk doma a v zahraničí*.

I keď je hovorenie o peniazoch v súvislosti s cirkvami a náboženskými spoločnosťami a ich členmi, veriacimi a duchovnými, najmä v modernej dobe, problematické, už starobylé náboženské texty tieto otázky traktujú a historické záznamy o náboženskej praxi dosvedčujú. Spomeňme si na náklady z výstavbou jeruzalemského chrámu a následnú dvojdrachmu, ktorú musel každoročne každý Žid odvádzať ako príspevok na udržiavanie chrámu. Nemožno tiež obísť desiaty diel všetkých plodín a prvorođených zvierat, ktoré sa v židovskej komunite požívali, ako aj finančný obnos ako obeta za prvorođeného syna. Jednotlivé náboženské skupiny, ktoré sa postupne vyčleňovali, mali neraz spoločný majetok a spoločne hospodárili. Náklady spojené s kultom a inými náboženskými činnosťami boli integrálnou súčasťou ich každodennosti. Postupne sa formovali organizačné štruktúry a aj ekonomika náboženských obcí. Novozákonná spisba tiež poskytuje dostatok zmienok o ekonomickej dimenzii života. Najznámejšia je azda rozprava Ježiša s farizejmi, ktorí sa ho pýtajú, či majú platiť daň cisárovi. Odpoveď je podmienená pohľadom na denár a podobu cisára na ňom, čím upozornil na skutočný právny stav ich vlasti, ich politickú podriadenosť a z toho vyplývajúcu nevyhnutnosť plnenia daňových povinností. Zároveň však Ježišovo „dávajte teda, čo je cisárovo cisárovi, a čo je božie bohu“ upriamuje pozornosť na náboženské požiadavky. Príhoda s farizejmi je v Matúšovom evanjeliu (Mt 22, 15-22) na mieste po Ježišovom výklade podobenstva o svadbe kráľovho syna, ktoré je o všeobecnom a nikoho nevyklučujúcom pozvaní do nebeského Jeruzalema. Stretávanie sa materiálnej a duchovnej roviny života stavia človeka pred výzvou usporiadania hodnôt. Nejde len o interakcie náboženských a sekulárnych predpisov, ale aj o voľbu najlepšieho prístupu k ekonomickej dimenzii náboženského života v súčasných podmienkach demokratickej spoločnosti. Existuje množina modelov, z ktorej je potrebné vybrať alebo kreovať taký, ktorý zohľadňuje tie najdôležitejšie aspekty. Ambíciou riešiteľov projektu a ich kolegov je prispieť k diskusii a hľadať najlepšie možnosti a popísať tak právne rámce, ktoré najlepšie odpovedajú na požiadavky modernej doby. Cesta často vedie cez pochopenie čiastkových prípadov, ktoré posúvajú hranice nášho poznania a umožňujú nám následne uvažovať o celku. Veríme, že aj touto publikáciou k tomu prispievame.

Michaela Moravčíková, editorka

DOBROVOLNÁ CHUDOBA JAKO VÝZVA PRO ŽIVOT DUCHOVNÍCH¹

VOLUNTARY POVERTY AS A CHALLENGE FOR THE LIFE OF CLERGY

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Příspěvek nejprve představuje základní novozákonní výroky, které se týkají postoje křesťana k majetku. Varovné výzvy před závislostí na penězích a majetku se obracely obzvláště na ty, kdo byli v církvi ustanovováni do rozličných služeb. Praxe a postoje prvotní církve zůstávají trvalým dědictvím, které má dodnes inspirovat život církve a jejích služebníků. Dnešní kanonické právo katolické církve pak vytváří základní rámec života katolického kléru také v oblasti mravně bezúhonného způsobu života. Normy Kodexu kanonického práva z roku 1917 byly v této záležitosti podrobnější, zatímco v současnosti platný kodex z roku 1983 obsahuje více spirituálních návodů, jak mohou klerikové církve žít v dobrovolné chudobě, bez závislosti na penězích a na hromadění majetku.

Klíčová slova: duchovní, chudoba, církev, peníze, majetek, kanonické právo

Abstract: The text presents firstly the fundamental New Testament pronouncements concerning the attitude of a Christian towards property. Warnings against the dependence of money and possession were addressed particularly on those who were appointed to some of the various Church services. The practice and the attitudes of early Church remain still as a permanent patrimony that should inspire the Church life and its servants until today. The actual Canon Law of the Catholic Church creates then a fundamental framework of Catholic clergy's life in the morally unimpeachable way of life as well. The norms of Code of Canon Law of 1917 concerning this issue were more detailed, whereas the actual Code of 1983 contains more of spiritual directions for clergy how to live in a voluntary poverty, without any dependence on money and cumulating belongings.

Key Words: Clergy, poverty, church, money, property, Canon Law

1 Nebezpečí závislosti

List Timoteovi varuje, obdobně jako četné další úryvky novozákonních spisů, před neřešení chamtivosti: „*Kdo chce být bohatý, upadá do osidel pokušení a do mnoha nerozumných*

¹ Vedecký příspěvek vznikl v rámci řešení projektu VEGA 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločností.

a škodlivých tužeb, které strhují lidi do zkázy a záhuby. Kořenem všeho zla je láska k penězům. Z touhy po nich někteří lidé zbloudili z cesty víry a způsobili si mnoho trápení.“² Listy, ve kterých se jako autor představuje apoštol Pavel, a adresuje je svým „duchovním synům“ Timoteovi a Titovi, se označují jako „pastorální“.³ V popředí jejich tematického záběru je budování nově založených církevních obcí, jejich struktury, duchovního života i vnitřní disciplíny. Nikoli náhodou se zde proto setkáváme s „kvalifikačními“ požadavky, kladenými na přísný výběr těch, kdo mají být pověřeni nejvýznamnějšími službami v těchto místních církvích. Mezi nimi mají zastávat nejvýznamnější místo biskupové, *eiskopoi*, skuteční „dohlížitelé“ života víry svého stáde. ⁴ První list Timotejovi uvádí patnáctičlenný seznam předpokladů, jimiž se musí kandidát episkopátu vyznačovat, a nikoli náhodou zde nechybí také jeho nezištnost – *afilargyria*, doslova „neláska ke stříbru“.⁵ Také jáhnové, *diakonoi*, nemají být ziskuchtiví,⁶ a znovu totéž platí podle seznamu obsaženého v listu Titovi pro biskupy.⁷

Tyto mravní kvality, požadované od konkrétních jednotlivců, ucházejících se o církevní službu, je vhodné uvést do náležitého kontextu života křesťanů jako těch, kteří podle listu Kolosanům „zemřeli a jejich život je skryt spolu s Kristem v Bohu“.⁸ Platí tedy pro všechny křesťany bez rozdílu postavení v církvi: „Proto umrtvujte své pozemské sklony. Smilstvo, necudnost, vášně, zlou touhu a hrabivost, která je modloslužbou.“⁹ Také zde je vhodné připomenout původní význam slov. Hrabivost (*pleonexia*) označuje touhu „chtít mít stále více“, stává se tak nástrojem zotročující modloslužby (*eidólatría*). Tato pasáž listu Kolosanům může být ozvěnou Kristova výroku, zaznamenaného evangelistou Matoušem v kontextu Ježíšova horského kázání: „Nikdo nemůže sloužit dvěma pánům. Neboť jednoho bude nenávidět a druhého milovat, k jednomu se přidá a druhým pohrdne. Nemůžete sloužit Bohu a mamonu.“¹⁰ Jistěže je tato nesmlouvavá výzva adresována všem Ježíšovým posluchačům a následovníkům,¹¹ avšak obzvláštní brizance a ostrosti nabyde v případě, obrací-li se na ty, kteří byli vyvoleni k některé z církevních služeb.

² 1Tim 6,9-10.

³ „Dvě epištoly Timoteovi a epištola Titovi jsou obvykle souhrnně označovány jako „pastorální“ epištoly. Toto označení použil jako první zřejmě D. N. Berdot roku 1703, následován Paulem Antonem roku 1726. V moderním bádání tento termín zcela zdomácněl.“ (CARSON D. A., MOO Douglas J., Úvod do Nového zákona, Praha: Návrat domů, 2008, s. 485).

⁴ „Doslovný význam slova *episkopos* – biskup je *dohlížitel, dozorce*. Domníváme se, že úlohou biskupa v prvních křesťanských společenstvích bylo dohlížet na ostatní, aby vykonávali svoje povinnosti tak, jak mají. Vzhledem k častému varování před falešnými učiteli a jejich učením, které zaznívá v pastorálních listech, biskup pravděpodobně plnil také úlohu jakési ochrany a dával usměrnění.“ (TRSTENSKÝ, F. *Pavlovy pastorální listy. Exegeticko-teologická analýza*. Ružomberok : Katolícke biblické dielo, 2015, s. 133-134).

⁵ Srov. 1Tim 3,3.

⁶ Srov. 1Tim 3,8.

⁷ Srov. Tit 1,7.

⁸ Srov. Kol 3,3.

⁹ Kol 3,5.

¹⁰ Mt 6,24.

¹¹ „Snažíte-li se sladit obojí, pak ve skutečnosti jenom předstíráte (třeba i sami sobě, ale pořád jenom předstíráte), že to obojí jde. Ve skutečnosti jste se už k jedné možnosti priklonili. Právě tak se musíme rozhodnout, co je náš poklad a kde je naše zázemí. A právě tak se musíme rozhodnout podle tohoto verše, zda nám záleží na Bohu nebo na majetku.“ – MRÁZEK, J. *Evangelium podle Matouše*. Praha : Centrum biblických studií, 2011, s. 101.

Dekret Druhého vatikánského koncilu o službě a životě kněží *Presbyterorum ordinis* nahlíží celkový smysl těchto novozákonních výzev pro kněze katolické církve skrze klíčový pojem svobody: „*Když mají co dělat s tímto světem, ať v něm neutkví, a tak dojdou k oné svobodě, která je osvobodí od veškeré nezřízené starosti a učiní je vnímavými k naslouchání Božího hlasu v denním životě. Z této svobody a vnímavosti vyrůstá duchovní schopnost rozeznávání; její pomocí se najde správný postoj ke světu a k pozemským statkům.*“¹² Koncilní dokument zde vykresluje spirituální motivaci, jež má kněze církve pohnout k vnitřně svobodnému a navenek věrohodnému způsobu života; na tomto místě ovšem neřeší otázku, do jaké míry by měly právní předpisy nebo církevní instituce zabezpečit vnější rámec navenek tolik ožehavé, současně však niterné skutečnosti, jakou je život osvobozený od závislosti na tom, co odvádí od samé podstaty kněžské služby. V této souvislosti lze opět připomenout další *logion* z Ježíšovy horské řeči: „*Neukládejte si poklady na zemi, kde je ničí mol a rez a kde je zloději vykopávají a kradou. Ukládejte si poklady v nebi, kde je neničí mol ani rez a kde je zloději nevykopávají a nekradou. Neboť kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce.*“¹³

2 Služebníci v křesťanských obcích rané církve

Mezi autentické křesťanské spisy novozákonní doby náleží také *Didaché*, „Učení dvanácti apoštolů“. Tato sbírka může být téměř učebnicí náhledu rané církve na služebníky církve ve vztahu k penězům i hmotnému zabezpečení. Spis hovoří především o „apoštolech“ a „prorocích“, kteří putují od jedné místní církevní obce k druhé. V každé se krátce zdržují a posléze většinou odcházejí. V obcích se vůči nim nešetří velkorysou křesťanskou pohostinností, avšak přesto je zde stín podezření, že by taková vstřícnost mohla být zneužita k bezpracnému sebeobohacování: „*Co se týče apoštolů a proroků (apostolón kai profétón), budete podle ukázání evangelia postupovat takto. Každý apoštol přicházející k vám budiž přijat jako Pán. Nezůstane u vás než jeden den; v případě potřeby i druhý. Kdyby zůstal tři dny, je to lživý prorok.*“¹⁴ Ani odchod z církevní obce za další misií se nesmí stát záminkou k hmotnému zabezpečení pravých putujících služebníků církve: „*Odcházející apoštol si nevezme nic než chleba na cestu do místa, kde bude nocovat; žádal-li by stříbro, je to lživý prorok (pseudoprofétés).*“¹⁵ Vztah k penězům je základním rozlišovacím znamením pravého proroka: „*Kdo by v duchu řekl: Dej mi peníze nebo něco jiného, neposlechněte ho; řekne-li však, že se má dát jiným, kteří jsou v nedostatku, nechť jej nikdo nesoudí.*“¹⁶

Ten, kdo se osvědčí a v církevní obci natrvalo zůstává jejím služebníkem, má ovšem nárok na hmotnou pomoc ze strany křesťanského společenství: „*Každý pravdivý prorok, který se u vás chce usadit, je hoden své stravy. Tak jako pravý učitel i on je jako dělník hoden své stravy. Každou prvotinu plodů lisu i humna, skotu i skopců vezmeš a dáš prorokům – ti jsou totiž vašimi velekněžími. Nemáte-li proroka, dejte to chudým.*“¹⁷ Služba proroků, která se po jejich trvalém usídlení

¹² *Presbyterorum ordinis* 17,1. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 331.

¹³ Mt 6,19–21.

¹⁴ Did 11,3–5.

¹⁵ Did 11,6.

¹⁶ Did 11,12.

¹⁷ Did 13,1–4.

transformuje především do učitelské úlohy, nyní prakticky nahrazuje pro křesťany starozákonní kult. Sídelní proroci sami nastupují na místo někdejších velekněží a mají za těchto okolností nárok na požitky, které byly velekněžím vyhrazeny podle předpisů Tóry: „*Kněžím podle práva náleží od lidu, od těch, kteří přinášejí k obětímu hodu, dobytče ze skotu nebo z bravu [...] Budeš mu dávat prvotiny svého obilí, moštu a oleje i prvotiny své ovčí stříže.*“¹⁸ Obdobně sděluje příkaz Páně sám Pavel: „*Což nevíte, že ti, kteří slouží ve svatyni, dostávají ze svatyně jídlo, a ti, kteří přisluhují při oltáři, mají podíl na obětech? Tak i Pán ustanovil, aby ti, kteří zvěstují evangelium, měli z evangelia obživu.*“¹⁹ Jde o velmi silné vyjádření konkrétního nároku, jemuž mají křesťané vůči služebníkům evangelia vyjít svoji štědrostí vstříc,²⁰ i když sám Pavel zdůrazňuje, že se takového nároku vzdává, aby se stal vzorem pro ostatní:²¹ „*Přikazujeme vám, bratři, ve jménu Pána Ježíše Krista, abyste se stranili každého bratra, který vede zahálčivý život a nežije podle naučení, která jste od nás převzali. Sami přece víte, jak máte žít podle našeho příkladu. My jsme u vás nezaháleli ani jsme nikoho nevyjíždali, ale ve dne v noci jsme namáhavě pracovali, abychom nikomu z vás nebyli na obtíž. Ne, že bychom k tomu neměli právo, ale chtěli jsme vám sami sebe dát za příklad, abyste se jím řídili.*“²² Podle samotného Ježíše nesmí být duchovní služba záminkou k materiálnímu vykořisťování těch, kteří spíše sami potřebují pomoc: „*Vyjíždají domy vdov pod záminkou dlouhých modliteb. Ty postihne tím přísnější soud.*“²³ Podle starozákonních svědectví byly vdovy společně se sirotky těmi nejohroženějšími členy izraelské komunity a jejich spravedlivé věci se zastával sám Hospodin. Nyní je to samotný Ježíš, který hlásá potřebu jejich zvláštní ochrany, ať už se jim ze strany tehdejších učitelů zákona děly jakékoli křivdy.²⁴

3 Kanonickoprávní zakotvení života kleriků

Prostý způsob života usilující o skutečnou evangelní chudobu je velmi obtížně uchopitelný pomocí konkrétních závazných právně stanovených norem. Navíc se i zevní podoba chudoby v bohatých západních zemích podstatně liší od jejího prožívání například v zemích subsaharské Afriky. Pro způsob života diecézního kléru tak platí obecná norma Kodexu kanonického práva, která pochopitelně nemůže zahrnovat finanční nebo majetkovou kvantifikaci: „*Duchovní vedou prostý život a varují se všeho, co zavání marnivostí.*“²⁵ Starostí zákonodárce je varovat

¹⁸ Dt 18,3–4.

¹⁹ 1Kor 9,13–14.

²⁰ „Je opravdu překvapivé, že již v tak raném období křesťanské misie, kdy podle mnoha exegetů údajně vládł komunismus lásky, byla apoštolská služba tak rozvinutá, že zahrnovala velmi konkrétní pravidla také ohledně finančních záležitostí.“ (BERGER, K. *Kommentar zum Neuen Testament*. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2011, s. 596).

²¹ „Šlo o jeho apoštolskou čest a poctivost: hlásat evangelium znamená pro něj poslání, úkol, a proto musí být nezávislý. Nechtěl být obviňován, že to dělá pro zisk, ačkoliv by měl právo žít ze své misijní činnosti jako ostatní.“ (RYŠKOVÁ, M. *Druhý list Tesalonickým*. Praha : Centrum biblických studií AVČR a UK, 2015, s. 94.)

²² 2Te 3,6–8.

²³ Mk 12,40.

²⁴ „Není upřesněno, jakým způsobem se zmocňovali majetku vdov. Nabízeli snad právní porady a vyžadovali na oplátku horentní sumy? Ještě zvrácenější by jejich bylo jednání, pokud by k vykořisťování zneužívali prodlužované a pokrytecké modlitby.“ (GNILKA, J. M. Assisi : Citadella editrice, 1987, s. 677).

²⁵ CIC/1983, kán. 282 § 1.

především před „pozlátkem“ marnivosti, duchovní prázdnoty (*vanitas*), která překáží skutečné evangelní prostotě (*simplicitas*). Kodex tak má na zřeteli především vnitřní postoj, jehož je na příklad sklon k luxusu nebo nezřízená lakota viditelným vnějším projevem.²⁶

Koncilní dokument vyzývá: „*Kněžím proto nikdy nemá bohatství přirůst k srdci, mají se varovat jakékoli hrabivosti a důsledně se zdržet obchodování všeho druhu. Spíše se vybízejí k dobrovolné chudobě, kterou se zjevněji připodobňují Kristu a stanou se pohotovějšími k posvátné službě.*“²⁷ Na rozdíl od kodexové právní normy se text koncilu dovolává vzoru samotného Krista jakožto vzoru křesťanské askeze. Kristova vážnost a výlučná soustředěnost na dílo spásy, které mu Otec svěřil, má duchovní církve jako příklad a vzor vzdalovat čehokoli nepatřičného, jak vystihuje v obecné normativní formulaci také kodex: „*Vyhybají se všemu, co je cizí duchovnímu stavu, i když jde o něco, co je v mezích slušnosti.*“²⁸

První Kodex kanonického práva z roku 1917 byl ohledně toho, co se přičí klerickému způsobu života, konkrétnější: „*Ať se duchovní naprosto zdržují všeho, co se nesluší na jejich stav: nesmějí provozovat nepřístojná umění; nesmějí se věnovat hazardním hrám o peníze; nesmějí nosit zbraně, leč když se naskýtá pádný důvod k obavě; nesmějí se oddávat honbě, nikdy pak nesmějí konat štvance; nesmějí chodit do hostinců a jiných podobných místností bez potřeby anebo jiného pádného důvodu schváleného místním ordinářem.*“²⁹ Je zřejmé, že tyto nevhodné aktivity tak či onak souvisí s finančními možnostmi na jejich provozování. Ohledně přísného zákazu tzv. parforsních honů zvěře je zřejmé, že zde se aplikovala starodávná zásada *Ecclesia abhorret a sanguine*, „církve se děsí krve“. S tím souvisel také další zákaz obsažený v prvním kodexu, totiž „*vykonávat lékařství nebo chirurgii*“.³⁰

Kodex z roku 1917 předkládal klerikům „elitní“ způsob pojmání církevní služby a jejího mravního profilu: „*Duchovní jsou u srovnání s laiky povinni vést světlejší vnitřní i zevní život a dávat jim příklad ctností a dobrými skutky.*“³¹ Dnešní kritiky tohoto pojetí jsou snad až příliš vyostřené a ahistorické.³² Je třeba vzít v úvahu, že kodex zde ukládal klerikům povinnost být ostatním především příkladem, což odpovídá ryzímu novozákonnímu pojetí křesťanské služby věřícím: „*Jednejte podle mého příkladu, jako já jednám podle příkladu Kristova. Chválím vás, že si mě stále připomínáte a držíte se tradice, kterou jste ode mě přijali.*“³³ Nejen samotný apoštol, nýbrž i jeho spolupracovníci jsou hodni následování: „*A vy jste jednali jako my i Pán, když jste uprostřed tísně přijali slovo víry v radosti Ducha svatého.*“³⁴ Předsunutí apoštolů před samotného Pána nelze chápat jako stanovené pořadí důležitosti osob nápodoby hodných, nýbrž jako

²⁶ „Hříšnost lakoty spočívá v tom, že se světskými statky nenakládá podle jejich vlastního účelu. Lakota nepoužívá bohatství jako prostředek, který slouží lidskému užítku a Božím záměrům. Zneužívá ho jako samoučel. Zabsolutňuje pocit jistoty, štěstí a uspokojení, které provázejí vlastnictví.“ (PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*, Praha : Vyšehrad, 1999, s. 604).

²⁷ *Presbyterorum ordinis* 17,3-4 In *Dokumenty II. vatikánského koncilu...*, s. 332.

²⁸ CIC/1983, kán. 285 § 2.

²⁹ CIC/1917, kán. 138.

³⁰ Srov. CIC/1917, kán. 139 § 2.

³¹ CIC/1917, kán. 124.

³² „Na jedné straně teď stojí držitelé úřadu, právoplatně vysvěcení, kteří žijí (nebo mají žít) v křesťanské dokonalosti podle evangelijských rad. Vedle nich obrovská masa laiků, kteří – jak se později říkalo – „žijí ve stavu nedokonalosti“. Skutečnými, pravými křesťany jsou klerikové. Stav laiků lze akceptovat pouze jako ústupek lidské slabosti.“ (NEUNER, P. – ZULEHNER, P. M. *Přijď království tvé. Praktické učení o církvi*, Praha : Vyšehrad, 2015, s. 132).

³³ 1Kor 11,1-2.

³⁴ 1Te 1,6.

projev sousledné zkušenosti věřících. Křesťané měli bezprostřední zkušenost právě s apoštoly a skrze jejich zvěstování posléze získali poznání Krista. Mezi apoštoly to pak byl jediný Pavel, jenž pověření ke svému apoštolátu odvozoval přímo ze zjevení Vzkříšeného, jehož se mu dostalo; navíc nebylo následování osobního příkladu učitelů moudrosti neznámé ani v tehdejší antickém světě.³⁵

Také kodex z roku 1983 neopomíná připomenout specifické postavení kleriků v souvislosti s morálními nároky na ně kladenými: „*Duchovní jsou ze zvláštního důvodu povinni usilovat o svatost života, protože přijetí svátosti svěcení je novým důvodem zasvěcení, protože se stali rozdělovateli tajemných Božích darů, určených ke službě Božímu lidu.*“³⁶ Je zřejmé, že prožívání chudoby tvoří integrální součást zákonodárcem uvedené svatosti života kleriků. U neřeholních kleriků ovšem není chudoba předmětem slibu nebo obdobného posvátného závazku. Jestliže poslušnost biskupovi představuje dobu řeholní poslušnosti vůči představeným a závazek celibátu dobu řeholního slibu čistoty, pak chudobný styl života diecézních kněží je v této souvislosti poněkud vzdálenější řeholnímu slibu chudoby, neboť ten předpokládá institucionální „závislost a omezení v užívání majetku a nakládání s ním podle norem vlastního práva jednotlivých společností.“³⁷ Řeholní chudobu tak nelze vyjádřit kvantifikovaně, stanovením přiměřeného nebo maximálního množství materiálních a finančních prostředků, jež smějí mít zasvěcené osoby jako jednotlivci nebo jejich komunity k dispozici. Vlastní právo jednotlivých řeholních a obdobných společností (*ius proprium*) jistě může rozmanitým způsobem konkrétní úpravu života v chudobě v dané zasvěcené společnosti modifikovat, podstata tohoto slibu se však nesmí vytratit.³⁸ Kodex může dále pouze varovat řeholní společnosti před nadbytečným luxusem, neboť se „*mají vyhybat jakémukoliv druhu přepychu, neúměrnému zisku a hromadění majetku.*“³⁹

Život evangelní chudoby kleriků jistě ohrožují některé ve světě běžné a mravně dovozené způsoby nakládání s finančními prostředky za účelem dosažení zisku. Kromě jáhnů je tak klerikům církve v zásadě zapovězeno výdělečné podnikání: „*Duchovním je zakázáno provozovat osobně nebo prostřednictvím jiných živnost nebo obchod, ať ve vlastní nebo cizí prospěch, pokud nemají dovolení zákonného církevního představeného.*“⁴⁰ Toto ustanovení navazuje na tři obdobné zákazy, varující před přílišnou blízkostí toků peněz, nepřispívajících k bezprostřednímu výkonu církevní služby: „*Bez dovolení svého ordináře nepřijímají správu majetku, který nepatří duchovním osobám, ani světské úřady, s nimiž je spojena povinnost vyúčtování; bez projednání*

³⁵ „Výzva k tomu, aby se Tesaloničané stali Pavlovými napodobovateli, resp. pochvala za to, že tomu tak je, nezněla antickému člověku (a tedy ani Pavlovým adresátům) přehnaně ani nepatříčně. Antický učitel moudrosti, představitel určitého filozofického směru, zakladatel určité filozofické školy či společenství ztělesňoval mnohem více hlásanou nauku svým životem (a byl brán pro nás neobvykle především jako vzor správného života) než teoretickým výkladem.“ (RÝŠKOVÁ, M. *První list Tesaloničtým*, Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK, 2007, s. 50).

³⁶ CIC/1983, kán. 276 § 1.

³⁷ Srov. CIC/1983, kán. 600.

³⁸ „Ve vztahu k chudobě je přípustitelná rozlišná praxe a stupeň závislosti, které jsou stanoveny vlastním právem. Ne každý institut ve stejném stupni a stejném rozsahu realizuje evangelní radikalismus, i když musí zachovat podstatnou část slibu, stanovenou v kánonu.“ (ZUBERT, B. W. Řeholní právo. Instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, s. 19).

³⁹ Srov. CIC/1983, kán. 634 § 2.

⁴⁰ CIC/1983, kán. 286.

s vlastním ordinářem je jim zakázáno ručení, i když se týká jejich vlastního majetku; rovněž nesmějí podepisovat listiny, kterými přijímají závazek k vyplacení peněz bez stanovení důvodu.⁴¹ Náležitě odůvodnění těchto zákazů nesouvisí pouze s asketicky založenými požadavky věrohodného výkonu duchovenské služby, nýbrž i s potřebnou prozíravostí, jež radí nepřejímat zatěžující odpovědnost v oblastech příliš vzdálených církevní službě.⁴² Ve smyslu této kanonické normativy se mají duchovní jistě varovat například také závazkům ze hry a ze sázky, účasti na burzovních operacích (*jeux de bourse*), spekulativním prodejům apod.

Velmi delikátní je otázka příjmů duchovních z mešních intencí, stipendií za odsloužení mše na konkrétní účel objednavatele. Ohledně této církevní praxe proběhla diskuse, v níž došlo i k zásadnímu zpochybňování. Výsledky tohoto třibení náhledů prozrazuje i úvodní kodexová norma ohledně matérie mešních intencí, v níž se zákonodárce cítí povinován potvrdit přípustnost zvyklosti postupně zavedené před mnoha staletími: „Podle osvědčeného církevního zvyku je dovoleno (*licet*) knězi celebrujícímu nebo koncelebrujícímu mši přijmout mešní stipendium, aby určil její užítky na určitý úmysl.“⁴³ Ustanovení o mešních úmyslech je prakticky rozvedením obecné normy, týkající se plateb za svátostné a další církevní úkony: „Za udělení svátostí udělovatel nic nepožaduje, kromě dávek (*oblaciones*) stanovených příslušným představeným, vždy dbá, aby z důvodu chudoby nebyli potřební zbaveni pomoci ze svátostí.“⁴⁴

Také skrze mešní intence mohou věřící uskutečňovat svoji povinnost přispívat na potřeby církve a jejích služebníků: „Když křesťané dávají stipendium, aby na jejich úmysl kněz určil užítky mše, přispívají k prospěchu církve a podílejí se tímto darem na její péči o vydržování služebníků a na jejich činnostech.“⁴⁵ Zároveň považoval zákonodárce za nezbytné varování, že „mešní stipendium nesmí provázet ani zdání obchodu nebo spekulace“⁴⁶ a „velmi doporučuje kněžím, aby také bez přijetí stipendia sloužili mši na úmysl věřících, hlavně chudých“.⁴⁷ Je ovšem také příznačné, že Kodex kánonů východních církví z roku 1990, určený pro církve jejichž kněží mohou být ve stupni presbyterátu také ženatí, žádné ustanovení o mešních stipendiích neobsahuje. Tito kněží jsou zároveň živiteli vlastních rodin a o jejich příjmech z darů na odsloužení liturgie není v platnosti obecné právo, jež by platilo pro všechny východní katolické církve, nýbrž pouze partikulární normy a pokyny platné v jednotlivých východních církvích *sui iuris*. Smyslem podrobné a jednotné úpravy aplikace mešních intencí v kodexu určeném pro církev latinského obřadu je především navodit v tak závažné záležitosti náležitý pořádek a předejít politováníhodnému zneužívání. Za něj pak hrozí trestní sankce: „Kdo se nezákonně obohacuje z mešního stipendia, bude potrestán nápravným nebo jiným spravedlivým trestem.“⁴⁸

⁴¹ CIC/1983, kán. 285 § 4.

⁴² „Takovým zákazům radí především opatrnost a jejich smyslem je předejít tomu, aby duchovní riskoval kvůli činnosti, která obnáší závažnou odpovědnost, a to také trestní. Zákaz se samozřejmě netýká správy církevního majetku a netýká se také stálých jáhnů, pro něž je zvláštním právem stanoveno jinak (kán. 288).“ (CHIAPPETTA, L. *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale I: Libri I-II-III*, Napoli : Edizioni Dehoniane, 1988, s. 365).

⁴³ CIC/1983, kán. 945 § 1.

⁴⁴ CIC/1983, kán. 848.

⁴⁵ CIC/1983, kán. 946.

⁴⁶ CIC/1983, kán. 947.

⁴⁷ CIC/1983, kán. 945 § 2.

⁴⁸ CIC/1983, kán. 1385.

Praxe bohužel ukázala větší množství způsobů, jak církevní předpisy o intencích obcházet a zneužívat.⁴⁹

Závěrem

Úvahy o chudobě života kléru se nemohou vyhnout náležitému rozlišení mezi evangelní ctností chudoby, onou často vyzdvihoanou ryzí *paupertas*, a oproti ní bídou, výstižně charakterizovanou německým výrazem *Elend*, jejímž projevem není jen materiální strádání, nýbrž často i mravní pokleslost. Takový stav jistě není třeba vyhledávat. Ostatně kodexové ustanovení uznává potřebu duchovních disponovat dostačujícím hmotným zabezpečením: „*Pokud se duchovní věnují církevní službě, zasluhují si odměnu (remunerationem merentur), která je přiměřená jejich postavení se zřetelem na povahu úkolů i na okolnosti místa a času, aby z ní mohli uspokojit své životní potřeby i odměnit osoby, jejichž služby potřebují.*“⁵⁰ Apoštol Pavel je však i zde vzorem osobního nasazení pro službu evangeliu nezávislou na přízni vnějších podmínek: „*Ne že bych si naříkal na nedostatek; naučil jsem se být spokojen s tím, co mám. Dovedu trpět nouzí, dovedu mít hojnost.*“⁵¹ Zkušenost ukazuje, že zejména předčasné užívání nezaslouženého dostatku může způsobit odklon od ryze evangelního pojetí církevní služby.⁵² Předložení příkladů ze života materiálně nezajištěné prvotní církve i pojednání o hranicích vztahu k majetku a penězům, stanovených normami současného kanonického práva, mohou být cennou orientací pro rozhodnutí kleriků žít po vzoru jejich „Mistra a Pána“.⁵³

LITERATURA:

1. AUGUSTYN, J. *Kňazstvo. Spiritualita a služba – současné výzvy*, Michalovce : Vydavateľstvo Misionár, 2013.
2. BERGER, K. *Kommentar zum Neuen Testament*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2011.
3. Bible. *Český ekumenický překlad. Bible kralická*, Praha : Česká biblická společnost, 2008.
4. CARSON, D. A. – MOO, D. J. *Úvod do Nového zákona*, Praha : Návrat domů, 2008.
5. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002.

⁴⁹ „Porušení této kanonické normy se může uskutečnit více způsoby, například požadováním větší částky, než je stanoveno podle kán. 952, aplikací více než jedné intence za den proti předpisu kán. 951, kumulací více mešních úmyslů, jejichž počet má však odpovídat množství obdržených intencí podle kán. 948, převzetím nadměrného množství intencí, jež není možno odsloužit v průběhu jednoho roku podle kán. 953, zadržováním části peněžní částky, náležející jiným kněžím podle kán. 955, zanedbáváním záznamů, vyžadovaných v kán. 958, apod.“ (CHIAPPETTA, L. *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale II: Libri IV-V-VI-VII*, Napoli : Edizioni Dehoniane, 1988, s. 515).

⁵⁰ CIC/1983, kán. 281 § 1.

⁵¹ Flp 4,11-12a.

⁵² „Snadný přístup k hmotným dobrům již od momentu přijetí svěcení znesnadňuje mnoha mladým kněžím převzetí zodpovědnosti za sebe a za jim svěřený lid: farníky, kajícíky, žáky apod. Čím více peněz, věcí, pochval, úspěchů má mladý nezralý člověk, tím snadněji ztrácí rozvahu, míru, i prostý lidský stud.“ (AUGUSTYN, J. *Kňazstvo. Spiritualita a služba – současné výzvy*, Michalovce : Vydavateľstvo Misionár, 2013, s. 196).

⁵³ Srov. J 13,13-14.

6. GNILKA, J. M. Assisi : Citadella editrice, 1987.
7. CHIAPPETTA, L. *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale I: Libri I-II-III*, Napoli : Edizioni Dehoniane, 1988.
8. CHIAPPETTA, L. *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale II: Libri IV-V-VI-VII*, Napoli : Edizioni Dehoniane, 1988.
9. *Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*, Praha : Zvon, 1994.
10. KOP, F. a kol. *Překlad Kodexu kanonického práva*, Brno : Diecézní církevní soud, 2009.
11. MRÁZEK, J. *Evangelium podle Matouše*, Praha : Centrum biblických studií, 2011.
12. NEUNER, P. – ZULEHNER, P. M. *Přijď království tvé. Praktické učení o církvi*, Praha : Vyšehrad, 2015.
13. PAZOUREK, M. *Manuál pro Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Praha : Karolinum, 1998.
14. PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*, Praha : Vyšehrad, 1999.
15. RYŠKOVÁ, M. *Druhý list Tesalonickým*, Praha : Centrum biblických studií AVČR a UK, 2015.
16. RYŠKOVÁ, M. *První list Tesalonickým*, Praha : Centrum biblických studií AVČR a UK, 2007.
17. TRSTENSKÝ, F. *Pavlove pastorálne listy. Exegeticko-teologická analýza*, Ružomberok : Katoľické biblické dielo, 2015.
18. ZUBERT, B. W. *Řeholní právo. Instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života*, Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1996.

TRADÍCIA A PERSPEKTÍVY ODMEŇOVANIA DUCHOVNÝCH V PODMIENKACH ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1918 – 1950

TRADITIONS AND DIFFERENT VIEWS ON PAYMENT OF CLERICS IN THE CZECHOSLOVAKIA DURING THE YEARS 1918-1950

*doc. JUDr. Mgr. Adriana Švecová, PhD. – doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave*

Abstrakt: Štúdiá približuje pohľad na vývoj hmotného zabezpečenia duchovných štátom uznávaných cirkví a náboženských spoločností na území Slovenska s prihliadnutím na inštitút kongruy od čias rakúsko-uhorského dualizmu až po jej zakotvenie v medzivojnovej Československej republike v podobe zákona č. 122/1926 Zb. z. a n. a jeho zrušenie zákonom č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom.

Kľúčové slová: kongrua, financovanie cirkví, cirkev a náboženská spoločnosť, medzivojnová Československá republika

Abstract: The research paper draws attention to historical overview of safeguarding the material welfare of state registered churches and other religious societies in the Slovak territory. The main focus is firstly on the income of a cleric called Congrua during the times of The Austro-Hungarian Monarchy, secondly on the adoption of Act no. 122 of 1926 Coll. which introduced Congrua in interwar Czechoslovakia and thirdly on the Act no. 218 of 1949 Coll. on Economic Support of Churches and Religious Societies by the State which abolished the aforementioned Act.

Key Words: Congrua; Financing of Churches; Church and Religious Society; interwar Czechoslovakia

Úvod

Úprava finančného zabezpečenia cirkví a jej duchovných v novoveku spočívala v samofinancovaní cirkví a prípadnom dotačnom systéme panovníka ako hlavného patróna¹, resp. dotáciách, milodaroch príslušného miestneho patróna a veriacich. Uhorský systém samofinancovania, tak ako inde v západnej a strednej Európe, sa primárne viazal na užívanie

¹ Napríklad zák. čl. LXXIV/1715 a LXX/1723 potvrdili najvyššie patronátne právo uhorského panovníka na všetky zbožné základiny, základiny konviktov, seminárov a kolégií.

cirkevných majetkov (benefícií²), ktoré tvorili nerozlučnú časť zemepanských majetkov a sami duchovní boli naviazaní na zemepánov v tom zmysle, že svoj úrad, ako aj s ním spojené benefícium (obročie) od nich prijímali podobne ako léno.³ Samotný zemepán sa okrem toho stal aj svetským patrónom (z titulu vzájomného patronátneho vzťahu⁴) uvedeného benefícia,⁵ ale už od stredoveku až do konca 17. storočia patrón žiadne finančné bremená povinne neznášal, a ani k ich znášaniu nemohol byť donucovaný.⁶ Zmena nastala až na prelome 17. a 18. storočia.⁷ Bola vyvolaná nutnosťou upraviť hmotné pomery dominujúcej a habsburskými štátnymi orgánmi preferovanej katolíckej cirkvi⁸ a spočívala v príkaze patrónom starať sa o potreby cirkví pôsobiacich na ich zemepanských majetkoch. Predpisy, ktoré boli na území vtedajšieho Uhorska vydané, sa však zameriavali najmä na nútenú exekúciu patronátnych bremien, nie na trvalé hmotné zabezpečenie duchovných. Inak sa mali duchovní spoliehať na výnosy z cirkevného benefícia, priamych finančných alebo materiálnych podpôr príslušného patróna, prípadné štólové poplatky (taxy) a dobrovoľné milodary veriacich, ktorí sa v prípade reformovaných cirkví či náboženských obcí (napr. židovských) skladali na ich finančné zabezpečenie.

Odmena za výkon kňazskej služby sa stala predmetom právnej úpravy až potom, čo sa štátom uznané alebo registrované cirkvi (ďalej len cirkvi), resp. ich duchovní dostali do neúnosnej hmotnej núdze a štát sa zaviazal k finančným subvenciám ich hmotného zabezpečenia. Uvedené aktivity sa preto objavili v časoch osvieteniského absolutizmu koncom 18. storočia. Išlo v nich okrem iného o snahu riešiť uvedenú nepriaznivú sociálnu a finančnú situáciu kňazstva prostredníctvom špeciálneho štátneho príspevku (alebo doplnku k príjmu) nazvaného **kongrua**, ktorá dopĺňala ostatné príjmy duchovného na úroveň aspoň existenčného minima, primeraného jeho spoločenskému postaveniu⁹. Základ kongruálneho systému položil Jozef II.

² Benefícium (obročie) je výraz cirkevného práva a predstavuje príjem alebo majetok spojený s určitou kňazskou službou, postavením alebo úradom, prípadne i samo toto postavenie. Obročia vznikali už v rannom stredoveku z výnosov z pozemkového základu cirkvi a boli jediným spôsobom v stredovekom hospodárstve trvale zabezpečujúcim obživu kňaza alebo farára. Termín pozri v uhorskom právnom slovníku BARTAL, A. *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*. Lipsiae, 1901, s. 73.

³ Porov. MUNKA, J. *Patronátne bremená a cirkevné dávky*. Dunajská Streda : Rimsteinova knihtlačiareň v Dunajskej Strede, 1937, s. 5 a 6.

⁴ Obsahom patronátu boli práva udelené cirkvou a bremená – povinnosti, uložené patrónom za udelené práva, ktoré boli povinní znášať duchovní. In MUNKA, J. Tamže, s. 5, 11.

⁵ Patronátne právo zahŕňalo súhrn práv a povinností, ktorá patrón mal plniť a využívať. K dobrovoľne plneným „povinnostiam“ patrónov patrili aj dozor nad benefíciom, dotácie farára a úhrady väčších opráv cirkevných budov, kostola či kaplnky. Hlavným osobným patrónom bol uhorský kráľ, resp. štát a popri ňom mohli byť patrónmi cirkevné fondy, slobodné kráľovské mestá, obce alebo súkromné osoby.

⁶ Porov. Tamže, s. 14

⁷ Porov. MUNKA, J. *Patronátne bremená a cirkevné dávky*. Dunajská Streda : Rimsteinova knihtlačiareň v Dunajskej Strede, 1937, s. 15 a nasl.

⁸ Katolícka cirkev v čase tureckého panstva v Uhorsku, ako aj v dobe reformácie utrpela značné škody na majetku, ktorý bol buď úplne zničený alebo jej bol odňatý Turkami.

⁹ Kongrua (*portio congruae*) je kánonicko-právny pojem označujúci existenčné minimum, ktoré sa poskytuje duchovným ustanoveným na určené miesto v duchovnej správe. V konfesnom práve sa kongrua používa ako výraz pre doplatok, ktorý sa k nedostačujúcej cirkevnej kongruie (platu duchovného poskytovaného z cirkevných zdrojov) poskytuje z verejných prostriedkov. Pozri TRETERA, J. R. *Štát a cirkev v Českej republike*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladateľstvá, 2002. s. 32 a ŠABO, M. *Štát a cirkev na Slovensku. Štát a cirkev na Slovensku. Vývoj financovania cirkví*. Bratislava : Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2006. s. 38.

založením náboženského fondu¹⁰. Náboženský fond prevzal povinnosť zabezpečovať kongruu, ale táto povinnosť sa vzťahovala iba na novozriadené fary. Keďže výnosy z vlastného majetku cirkvi napriek tomu nestačili na pokrytie dôstojného a adekvátneho hmotného zabezpečenia duchovenstva, v priebehu 19. storočia sa vyskytli návrhy na novú právnu úpravu odmeňovania duchovných, resp. uvedenej kongruy, ale pre neochotu vlády a aj pre finančné problémy štátu prvé kongruové zákony Uhorsko prijalo až v 90. rokoch 19. storočia. Konanie v kongruových veciach prislúchalo uhorskému ministerstvu školstva a náboženskému kultu.

Vzor riešenia nepriaznivej hmotnej situácie duchovných¹¹ však môžeme hľadať v rakúskej časti monarchie, kde sa situácia čiastočne vyriešila prijatím zákona č. 51/1874 r. z. o príspevkoch do náboženského fondu.¹² Prvým kongruovým zákonom v rakúskej časti monarchie bol zákon č. 47/1885 r. z., ktorý okrem iného priznal zásadne všetkým samostatným duchovným správcom a pomocným duchovným nárok na doplnok kongruy z náboženského fondu.¹³ Úvahy o potrebe zavedenia kongruy sa v západných krajinách monarchie objavujú už od 18. storočia, no k vyriešeniu rastúcej chudoby duchovných a ich klesajúceho počtu prostredníctvom kongruy dochádza až o storočie neskôr. Predmetný, tzv. „provizórny“ kongruový zákon z roku 1885¹⁴ bol po dvoch novelizáciách (z rokov 1890 a 1894) nahradený zákonom č. 176/1898 r. z., ktorý platil v západnej časti monarchie až do rozpadu Rakúsko-Uhorska v roku 1918.¹⁵ V roku 1902 bolo zavedené výslužné duchovných správcov (zákon č. 48/1902 r. z.)¹⁶ a kongrua bola zvýšená zákonmi z rokov 1907 a 1918 (a následne upravená počas ČSR v roku 1920). Kongruovými zákonmi sa štát zavazoval dopĺňať výživné tých kňazov v katolíckej duchovnej správe, ktorých príjmy neboli dostatočne pokryté z hlavných výnosov cirkvi – výnosom z benefícií

¹⁰ HÁCHA, E. – HOETZEL, J. – WEYR, F. – LAŠTOVKA, K. (eds.): *Slovník veřejného práva československého. Svazek II.*, Brno: Polygrafia - Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 293. Náboženský fond (*fundus religionis*), tzv. náboženská matica, bol zriadený za vlády Jozefa II. z majetku zrušených kláštorov žobravých a rozjímadých rádov. Nakoľko duchovní boli považovaní za štátnych zamestnancov a cirkiev za štátnu inštitúciu, hospodárenie nad majetkom fondu prevzal štát, ktorý sa súčasne zaviazal dopĺňať tento majetok podľa potreby zo štátneho majetku. Určený bol predovšetkým na dobudovanie farskej siete, financovali sa z neho novovybudované farnosti a teda financie sa mohli použiť aj na materiálne zabezpečenie duchovných. K ich sociálnemu zabezpečeniu v osvietenskej, osobitne v jofeínskej dobe pozri KUŠNÍRÁKOVÁ, I. *Piae fundationes. Zbožné fundácie a ich význam pre rozvoj uhorskej spoločnosti v ranom novoveku*. Bratislava. 2009, s. 20-23, 161-162.

¹¹ „Přijmy z církevních beneficií totiž zvláště u nižšího kněžstva často nepostačovaly, a proti byl stát nucen uvažovat, jak finančně zajistit duchovní a tím i další příliv potřebného duchovenstva“ (BIANCHI, L. a kol. *Dejiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848-1945*. I. časť: 1848 - 1918. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 1971, s. 337).

¹² Náboženský fond vznikol v roku 1782 kabinetskými listami Jozefa II. z 27. februára a 11. marca 1782.

¹³ K vývoju rakúskej právnej úpravy, záväznej aj v česko-moravsko-sliezskej časti monarchie pred vznikom I. ČSR, pozri heslo kongrua in HÁCHA, E. – HOETZEL, J. – WEYR, F. – LAŠTOVKA, K. (eds.) *Slovník veřejného práva československého. Svazek II.*, Brno Polygrafia - Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 292-293 a NEMEC, M. Právna úprava otázky menovania cirkevných hodnostárov a patronátneho práva v Rakúskej monarchii. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 22, 2003, s. 118.

¹⁴ Zákon 47/1885 r. z. bol vykonaný nariadeniami č. 99/1885 r. z. (nahradený min. nar. 7/1890 r. z.) a min. nar. č. 170/1885 r. z. a č. 107/1886 r. z. (posledne dve menované nariadenia platili až do roku 1928, kedy boli nariadené úpravou nariadenia č. 124/1928 Zb. z. a n.).

¹⁵ Blížšie BOMBIERO-KREMENÁČ, J. Die Entwicklung der Staatlichen Kongrua-Gesetzgebung in Österreich. In *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 12, 1922, s. 110 a n. KUDRNOVSKÝ, A. Kongrua katol. duchovenstva. In *Časopis katolíckého duchovenstva*, roč. 80 (105), č. 3, s. 161-191 (článok pokračuje v nasledujúcich číslach časopisu).

¹⁶ Porov. MALÝ, K. – SIVÁK, F. *Dejiny státu a práva v Československu do roku 1918*. Bratislava: Obzor, 1992, s. 290

a štólových príjmov veriacich.¹⁷ Kongruový zákon bol úpravou len pre katolícku cirkev, čo bolo kritizované ako jej zvýhodňovanie oproti iným cirkvám a náboženským spoločnostiam, ale pochopiteľné z dôvodov politiky habsburského dvora.

Uhorsko k podobnému riešeniu zavedenia kongruy pristúpilo až neskôr, čo bolo dôsledkom vyššie uvedených a odlišných pomerov cirkvi a štátu. Vzhľadom na to, že rozsiahly a výnosný majetok katolíckej cirkvi v Uhorsku dovolil poskytovať chudobnému duchovenstvu podporu z vlastných zdrojov, prvá uhorská úprava kongruy v zák. článku XIV/1898 sa týkala iba ostatných kongruových cirkví¹⁸, recipovaných zák. článkom XLII/1895 a nie katolíckej cirkvi¹⁹. Ku zmene došlo až zák. článkom XIII/1909, keď bola kongrua priznaná (§ 1 uvedeného zákona) aj duchovenstvu katolíckej cirkvi, ale len za splnenia podmienky, že na tento účel prispeje aj sama cirkev zo svojej základiny.²⁰ Poskytovanie kongruy sa v istých prípadoch viazalo na znalosť maďarčiny (§ 3 zák. čl. XIII/1909).²¹

Podľa prvého kongruového zák. čl. XIV/1898 mali na kongruu ako doplnok nedostatočného príjmu nárok duchovní evanjelickej cirkvi augsburského vierovyznania, cirkvi grécko-východného obradu, cirkvi unitárskej a nakoniec aj židovských náboženských obcí. Výška kongruy podľa prvotného uhorského zákonodarstva²² činila pre samostatného duchovného 1600,- K, pre duchovného s neúplnou kvalifikáciou 800,- K, a pre pomocného duchovného 1000,- K. Zák. čl. XXXVIII/1913 následne priznal duchovným nárok na štyri vekové doplnky (pôžitky) po 400,- K, ktoré prislúchali až po 5., 10., 15. a 25. služobnom roku. Pomocní duchovní na tieto vekové pôžitky nemali nárok, ale mohli im byť určené na základe osobitného aktu milosti so zreteľom na prípady hodné osobitného zreteľa. Navyše zák. čl. XXXVIII/1913 im ešte pridal podľa veku isté finančné prídavky, a zák. čl. XXXV/1912 sa zaviedol tzv. rodinný doplnok vo výške 400,- K na každé dieťaťa, žijúce v domácnosti duchovného a nemajúce iný dôchodok.

Odmeňovanie duchovných v období rokov 1918 – 1950 – kongruový zákon

Príjmy duchovných v slovenskej časti republiky tvorili aj naďalej výnosy z benefícií, kongruový príspevok a štátne príspevky, štolárne taxy a dobrovoľné príspevky (milodary) veriacich. Uvedenými štátnymi príspevkami a kongruou tak československý štát v zhode

¹⁷ TRETERA, J. R. *Stát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 32.

¹⁸ Tými podľa vtedajšej úpravy boli kongruovými recipovanými evanjelická cirkev a.v., evanjelická reformovaná cirkev, grécko-východné cirkvi (srbská a rumunská, t. j. pravoslávne), unitárna cirkev a židovská náboženská obec.

¹⁹ Uhorská úprava rozlišovala medzi recipovanými (uznanými zákonom) a nerecipovanými (uznané normou nižšej právnej sily než zákon) cirkvami. Duchovní nerecipovanými cirkvami nemali nárok na kongruu. MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice: Aprilla, s.r.o., 2008, s. 206.

²⁰ Podmienkou pre priznanie kongruy členom katolíckeho kleru bolo, že na kongruu prispela aj Katolícka cirkev z vlastnej základiny ročne sumou 1.200.000 K a vyššie cirkevné benefícia sumou 700.000 K a tieto príspevky Katolíckej cirkvi tvorili základ tzv. kongruálneho fondu, do ktorého štát taktiež prispieval. Citované podľa HÁCHA, E. – HOETZEL, J. – WEYR, F. – LAŠTOVKA, K. (eds.) *Slovník veřejného práva československého. Svazek II.*, Brno : Polygrafia - Rudolf M. Rohrer, 1932. s. 294-295 a s. 317.

²¹ BIANCHI, L. a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848-1945*. I. časť: 1848 -1918. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 1971, s. 354.

²² SZUROMI SZABOLCS, A. Változások a katolikus egyház jogintézményeinek államilag elismert kompetenciájában Magyarországon (1894-1918). In *Jog Történeti szemle*, 3, 2007, s. 65.

s prvotnými recipovanými rakúskymi a uhorskými kongruovými úpravami prispieval na hmotné zabezpečenie cirkví v prospech držiteľov malých benefícií, pričom sa najmä kongrua stala nevyhnutnou súčasťou ich hmotného zabezpečenia. V dôsledku neutešených povojnových pomerov v prvých mesiacoch novej štátnosti sa duchovenstvu na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi ako bývalých častí Uhorska, ktoré sa stali súčasťou Československej republiky, vyplácala len podpora na zaobstaranie šatstva 1000,- K pre duchovného, a podpora 400,- K pre jeho manželku a pre každé dieťa ročne.

Pre vyriešenie právneho dualizmu a sociálnych a pracovnoprávných disproporcií medzi západnou (česko-moravskou) a východnou (na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi)²³ časťou nového štátu sa už v roku 1920 uskutočnili viaceré iniciatívy úprav finančného odmeňovania duchovných z východného územia Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Patrili k nim zákon č. 246/1920 Zb. z. a nar., ale aj rezolúcie československého parlamentu, ktorý kongruálnym cirkvám (s výnimkou židovských obcí) udelil prídavky na „platové zlepšenie“ a núdzové výdavky a nákupný prídavok vo výške niekoľko stoviek korún ročne.²⁴

Uvedené normy a opatrenia československej vládnej moci však len mierne korigovali a nadväzovali na uhorskú úpravu. Vyššie naznačené materiálne a sociálne zabezpečenie duchovných, normované predovšetkým ešte právnymi normami z čias rakúsko-uhorského dualizmu, možno označiť za dosť zložitý a neprehľadný systém financovania. Nevhodný, a hlavne, neunifikovaný právny stav trval až do 1. januára 1926, kedy bol prijatý nový, unifikovaný systém vyplácania kongruy, ktorý mimochodom zrušil vyplácanie skorších dávok a príspevkov. Stalo sa tak prijatím zákona č. 122/1926 Zb. z. a nar. o úprave platov duchovenstva cirkví a náboženských spoločností štátom uznaných, príp. recipovaných (ďalej len kongruový zákon). Jeho vykonávacím predpisom sa stalo vládne nariadenie č. 124/1928 Zb. z. a nar. o úprave platov duchovenstva. Kongruový zákon predovšetkým nadväzoval na úpravu predchádzajúceho kongruového zákonodarstva v Čechách a na Slovensku a upravil spôsob poskytovania príspevkov trvalejším a všeobecne záväzným spôsobom.²⁵ Úpravu predchádzajúcich kongruových zákonov, ktoré s ním neboli v rozpore, ponechal kongruový zákon aj naďalej v platnosti²⁶. K urýchlennému prerokovaniu nového kongruového zákona čiastočne prispeli aj dôsledky prvej pozemkovej reformy, ktorá znížila pozemkový fond (t. j. základ cirkevných benefícií) katolíckej cirkvi²⁷. Už pred jeho prijatím a v záujme stabilizácie vzťahov

²³ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*, s. 205.

²⁴ HÁCHA, E. – HOETZEL, J. – WEYR, F. – LAŠTOVKA, K. (eds.) *Slovník veřejného práva československého. Svazek II.*, s. 295.

²⁵ Porovnaj ŠABO, M. Štát a cirkvi na Slovensku. Štát a cirkvi na Slovensku. Vývoj financovania cirkví. Bratislava : Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2006, s. 48. Pozri aj NEMEC, M. Vývoj financovania katolíckej cirkvi na Slovensku po roku 1918. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 28, 2010, s. 288.

²⁶ O búrlivej atmosfére v poslaneckej snemovni počas prerokovania zákona č. 122/1926 Zb. z. a n. svedčia aj stenografické záznamy z rokovania, napr. prerokovanie správy výboru soc.-politického a rozpočtového o návrhu posl. inž. Dostálka, dr. Mičury, Zocha, Petroviče, dr. Tiso a druhú (tisk 323), aby byl vydán zákon o úpravě platů duchovenstva cirkví a náboženských společností státem uznaných (tisk 429), prístupné na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/036schuz/s036001.htm>.

²⁷ Do pozemkovej reformy bolo zahrnuté asi 25% z úhrnu cirkevného pozemkového vlastníctva v Čechách a 16% na Morave. TRETERA, J. R. První republika a otázka odluky státu a cirkví. In *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918 – 1938) a jejich místo ve střední Evropě*. MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.), svazek 1. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 438.

medzi štátom a cirkvou²⁸ v ovzduší doznievajúcich úvah o odluke štátu a cirkvi²⁹ začali byť poskytované (od roku 1920) zvýšené kongruové príplatky k príjmom duchovenstva, poskytovaným prostredníctvom náboženských fondov.

Oproti predchádzajúcej úprave však československý kongruový zákon priniesol niekoľko podstatných zmien, ktoré boli odrazom ústupu od radikálneho riešenia vzťahov medzi štátom a cirkvou, a sčasti aj odrazom budovania novej sociálnej politiky. Prvou zmenou bolo zrušenie rozlišovania medzi dotačnými a subvenčnými cirkvami a zavedenie jednotného pojmu *dotačné cirkvi* (tzv. nekongruové cirkvi) pre všetky štátom uznané cirkvi, ktorý podľa § 5 kongruového zákona patrila štátna dotácia stanovená na päť rokov vopred (tzv. *lustrum*). Okrem týchto dotácií štát poskytoval ďalší obnos, určený pre pozostalých duchovného (t. j. vdovské a sirotské zapatrovacie platy za rovnakých podmienok ako duchovným kongruálnych cirkví). Popri nich však zákon definoval a zúžil počet tzv. *kongurálnych cirkví*, ktorými sa stali: katolícka cirkev (všetkých troch rítov), evanjelická cirkev augsburského vieroveryznania, reformovaná, pravoslávna cirkev a židovské náboženské obce.³⁰ Na dopĺňovanie cirkevnej kongruy mali zákonný nárok duchovní tzv. *kongruálnych cirkví*.³¹ Ostatné cirkvi sa nazývali dotačné a dostávali len paušálnu štátnu dotáciu na platy svojich duchovných.³²

Najpodstatnejšou zmenou bolo zavedenie pojmu plat duchovného, ktorý tvorili predovšetkým kongrua a výchovné na deti.³³ Kongruový zákon určil za základné kritériá pre priznanie nároku na kongruu splnenie nasledovných požiadaviek: dosiahnutie maturitného vzdelania, československé štátne občianstvo a preukázanie fyzickej spôsobilosti k vykonávaniu funkcie v duchovnej správe (§ 1 ods. 4 zákona a § 3 vykonávacieho nariadenia). Určujúcim kritériom pre priznanie a poberanie kongruy bolo mravné konanie duchovného, riadny výkon činnosti a povinnosti vyplývajúce zo zákona a v tomto smere mohlo ministerstvo školstva po výzve príslušných nadriadených cirkevných orgánov danému duchovnému odňať kongruu aj po uplynutí troch mesiacoch po bezúspešnej výzve na disciplinárne konanie miestne a vecne

²⁸ FUTRIKANIČOVÁ, Z. Vzťahy Gréckokatolíckej cirkvi a štátu v rokoch 1918 – 1950. In *Studia Aloisiana*, 1, 2010, 2, s. 70.

²⁹ Diskusia o odluke cirkvi a štátu v období prvej ČSR bola skutočne búrlivou a zasiahla nielen odbornú ale aj laickú úroveň. Bližšie pozri HENNER, K. *Odluka štátu a cirkve*. Praha, 1920; z novších prác HORÁK, Z. *Vzťah štátu a cirkve v období prvej Československej republiky*. In *Právněhistorické studie* 39, 2007.

³⁰ § 1 vládného nariadenia č. 124/1928 Zb. z. a n. o úpravě platů duchovenstva „Z cirkví a náboženských společností posud podle zákona organisovanými, jsou kongruálními: – v Čechách, na Moravě a ve Slezku církev katolícká a pravoslavná (řecko-východní) – na Slovensku a v Podkarpatské Rusi recipované cirkve: katolícká, evanjelická augsburského vyznání, evanjelická reformovaná a řecko-východní (pravoslavná) jakož i recipovaná náboženská společnost židovská (židovské vyznání).“

³¹ Pozri § 1 vykonávacieho nariadenia č. 124/1928 Zb. z. a nar.

³² Určené v § 5. Išlo o ostatné cirkvi, konkrétne českokobratskú, československú, starokatolícku cirkev a židovské náboženské obce na území Čiech a Moravy.

³³ V odkaze na pojem financovania cirkví a plátov ich duchovných v súčasných podmienkach Slovenskej republiky pozri MORAVČÍKOVÁ, M. *Financing of Churches and Religious Societies in the Slovak Republic*. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.) *Nová Európa - výzvy a očakávania. Nová Európa – právo a náboženstvo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 102-113; MORAVČÍKOVÁ, M. *State and Church in the Slovak Republic*. In Robbers, Gerhard (ed.) *State and church in the European Union*. Baden-Baden: Nomos, 2005, s. 510-512; MORAVČÍKOVÁ, M. – CIPÁR, M. *Cisárovo cisárovi: ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001, s. 57-67.

príslušných cirkevných úradov voči nemu. Špecifikom vyplácania kongruy pre katolícku cirkev bola skutočnosť, že po prijatí kongruového zákona sa mala poskytovať z kongruového fondu, ktorý však nebol po vzniku ČSR zriadený, a tak aj pre duchovných katolíckej cirkvi sa vyplácala zo štátnej pokladnice.³⁴

Kongrua dopĺňala čistý príjem duchovného, stanovený na základe finančného priznania duchovného (tzv. *fasie*) na predpísanom formulári. Pre konštitutívne rozhodnutie príslušného orgánu vo veci priznania nároku na kongruu bolo nevyhnutné požiadať o ňu na základe *fasie* a na príslušnom krajinškom úrade. Vo *fasii* predovšetkým musel duchovný priznať všetky svoje príjmy a tiež výdaje, najmä dane a dávky, viazané na výkon činnosti duchovného a jeho sociálne, nemocenské poistenie. Do príjmu sa pritom započítavali príjmy (výnosy) z farského nehnuteľného majetku, výnosy z peňažných istín, živnostenské príjmy, príjmy z úžitkových práv a štólových poplatkov, dôchodky od politickej obce alebo iných cirkevných a verejných fondov a pod. Započítaný príjem sa stanovil vždy na päťročné lustrum vopred podľa priemeru *fasii* za posledné tri roky predchádzajúce lustru.³⁵ Ďalšie kritérium stanovil § 1 ods. 4, ktorý stanovil, že úplný obnos kongruy bude vyplatený tomu duchovnému, ktorý bol československým štátnym občanom a vykonal štátnu maturitnú skúšku na tuzemskom gymnázii. Tí, ktorí absolvovali len pomernú časť štúdií v tuzemsku, tým sa kongrua pomerne znižovala na dve tretiny, resp. jednu tretinu z celkového kongruálneho obnosu.

Kongruový zákon a jeho vykonávacie nariadenie stanovili najnižší príjem (kongruu)³⁶ duchovenstva činného pri správe farských úradov, ako i v inej verejnej duchovnej správe kultu. Kongrua bola stanovená (§ 1, ods. 1) ročnou čiastkou 9000,- Kč, ktorá sa zvyšovala každé tri služobné roky (tzv. *trienálky*) o 972,- Kč, najviac však desaťkrát.³⁷

V prípade, že sa duchovní starali o nezaopatrené dieťa, mali **nárok aj na výchovné** (§ 1 ods. 2 kongruového zákona), a to vo výške 1224,- Kč ročne pre nezaopatrené dieťa, a pri viacerých nezaopatrených deťoch vo výške 1800,- Kč., resp. vdovy, siroty po duchovných na vdovskú, sirotskú penziu. Ďalej mali podľa § 2 kongruového zákona a II. časti vykonávacieho nariadenia (§ 28) duchovní a ich pozostalí nárok aj na starobné sociálne zabezpečenie (tzv. odpočívne a zaopatrovacie platy)³⁸ a iné pôžitky, určené podľa plátov štátnych pragmatikálnych úradníkov s istými, v zákone (§ 2) určenými, odchýlkami. Naopak sa kongrua znižovala o iné príjmy z verejných prostriedkov (s výnimkou cestovného, odmien za výučbu náboženstva na školách a poslaneckého platu).

³⁴ Dôvodom absencie činnosti kongruálneho fondu bola pasivita tohto fondu, ktorého takmer úplný majetkový základ zostal mimo hraníc ČSR, vo vtedajšom Maďarskom kráľovstve, Rumunsku a Juhoslávii a tiež neusporiadane majetkové pomery katolíckej cirkvi na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi, v medzivojnovom období. In HÁCHA, E. – HOETZEL, J. – WEYR, F. – LAŠTOVKA, K. (eds.) *Slovník veřejného práva československého. Svazek II.*, s. 317.

³⁵ Porov. § 3 zákona.

³⁶ Kongrua nebola vyplácaná všetkým duchovným oprávnených cirkví a náboženských spoločností, ale len tým, ktorých príjem nedosahoval kongruovú výšku alebo bol nulový. (VALEŠ, V. – BEJVANČICKÁ, A.: *České státní právo církevní I. Dějiny*. Brno: Tribun EU, 2016, s. 170).

³⁷ Porov. § 1 zákona: „*Najnižší příjem (kongrua) duchovenstva kongruálních cirkví a náboženských společností štátnom uznaných, prípadne recipovaných, činného pri správe farského úradu, ako aj v inej verejnej duchovnej správe na systematizovaných miestach so súhlasom štátnej kultovej správy, sa stanovuje na ročnú čiastku 9000,- Kč, ktorá sa zvyšuje po každých troch rokoch započítanej služobnej doby o 972,- Kč, najviac však celkom desaťkrát.*“

³⁸ § 28 vládneho nariadenia č. 124/1928 Zb. z. a n. o úpravě plátů duchovenstva „*Odpočívne platy jsou: odpočívne, odbytné. Zaopatřovací platy jsou: vdovská pense, vdovské odbytné, příspěvek na výchovu, sirotčí pense, úmrtné.*“

Nekongruálne cirkvi boli v zmysle zákona č. 122/1926 Zb. z. a n. a jeho vykonávacieho nariadenia č. 124/1928 Zb. z. a n. povinné do jedného roku odo dňa účinnosti zákona vzniesť nárok na „*doplnění platů a odpočivných a zaopatřovacích požitků jejich duchovenstva činného ve veřejné duchovní správě na místech systemisovaných se souhlasem státní správy kultové paušální dotace ze státních prostředků*“ na Ministerstve školstva a národnej osvety.³⁹

Záver

Československý kongruový zákon zostal v platnosti aj po zániku Československej republiky a vzniku Slovenskej republiky a protektorátu Čechy a Morava. V Slovenskej republike vojnového obdobia sa Tisov režim zaviazal na základe zákona č. 30/1941 Sl. z. k vyplácaniu kongruy podľa vyššie uvedeného zákona z roku 1926, no výplata kongruy bola viazaná na nadobudnutie štátneho občianstva SR alebo zloženie občianskej prisahy. Totožne aj koniec vojny po obnove československej štátnosti v roku 1945 znamenal kontinuitu pôvodnej právnej úpravy so zmenami vyplývajúcimi z dekrétu prezidenta republiky č. 116/ 1945 Zb. o zmene zákona ze dne 25. června 1926, č. 122 Sb. a vládného nařízení ze dne 17. července 1928, č. 124 Sb., o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných případně recipovaných, a o platovém přídavku k nejnižšímu ročnímu příjmu duchovenstva⁴⁰ a z nariadenia SNR č. 99/1945 Zb. nar. SNR. Uvedený predpis SNR zdôraznil tiež denacifikáciu a defašizáciu tých kňazov, ktorí boli trestne stíhaní ako zradcovia, kolaboranti, Nemci a Maďari, teda tí, ktorí sa exponovali proti československej štátnosti a v prospech profašistických režimov tak v Čechách, ako aj na Slovensku počas vojny, a ktorí nemali na kongruu právny nárok.

Markantné zmeny nastali až s nástupom komunistickej strany k moci po februári 1948, keď sa prijala aj nová úprava v zákone č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom⁴¹ (doplnenom vykonávacími nariadeniami č. 219 – 223/1949 Zb.), ktorý vychádzal zo zmenených spoločenských pomerov, neprajúcich autonómii duchovných v duchovnej sfére, ale formou ich priamej a úplnej finančnej honorácie vo forme platu (spolu s duchovnými požitkami) si štát a komunistický režim podriadil duchovných pod

³⁹ Výška predmetnej paušálnej dotácie zo štátnych prostriedkov bola stanovená pomerne komplikovaným spôsobom, pričom hlavným kritériom bol počet veriacich podľa výsledkov posledného sčítania ľudu. (VALEŠ, V. – BEJVANČICKÁ, A. České státní právo církevní I. Dějiny, s. 170).

⁴⁰ § 1 dekrétu č. 116/1945 Zb. : Ustanovení § 1, odst. 1 zákona ze dne 25. června 1926, č. 122 Sb. a § 2, odst. 1 vládního nařízení ze dne 17. července 1928, č. 124 Sb. se mění a zní: „*Nejnižší příjem (kongrua) duchovenstva kongruálních církví a náboženských společností státem uznaných případně recipovaných, činného při správě farních úřadů, jakož i jiné veřejné duchovní správě na místech systemisovaných se souhlasem státní správy kultové, stanoví se roční částkou Kčs 15 900,-, která se zvyšuje po každých třech rocích započítatelné služební doby vždy o Kčs 1 728,-, nejvýše však celkem desetkrát.*“

⁴¹ „*Samotný pojem „hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností“ je dosti zavádějící a rozhodně jej nelze chápat doslova, neboť bylo provázeno vyvlastněním veškerého církevního majetku, ačkoliv církev (opět se jedná o záležitost směřující proti především katolické církvi) zajišťovala většinu svých aktivit z vlastních zdrojů a darů, přičemž pouze jedna třetina duchovních pobírala tzv. kongruu za plnění úředních povinností ve prospěch státu (vedení matrik, výuka náboženství).*“ (JÄGER, P. Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948 – 1969. In *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠÍMÍČEK, V. (eds.). Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 784).

priamu štátnu kontrolu.⁴² Inštitút kongruy ako nadbytočný inštitút preto po prijatí zákona č. 218/1949 Zb. zanikol (pričom nárok na kongruu zanikol k 1. novembru 1949).

ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMEŇOV A LITERATÚRY:

1. Zákonný článok XIV/1898 o doplnení príjmov duchovných.
2. Zákonný článok XLII/1895 o židovskom vierovyznaní.
3. Zákonný článok XIII/1909 o zmene zák. čl. XIV/1898 o doplnení príjmov duchovných.
4. Zákonný článok XXXV/1912 o niektorých iných opatreniach dotýkajúcich sa príplatkov pre rodinných príslušníkov štátnych, stoličných zamestnancov a zamestnancov železníc.
5. Zákonný článok XXXVIII/1913 o zvyšovaní plátov duchovných prostredníctvom kongruy.
6. Zákon č. 122/1926 Zb. z. a n. o úprave plátov duchovenstva cirkví a náboženských spoločností štátom uznaných, príp. recipovaných.
7. Vládné nariadenie č. 124/1928 Zb. a nar. o úprave plátov duchovenstva.
8. Dekrét prezidenta republiky č. 116/ 1945 Zb. o zmene zákona ze dne 25. června 1926.
9. Nariadenia SNR č. 99/1945 Zb. nar. SNR.
10. Zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom.
11. BARTAL, A. *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*. Lipsiae, 1901.
12. BIANCHI, L. a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848-1945. I. časť: 1848 – 1918*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 1971.
13. BOMBIERO-KREMENAČ, J. Die Entwicklung der Staatlichen Kongrua-Gesetzgebung in Österreich. In *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 12, 1922.
14. FUTRIKANIČOVÁ, Z. Vzťahy Gréckokatolíckej cirkvi a štátu v rokoch 1918 – 1950. In *Studia Aloisiana*, 1, 2010, č. 2.
15. HÁCHA, E. – HOETZEL, J. – WEYR, F. – LAŠTOVKA, K. (eds.) *Slovník veřejného práva československého. Svazek II.*, Brno : Polygrafia–Rudolf M. Rohrer, 1932.
16. HENNER, K. *Odluka státu a církve*. Praha, 1920.
17. HORÁK, Z. Vztah státu a církve v období první Československé republiky. In *Právněhistorické studie*, 39, 2007.
18. JÄGER, P. Svoboda vyznání a právní poměry cirkví a náboženských společností v letech 1948 – 1969. In *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009.
19. KUDRNOVSKÝ, A. Kongrua katol. duchovenstva. In *Časopis katolíckého duchovenstva*, r. 80, č. 3.
20. KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha : Auditorium, 2011.
21. KUŠNIRÁKOVÁ, I. *Piae fundationes. Zbožné fundácie a ich význam pre rozvoj uhorskej spoločnosti v ranom novoveku*. Bratislava, 2009.

⁴² KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha : Auditorium, 2011, s. 136-137.

22. MALÝ, K. – SIVÁK, F. *Dejiny štátu a práva v Československu do roku 1918*. Bratislava : Obzor, 1992, s. 290.
23. MORAVČÍKOVÁ, M. Financing of Churches and Religious Societies in the Slovak Republic. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.) *Nová Európa - výzvy a očakávania. Nová Európa – právo a náboženstvo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 102-113.
24. MORAVČÍKOVÁ, M. State and Church in the Slovak Republic. In ROBBERS, G. (ed.): *State and church in the European Union*. Baden-Baden : Nomos, 2005, s. 510-512.
25. MORAVČÍKOVÁ, M. – CIPÁR, M. *Cisárovo cisárovi : ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001, s. 57- 67.
26. MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice : Aprilla, s.r.o., 2008.
27. MUNKA, J. *Patronátne bremená a cirkevné dávky*. Dunajská Streda : Rimsteinova kníhtlačiareň v Dunajskej Strede, 1937.
28. NEMEC, M. Právna úprava otázky menovania cirkevných hodnostárov a patronátneho práva v Rakúskej monarchii. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 22, 2003.
29. SZUROMI SZABOLCS, A. Változások a katolikus egyház jogintézményeinek államilag elismert kompetenciájában Magyarországon (1894-1918). In *Jog Történeti szemle*, 3, 2007.
30. ŠABO, M. Štát a cirkvi na Slovensku. Štát a cirkvi na Slovensku. *Vývoj financovania cirkví*. Bratislava : Redemptoristi - Slovo medzi nami, 2006.
31. TRETERA, J. R. *Štát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002.
32. TRETERA, J. R. První republika a otázka odluky štátu a cirkví. In *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918 – 1938) a jejich místo ve střední Evropě*. MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.). Svazek 1. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010.
33. VALEŠ, V. – BEJVANČICKÁ, A. *České státní právo církevní I. Dějiny*. Brno : Tribun EU, 2016.

CIRKEVNÁ KONKURENCIA V ČESKOSLOVENSKU¹

“KIRCHENKONKURRENZ” IN CZECHOSLOVAKIA

JUDr. Adam Csukás

Právnická fakulta Univerzity Karlovej

Abstrakt: Cirkevná konkurencia bola účinným prostriedkom financovania výstavby či opráv katolíckych cirkevných stavieb a chodu farností, chránila kmeňový majetok farností pred zánikom a bola možná i bez priamej finančnej účasti štátu. Štát sa na financovaní podieľal len v prípade, že bol zároveň patrónom. Právna úprava však bola na zrušenie patronátneho práva pripravená – odpadol by jeden z konkurenčných činiteľov a náklad by sa rozdelil medzi farníkov, teda členov farskej, resp. cirkevnej obce. Katolícka cirkev v dôsledku zrušenia systému cirkevnej konkurencie v roku 1949 prišla o významný zdroj nezávislého financovania svojich vecných i niektorých personálnych nákladov.

Kľúčové slová: cirkevná konkurencia, patronátne právo, farské obce, cirkevné obce, Československo, konfesné právo, cirkevné právo

Abstract: “Kirchenkonkurrenz” was an effective means of financing the construction or repair of Catholic Church buildings and the running of parishes. It was also a means of protecting the core assets of parishes before their demise, and was possible even without the direct financial participation of the state. The state only contributed to the financing if it was also a patron. The legislation, however, was ready for the abolition of the right of patronage, as the result of which one of the parties to “Kirchenkonkurrenz” would disappear and the cost would be divided between the parishioners, i.e., the members of the parish or church community. The Catholic Church, due to the abolition of the system of “Kirchenkonkurrenz” in 1949, lost a considerable source of independent funding for its material and personnel costs.

Keywords: “Kirchenkonkurrenz”, the Right of Patronage, Parish Communities, Church Communities, Czechoslovakia, Religion Law, Church Law

„Církev katolická potřebuje k výkonu bohoslužby a k plnění úkolů duchovní správy jednak určitých budov, tj. stavení kostelních, obročních a hospodářských, jednak také jiných hmotných věcí jako jsou vnitřní zařízení kostela, bohoslužebná roucha a nářadí, zvony a podobně, dále však též námezdních služeb určitých osob, spolupůsobících při bohoslužbě, a konečně též hřbitovů. Všechny tyto její potřeby musejí býti pořízeny a udržovány a k tomu cíli potřebný náklad uhrazen.“²

V súvislosti s úvahami o novej úprave financovania náboženských spoločenstiev je v Českej republike i na Slovensku dlhodobo venovaná zvýšená pozornosť dejinám financovania platov

¹ Tento príspevok vznikol na základe plnej finančnej podpory a je výstupom študentského vedeckého projektu na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej SVV č. 260 358 *Kritická analýza pramenů práva se zřetelem na problémy jejich interpretace a retroaktivitu*.

² KULENDÍK, V. Církevní konkurence a její historický vývoj. In *Věstník Jednot duchovenských brněnské a olo-moucké*, Brno, č. 3/1936, s. 62.

duchovných, predovšetkým kongruovým doplnkom,³ ktoré boli po splnení určitých podmienok vyplácané z verejných prostriedkov duchovným kongruovým náboženským spoločenstiev a ktoré boli „prilepšením“ platov duchovných. Tie však primárne tvorili príjmy spojené so zastávaným cirkevným úradom, teda príjmy vnútrocirkevné.

Kongruové doplnky, a vôbec kongrua v širšom zmysle slova, však tvoria len výsek problematiky financovania náboženských spoločenstiev v Československu do roku 1949. Ako napovedá citovaný úryvok z článku Viktora Kulendíka, historická úprava financovania katolíckej cirkvi, ktorá bola v Československu vždy najpočetnejším náboženským spoločenstvom, sa zďaleka nevyčerpáva zabezpečením výživy duchovných pastierov cirkvi, ale zahŕňa tiež ucelený komplex právnych inštitútov, ktorý sa až do roku 1949 tradične nazýval cirkevnou konkurenciou (z latinského *concurrere* – zbíhať sa, prispievať).⁴

1 Cirkevná konkurencia v medzivojnovom Československu

V dôsledku recepcie bývalého rakúskeho a uhorského právneho poriadku v medzivojnovom Československu došlo i k prevzatíu právnych inštitútov, ktoré tvorili základ cirkevnej konkurencie: patronátneho práva a farských, resp. cirkevných obcí.

1.1 Základné právne inštitúty

1.1.1 Patronátne právo

Kódex kanonického práva z roku 1917, ktorý ako všeobecný zákonník katolíckej cirkvi platil rovnako v Čechách, na Morave a v Sliezsku, ako i na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, definoval v ustanovení kán. 1448 patronátne právo ako „*souhrn výsad, s některými břemeny, které, jako ústupek ze strany Církve přísluší katolickým zakladatelům kostela, kaple anebo obroců, nebo také jejich právním nástupcům.*“⁵

Z citovaného ustanovenia vyplýva, že katolícka cirkev sa k patronátnemu právu na počiatku 20. storočia stavala značne zdržanlivo: patronátne právo je označované za ústupok zo strany

³ Z novších prác pozri napr. BRADÁČ, P. Financování církví v českých zemích ve 20. století. In *Revue církevního práva*, Praha, č. 37-2/2007, najmä s. 107-126; ŠTEFANICA, J. Vývoj právnej úpravy štátneho financovania príjmu katolíckych duchovných na Slovensku v 20. storočí, In BRTKO, R. – ČERBOVÁ, V. (eds.). *Kontinuita a diskontinuita práva v 20. storočí I*. Cirkevné, kanonické a konfesné právo, s. I. Atticum, 2013, s. 123-134; TRETERA, J. R. – HORÁK, Z. *Konfesné právo*. Praha : Leges, 2015, najmä s. 248-250, 324, 333-334, 369-370; GREGOR, M. Reforma systému doplnkov kongruy v prvej Československej republike. In *Revue církevního práva*, Praha, č. 68-3/2017, s. 75-99.

⁴ Cirkevnej konkurencii sa v poslednej dobe venovali PŠENÍČKA, S. Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvietenského absolutizmu do roku 1949. In *Revue církevního práva*, Praha, č. 22-2/2002, najmä s. 144-149; KREJČÍ, M. *Právo patronátní a stavební konkurence na území dnešní ČR*. Rigorózná práca. Praha : Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2002, 90 s.

⁵ V tomto príspevku používam *Překlad Kodexu kanonického práva [z roku 1917]*. Brno : Diecézní církevní soud, 2009, 874 s.

cirkvi, navyše sa zdôrazňuje, že ide o súhrn výsad, ktoré sú spojené s určitými bremenami. Nadväzujúce ustanovenie kán. 1450 § 1 nadto výslovne ustanoví, že „*budoucne nelze zřídit platně žádné patronátní právo, ať už je titul jakýkoli*“. A konečne ustanovenie kán. 1451 § 1 znie: „*Nechť místní ordináři pečují o to, aby patroni namísto patronátního práva, jehož požívají, anebo aspoň namísto presentačního práva, se spokojili s duchovními přímluvami, třeba trvalými, pro sebe a své*.“

Na prvý pohľad sa môže zdať, že príslušné ustanovenia Kódexu kanonického práva z roku 1917 upravujú patronátne právo výlučne a komplexne. Nesmieme však zabúdať na „druhú tvár“ patronátneho práva, totiž na jeho obraz vo svetle svetských právnych predpisov platných na území Československa. Predznamenávam, že išlo o právnu úpravu značne roztrieštenú a komplikovanú.

Odborná komisia, ktorá v 20. rokoch 20. storočia pripravila návrh zákona o zrušení patronátneho pomeru ku kostolom a cirkevným benefíciám, zakončuje prehľad platnej právnej úpravy slovami, že „dlouhotrvající právní vývoj přinesl s sebou tak rozmanité varianty konkrétního utváření se patronátních poměrů, že je nemožno podati naprosto přesný statistický přehled podle nějakého určitého hlediska.“⁶ Napriek tomu sa o to pokúsila:⁷

	slobodné udelenie	cirkevný patronát	verejný patronát	súkromný patronát	úhrn patronátov
Čechy	68	117	399	1329	1845
Morava a Sliezske	119	151	454	543	1148
Slovensko a Podkarpatská Rus	216	148	366	543	1057
Spolu	403	416	1219	2415	4050

Z uvedených štatistických údajov vyplýva, že prípadov slobodného udelenia (*liberae collationis*) cirkevného benefícia biskupom bolo v Československu len 403 oproti 4050 prípadom obsadzovania cirkevného benefícia v dôsledku výkonu patronátneho práva. Patronátne právo teda nebolo v medzivojnovom Československu vzácnym javom – práve naopak. Preto musím aspoň v krátkosti načrtnúť rozsah práv a povinností patrónov, a to opäť podľa Kódexu kanonického práva z roku 1917.⁸ (Patričné podrobnosti právnej úpravy jednotlivých právnych oblastí uvádzam na príslušnom mieste.)

Patrón mal právo prezentovať duchovného na uprázdnený kostol alebo uprázdnené benefícium (kán. 1455, 1°),⁹ v prípade splnenia niekoľkých prísnych podmienok mal tiež právo

⁶ Národný archív Českej republiky (ďalej len „NAČR“), f. Ministerstvo školstva a národnej osvety (ďalej len „MŠANO“), šk. 797, sign. 47 II A, č. j. 2690/1927. Dôvodová správa k návrhu zákona o zrušení patronátneho pomeru ku kostolom a cirkevným benefíciám, s. 5. (Všetky v tejto práci citované archívne pramene sú editované podľa ŠTOVÍČEK, I. a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 2002, 117 s.).

⁷ Tamže, s. 6.

⁸ Z hľadiska svetského práva sa problematike patronátu podrobne venuje PŠENÍČKA, S. Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvícenského absolutismu do roku 1949, s. 127–159.

⁹ V tomto príspevku používam termín *kostol* v dvoch významoch: buď ním označujem cirkevnú právnickú osobu nadačného typu, alebo budovu kostola. Pokiaľ v nasledujúcom výklade priznávam kostolu práva a povinnosti, mám na mysli vždy právnickú osobu.

na slušné alimenty z príjmov kostola alebo benefícia (kán. 1455, 2°). Ďalej mal tiež právo mať v kostole svoj rodový alebo rodinný znak (pokiaľ to dovoľovali právoplatné miestne obyčaje), mať poradie pred ostatnými laikmi pri sprievodoch či mať dôstojnejšie sedadlo v kostole, ale mimo presbytérium (kán. 1455, 3°).

Naopak patrón mal povinnosť upozorniť miestneho ordinára, ak mal za to, že s kostolným alebo benefičiátnym majetkom sa zle hospodári (kán. 1469 § 1, 1°), povinnosť znovu vystavať schátraný kostol alebo na ňom vykonať nutné opravy (kán. 1469 § 1, 2°) a povinnosť doplniť príjmy, ak titul patronátneho práva spočíval v poskytnutí majetkového základu, keď príjmy kostola alebo benefícia poklesli natoľko, že buď v kostole nebolo možné naďalej dôstojným spôsobom vykonávať bohoslužby, alebo udeliť benefíciám (kán. 1469 § 1, 3°). Práve posledným dvom menovaným patrónovým povinnostiam venovali svetské právne predpisy v jednotlivých právnych oblastiach veľkú pozornosť.¹⁰

1.1.2 Farské a cirkevné obce

Zatiaľ čo právna úprava patronátu bola súčasťou všeobecného práva katolíckej cirkvi, inštitút farských, resp. cirkevných obcí bol naopak zvláštnosťou konfesného práva niektorých krajín. Konfesné právo platné v Predlitavsku zaviedlo inštitút farských obcí (osád) zákonom č. 50/1874 ř. z., ktorý bol základným predpisom upravujúcim právne postavenie katolíckej cirkvi a jej vzťahy so štátom. Podľa ustanovenia § 35 tohto zákona „*všichni katolíci téhož obřadu, bydlící v jednom okrsku farním, činí dohromady farní osadu*“. Nasledujúci § 36 odkrýva dôvod, prečo boli farské obce vôbec zriadené: „*Nemá-li některá farní osada na uhrazení potřeb vlastního jmění nebo není-li tu jiných prostředků církevních, kterých by se k tomu mohlo užití, tedy rozepsán buď na zapravení jich příplatek na farní osadníky*.“

Ustanovenie § 37 zákona predpokladalo, že spôsob zriaďovania, zastupovania a správy farských obcí upraví samostatný zákon. Namiesto zákona však bolo vydané nariadenie č. 5/1878 ř. z., podľa ktorého záležitosti farských obcí obstarávali zastupiteľstvá obcí politických.

Históriu predlitavskej právnej úpravy farských obcí konečne uzatvára pozoruhodný zákon č. 7/1895 ř. z., ktorý ukladal povinnosť platiť príplatky predpísané podľa § 36 zákona č. 50/1874 ř. z. aj katolíkom, ktorí nebývali v obvode farskej obce, a tiež právnickým osobám, spoločnostiam a spoločenstvám,¹¹ ktoré stanovami výlučne alebo prevažne nesledovali účely niektorého iného vyznania (nekatolíckeho) alebo iného ritu (katolíckeho), ale obom skupinám poplatníkov len za predpokladu, že za nehnuteľností ležiacu v obvode farskej obce im bola buď vyrubená pozemková alebo domová daň, alebo im bola predpísaná zárobková daň alebo daň z príjmu za prevádzkareň alebo závodnú správu ležiacu v obvode farskej obce (§ 1). Tieto dve skupiny poplatníkov podľa zákona č. 7/1895 ř. z. boli nazývaní *forenses*.

Uhorským špecifikom boli naopak autonómne cirkevné obce, ktoré však neboli zriaďované na základe zákonného ustanovenia, ale potom, čo sa ustanovili a ich stanovy boli schválené

¹⁰ PŠENÍČKA, S. Vývoj patronátneho práva v českých zemích od doby osvícenského absolutismu do roku 1949, s. 144.

¹¹ V tejto súvislosti možno spomenúť istú kuriozitu: na základe tohto zákona bolo možné predpísať konkurenčný príspevok i verejnej obchodnej spoločnosti, ktorá však v predmetnom období nebola právnickou osobou. Bližšie pozri WOLF, B. J. Offene Handelsgesellschaft und Kirchenkonkurrenzbeitrag. In *Prager Juristische Zeitschrift*. Praha, č. 13/1938, stĺpce 388-394.

príslušným ordinárom a ministrom kultu a vyučovania. Ich poslanie sa od predlitavskej právnej úpravy príliš nelíšilo; jediným špecifikom bolo, že boli autonómne, t. j. mali samostatné orgány, ktoré boli nezávislé na orgánoch miestnej politickej obce. Do roku 1918 však bolo takýchto autonómnych cirkevných obcí na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi zriadených len niekoľko. Konečne bol príplatok nazývaný cirkevnou daňou.¹²

1.2 Právne oblasti

Cirkevná konkurencia bola v konečnom dôsledku výslednicou dvoch faktorov: patrónovej povinnosti znovu vystať schátraný kostol či na ňom vykonať nutné opravy, príp. doplniť majetkový základ kostola alebo benefícia, a povinnosti členov farskej obce podieľať sa na financovaní farskej obce prostredníctvom príplatkov (v Uhorsku cirkevnej dane). Doposiaľ podaný výklad, najmä výklad týkajúci sa Predlitavska, je však zjednodušením komplikovanej situácie. V dôsledku právneho partikularizmu sa totiž na území Československa po roku 1918 vo vzťahu k cirkevnej konkurencii nachádzali celkom štyri právne oblasti.

1.2.1 Čechy

V istom kompendiu predlitavských právnych predpisov, upravujúcich cirkevnú konkurenciu, rozdelili jeho autori jednotlivé právne oblasti do dvoch kategórií: na oblasti so „starou“ právnou úpravou a oblasti s „novou“ právnou úpravou.¹³ České kráľovstvo bolo – spolu s Dolným a Horným Rakúskom – vskutku prototypom oblasti, kde platilo „staré“ právo, teda právo pochádzajúce prevažne z čias tereziánsko-jozefínskych. Práve v období osvietenského absolutizmu sa musíme pozastaviť, aby sme pochopili pôvod cirkevnej konkurencie.

Známa kniha Jana Schlenza pojednávajúca o patronáte v Čechách¹⁴ pestrofarebne popisuje i rozporuplné obdobie 16. a 17. storočia, kedy na jednej strane mnohí svetskí patróni úroveň „svojich“ farností povzniesli, na druhej strane nemalo svetských patrónov v tomto období svoje práva zneužívať v značný neprospech cirkvi. „*Přímo stereotypně působí ličení jednotlivých zlořádů patronů, zvláště patronkyň a správců na statcích patronů,*“ píše v recenzii na Schlenzovu knihu Vratislav Bušek. „*Duchovní jsou dosazováni i sesazováni zcela libovolně i mimo smluvní a obvyklé termíny; patroni rozděluji fary, prikazují své obyvatelstvo k novým farním okrskům a filiálkám (nedostatek kněží činí ovšem takovéto zásahy vysvětlitelnými, byť neomluvitelnými), vměšují se i do duchovní správy, nařizují slaviti určité svátky, nutí katolické kněze asistovati při*

¹² Pozri napr. CSUKÁS, A. Integrácia československého prvku do štruktúr Rímskokatolíckej samosprávnej cirkevnej obce v Bratislave. In SKŘEJPEK, M. – BĚLOVSKÝ, P. – STLOUKALOVÁ, K. (eds.). *Cizinci, hranice a integrace v dějinách*. Praha : Auditorium, 2016, s. 175-194; CSUKÁS, A. *Cirkevné dávky a ich právný život na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Trpký život kňaza, ktorému z ložného chlieb napečú... Praha : Společnost pro církevní právo, 2016, s. 63-65, 113-115; HENDRYCH, J. Katolícká cirkev. In *Slovník veřejného práva československého II*. Brno : Polygrafia, 1932, s. 170.

¹³ SCHOCKHERR, J. – MÜLLER, K. M. *Kirchenpatronat und Kirchenkonkurrenz in Österreich*. Wien : W. Frick, 1912, s. 84.

¹⁴ SCHLENZ, J. *Das Kirchenpatronat in Böhmen*. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung. Praha : Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1928, 488 s.

sňatcích protestantů, kritisují výkony farářů, je přesazují, nutí k resignaci, dopouštějí se na nich násilí a urážek, určují mše, zdržují jejich zahájení svým pozdním příchodem, kterého nutno vyčkati, zdržují lid od účasti na bohoslužbách, povolávajíce ho k úředním jednáním, dávají z kazatelny vyhlášovat vyhlášky o robotách, zdržují a odcizují mešní roucha a nádoby, určují výši štoly, při sporech s faráři zavírají svěmocně kostely, zamezují k nim farářům přístup; celou správu církevního majetku strhli na sebe, zabraňujíce farářům i církevní vrchnosti do ní nahlédnouti, zdržují a nepožívají inventář církevního majetku; nevedou církevní účty, způsobující tak, že dlužníci církevní unikají, zdržují a neplatí církevní desátky, ve městech patronátních města zdržují odkazy a zneužívají jich pro městské cíle; kněžím není vypláceno smlouvené služné, třebaže již při jeho smlouvání jsou zkracováni na úkor práv církevních (zvláště zřeknutím se desátku); pole církevní jsou zpachtována, pachtovné se neplatí, nakonec jsou pole církvi upírána.¹⁵

Čo však Vratislav Bušek autorovi knihy vyčíta, je, že zásluhy osvietenských panovníkov prechádza veľmi stručne a zbežne, teda že „opomenul zdůrazniť najzaujímavejší moment této éry, kdy r. 1784 dvorským dekretem z 3. 9. vyslovena zásada, že patronové se nemohou zříci povinností, které na ně dřívější dekrety, 1770 zvláště co do stavební konkurence (dosud neznámé) uložily. Tím teprve se přemění práva patronátní, církev tížící, na břemena patronů, jichž tito napříští rádi by se vzdali, neboť břemena tato stoupají, zatím co církevní práva jsou v nové době méně ceněna.“¹⁶

Mária Terézia a Jozef II. skutočne spôsobili zvrät vo vývoji patronátneho práva v predlitavských krajinách. Na ilustráciu normotvorby tohto obdobia v oblasti cirkevnej konkurencie uvádzam aspoň text dôležitého dekrétu dvorskej kancelárie z 24. decembra 1782: „Jeho c. k. Veličenstvo ráčilo laskavě rozhodnouti, že – ježto náboženský fond má býti výhradně způsobilý jen k dotaci farářů – staví kostely a budovy při farách a lokalitách, jež mají býti nově zřízeny, patroni a pozemkové vrchnosti, ať jsou to erár, studijní fond nebo jednotlivci, a mají také nésti náklad, čehož nechť zemské úřady budoucně dbají jako pravidla a pouze, kdyby se vyskytly zvláštní okolnosti, nechť o tom podají zprávu.“¹⁷ Po vydaní tejto normy bolo prijatých mnoho ďalších rozhodnutí správnych úradov, neskôr i predlitavských najvyšších súdnych inšancií, ktoré inštitút cirkevnej konkurencie dotvorili.¹⁸

V dobe vzniku Československa platili na území Čiech pre cirkevnú konkurenciu komplikované a neprehľadné pravidlá, rozlišujúce predmet konkurencie na farské a filiálne kostoly, beneficiátne budovy a kostolné zariadenie, a iné potreby. V každom prípade bol mechanizmus konkurencie mierne odlišný. Vzhľadom na to, že nás jednotlivé konkurenčné predpisy s odstupom času zaujímajú skôr z vedeckých dôvodov než z hľadiska vtedajšej praxe, od nadbytočných podrobností upúšťam a podávam zjednodušený mechanizmus cirkevnej konkurencie, aká sa uplatňovala v prípade farských kostolov:

V prvom rade boli povinné príslušný náklad na udržiavanie kostola hradiť osoby (hlavne právnické), ktoré k tomu boli zaviazané zvláštnym dôvodom, napr. zriaďovacou či nadačnou listinou, zmluvou, odkazom.

¹⁵ BUŠEK, V. Schlenz Jan, Das Kirchenpatronat in Böhmen. Bratislava, Bratislava, 1928, s. 786.

¹⁶ Tamže, s. 787.

¹⁷ BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.). Československé církevní zákony I. Praha : Československý Kompas, 1931, s. 509.

¹⁸ Pozri tamže, s. 509-523, 538-576.

Nasledujúcim konkurenčným činiteľom bolo postrádateľné imanie materského kostola a filiálnych kostolov. Pokiaľ toto imanie na úhradu nákladov postačovalo, ďalšia konkurencia odpadala. V prípade, že nestačilo, bola príslušná čiastka upotrebitelná v prospech všetkých konkurenčných činiteľov.

V rovnakom rade ďalej prispievali:

- prifarení osadníci, a to na výdavky za poťahy a podávačské a nádennické práce, pričom podľa ich vôle mohla byť táto povinnosť plnená v naturáliách,
- a konečne patrón, ktorý niesol ostatné výdavky, t. j. za materiál a remeselnícke práce, pričom bol tiež stavebníkom.¹⁹

Vzhľadom na to, že presné štatistické údaje o cirkevnej konkurencii v Čechách zrejme neexistujú, môžem len usudzovať, že v praxi najčastejší bol prípad, keď kostolné imanie na úhradu nákladov plne nepostačovalo, a bolo preto nutné do konkurencie zapojiť i činiteľov podľa tretieho bodu načrtnutej schémy, teda farníkov a patróna. Za zmienku stojí, že rozdelenie výdavkov bolo značne asymetrické, pretože patrón v praxi niesol obvykle 80 až 85 % celého stavebného nákladu.²⁰

1.2.2 Morava a Sliezske

Oblasťami s „novou“ právnou úpravou boli Morava a Sliezske, kde platili zemské zákony, ktoré staršie predpisy nielenže nahradili, ale doposiaľ platnú právnú úpravu tiež významne pozmenili.²¹ I keď v každej z týchto dvoch historických krajín platil samostatný konkurenčný zákon, oba právne predpisy vykazujú toľko podobností, že ich možno zaradiť do jednej právnej oblasti. Na druhej strane nemožno zastrieť určité odlišnosti, ktoré uvádzam na príslušnom mieste.

Na Morave platil zákon č. 11/1864 z. z. mor., „o úhrade nákladu na stavbu a udržiavanie katolíckych budov kostelných a obročních, jakož i na kostelní roucha, nářadí a potřeby“.²² Mechanizmus cirkevnej konkurencie na Morave možno schematicky – opäť s vynechaním prílišných podrobností – popísať nasledovne:

1. I v prípade moravskej právnej úpravy bol k úhrade nákladu na stavbu a udržiavanie kostolných a benefičiálnych budov, ale tiež na zaobstaranie liturgických rúch, nádob a iných potrieb, v prvom rade povinný ten, kto bol k tomu zaviazaný zvláštnym právnym dôvodom (§ 1).
2. Druhým konkurenčným činiteľom bol opäť príslušný kostol, a to do výšky postrádateľného príjmu príslušného kostola (prípadne tiež filiálnych kostolov). V rovnakom rade však bolo možné pri úhrade nákladu siahnuť tiež na kmeňové imanie týchto kostolov, ale len pri súčasnom splnení podmienok právnych predpisov týkajúcich sa scudzovania a zaťažovania cirkevného imania, a pokiaľ toto imanie nebolo venované inému účelu (§ 2).

¹⁹ Spracované podľa HENNER, K. *Základy práva kanonického II/3*. Praha : nákladem vlastním, 1920, s. 317.

²⁰ Uvádza MATERKA, Z. *Břemena stavební církevní*. In: *Slovník veřejného práva československého I*. Brno : Polygrafia, 1929, s. 133.

²¹ PŠENÍČKA, S. *Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvětského absolutismu do roku 1949*, s. 148-149.

²² Pozri napr. *Československé církevní zákony I*, s. 523-530.

3. Ak na úhradu nákladu nestačilo ani kmeňové imanie kostola, boli stavebným bremenom povinní vedľa seba beneficiát, patrón, v prípade inkorporovaných farností „duchovné spoločnosti“ (kláštory, kapituly), a konečne farské obce.
 - a) Beneficiát bol konkurenčným činiteľom len v prípade, že predmetom konkurencie boli beneficiátne a hospodárske stavby, pokiaľ jeho príjem z benefícia presiahol určitú zákonom stanovenú čiastku. Výška jeho príspevku závisela od čiastky, o ktorú jeho beneficiárny príjem presiahol stanovené minimum (§ 6). Čím väčší bol jeho príjem nad hranicou minima, tým vyšší bol jeho konkurenčný príspevok. Príspevok však nesmel presiahnuť polovicu nákladov, ktoré neboli kryté „predchádzajúcimi“ konkurenčnými činiteľmi. Zákon navyše výslovne umožňoval beneficiátovi platiť príspevky v ročných splátkach (§ 7). Beneficiát bol povinný bez konkurencie uhradiť opravy škôd, ktoré na beneficiárnych alebo hospodárskych budovách spôsobil sám, popr. ich spôsobila jeho čelaď (§ 3). Menšie výdavky ako napr. „mzdu kominíkovi, za niekoľik tabul skla do oken, za niekoľik kachlů do kamen, za opravu dverí, zámkův a podlahy“ bol beneficiát tiež povinný hradiť sám bez konkurencie (§ 4).
 - b) Patrón bol povinný hradiť náklady, ktoré nebolo možné uhradiť vyššie menovanými spôsobmi, a to do výšky jednej tretiny nákladov,²³ ktoré zostali po odčítaní nákladov hrazených z kostolného imania a príjmov beneficiáta, a tiež po odčítaní hodnoty nádenníckych prác a poťahov (§ 8).
 - c) Pokiaľ nebola preukázaná menšia povinnosť, v prípade inkorporovaných farností boli „duchovné spoločnosti“ povinné hradiť polovicu všetkých nákladov, ale po odčítaní hodnoty nádenníckych prác a poťahov (§ 10).
 - d) A konečne pokiaľ nebolo možné náklady uhradiť vyššie uvedenými spôsobmi, mali zvyšný diel uhradiť farské obce (§ 11-12).

Zákon tiež v prípadoch zložitejšej konkurencie prikazoval ustanovenie kostolných konkurenčných výborov (§ 13-18), ktorým v rozvrhovom (konkurenčnom) konaní ukladal isté povinnosti. Kostolné konkurenčné výbory sa zriaďovali vtedy, „nedošlo-li k dohode o obstarávaní konkurenčných záležitostí mezi obcí a těmi poplatníky, z nichž je každému předepsána nejméně 1/6 (slovy jedna šestina) celkového předpisu daní, podrobených v dotčené obci kostelním přirážkám; dojde-li k dohodě o obstarávaní konkurenčních záležitostí mezi obcí a uvedenými nejvyššími poplatníky nebo není-li v obci takových nejvyšších poplatníků, obstarává konkurenční záležitosti zastupitelstvo místní obce samo (ministrské nařízení č. 5/1878 ř. z.) a zastává tak funkci kostelního konkurenčního výboru.“²⁴

V Sliezsku platil zákon č. 2/1864 z. z. sl., „týkající se toho, kterak se mají zapravovati útraty, jaké pocházejí ze stavění a vydržování katolických kostelů a far, pak toho, kterak se mají zaopatřovati kostelní paramenty, kostelní nářadí a jiné“, v znení zákonov č. 5/1867 z. z. sl. a č. 19/1868 z. z. sl. Konečne sliezsku úpravu cirkevnej konkurencie dopĺňala vyhláška sliezkeho zemského výboru č. 5/1865 z. z. sl.²⁵ Oproti moravskému konkurenčnému zákonu vykazoval sliezsky zákon len

²³ Pokiaľ nebol zvláštnym právnym dôvodom zaviazaný hradiť viac.

²⁴ NAČR, f. Ministerstvo školstva a osvetu (ďalej len „MŠO“), šk. 2140, sign. 47 II Farnosti A, č. j. B-20.037/46-V/3. Obežník Zemského úradu v Brne zo dňa 9. júla 1937 vo veci predpisovania a vyberania kostolných konkurenčných prirážok, s. 2.

²⁵ Pozri napr. Československé církevní zákony I, s. 531-538.

niekoľko menej významných odlišností týkajúcich sa predovšetkým konkurenčných povinností filiálnych kostolov a ich patrónov. Sliezsky zákon tiež stanovil nižšie minimum beneficiálnych príjmov než moravský zákon (povinnosti beneficiáta boli teda väčšie). V Sliezsku navyše neboli kostolné konkurenčné výbory, ale komitáty, ktoré sa zriaďovali len v prípade, že farská obec sa skladala z niekoľkých politických obcí. V ostatných prípadoch plnili povinnosti kostolných konkurenčných komitátov zastupiteľstvá miestnych politických obcí.²⁶

Morava a Sliezsko sa v prípade cirkevnej konkurencie vyznačovali spomedzi ostatných právnych oblastí v Československu najväčšou stabilitou: v období od 60. rokov 19. storočia až do roku 1949 sa správna prax dostatočným spôsobom ustálila – i za pomoci judikatúry najvyšších súdnych inšancií – a cirkevná konkurencia sa stala bežnou súčasťou tamojšieho cirkevného života.

Kľúčovým míľnikom vo vývoji moravsko-sliezskeho konkurenčného práva bolo vydanie obežníku Zemského úradu v Brne zo dňa 9. júla 1937, ktorý sledoval zjednotenie praxe predpisovania a vyberania kostolných konkurenčných prirážok (príspevkov) v Zemi moravsko-sliezskej. Ako bolo už načrtnuté, tieto príspevky, resp. daňové prirážky platili farníci združení vo farskej obci. Ale vzhľadom k duplicite právnej úpravy – staršej zemskej a novej ríšskej – existovali vedľa seba dva orgány, ktoré pôsobili v konkurenčnom konaní, ktorého účelom bolo stanovenie a vymáhanie konkurenčných príspevkov.

Obežník na základe ustálenej judikatúry Najvyššieho správneho súdu stanovil, že kostolný konkurenčný výbor (komitát) je jediným orgánom farskej obce; teda v prípade, že je zriadený, zastupiteľstvo miestnej politickej obce nemá právo zastupovať farskú obec. Vzhľadom na to, že aktívne i pasívne volebné právo do kostolných konkurenčných výborov (komitátov) mali len katolíci, znamenalo to významné posilnenie autonómie cirkvi a završenie vývoja cirkevnej konkurencie na Morave a v Sliezsku.

1.2.3 Slovensko a Podkarpatská Rus

Vopred upozorňujem, že na Slovensku a Podkarpatskej Rusi nebolo bežné hovoriť o cirkevnej konkurencii – tento historicky nepresný termín volím pre zjednodušenie výkladu. Bolo zvykom hovoriť skôr o patronátnych bremenách, cirkevných dávkach²⁷ a cirkevnej dani.²⁸ Každopádne však tieto právne inštitúty rovnako ako v Čechách, na Morave a v Sliezsku tvorili i na Slovensku a Podkarpatskej Rusi ucelený komplex.

I bývalé uhorské konkurenčné právo by bolo možné zaradiť, podobne ako české, do „starého“ práva. Otázkou však je, či je možné hovoriť i v prípade Slovenska a Podkarpatskej Rusi o jednotnej právnej úprave. Obyčajou a správnu praxou boli totiž ustálení len konkurenční činitelia, nie však rozsah ich povinností. Ten upravovali kanonické vizitácie: verejné listiny svojho druhu, ktorými príslušný cirkevný hodnostár za prispenia svetskej autority záväzne upravoval povinnosti farníkov i patróna v danej farnosti.²⁹

²⁶ NAČR, f. MŠO, šk. 2140, sign. 47 II Farnosti A, č. j. B–20.037/46–V/3. Obežník Zemského úradu v Brne zo dňa 9. júla 1937 vo veci predpisovania a vyberania kostolných konkurenčných prirážok, s. 2.

²⁷ MUNKA, J. *Patronátne bremená a cirkevné dávky*. Dunajská Streda : Rimsteinova kníhtlačiareň, 1937, 108 s.

²⁸ MUNKA, J. *Cirkevné dane a ich exekučné vymáhanie*. Bratislava : Rimsteinova kníhtlačiareň, 1934, 66 s. Upozorňujem však, že v prácach Jozefa Munku sa vyskytujú mnohé nezrovnalosti. Pozri kritickú recenziu BUŠEK, V. - MUNKA, J. *Cirkevné dane a ich exekučné vymáhanie*. In *Právny obzor*, Bratislava, 1934, s. 368–372.

²⁹ MUNKA, J. *Patronátne bremená a cirkevné dávky*, s. 103–108; CSUKÁS, A. *Cirkevné dávky a ich právny život na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, s. 107–108, 118–119.

Rozsah povinností farníkov i patróna sa líšil od farnosti k farnosti, a preto nie je žiadne zovšeobecnenie povinností ani poradia konkurenčných činiteľov dosť dobre možné. Odborná komisia, ktorá v 20. rokoch 20. storočia pripravila návrh zákona o zrušení patronátneho pomeru ku kostolom a cirkevným benefíciám, v dôvodovej správe k návrhu zákona uviedla: „*Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi platí celkom stav podobný stavu v Čechách s tým rozdielom, že v otázke stavebných břemen hrají značnou úlohu zjištění v protokolech o kanonických visitacích.*“³⁰

V prípade patrónov toto tvrdenie obstoí zrejme až do roku 1949, v prípade povinností farníkov však došlo v prvej polovici 40. rokov 20. storočia, v období Slovenského štátu, k významnému posunu. Už bolo spomenuté, že do zániku Uhorska nebolo na jeho území zriadených mnoho autonómnych cirkevných obcí. Ani v medzivojnovom Československu k žiadnej významnej zmene v tomto smere nedošlo, boli len revidované stanovy niektorých už zriadených obcí.³¹ Až „*Ministerstvo školstva a národnej osvety Slovenského štátu vydalo dňa 22. augusta 1941 výnos, ktorého prílohou boli vzorové stanovy autonómnych katolíckych cirkevných obcí. Sledovalo tým zjednodušenie procesu ich zriaďovania. Za predpokladu, že bude obec ustanovená a prijme vzorové stanovy bez zmeny, po schválení príslušným ordinariátom budú ministerstvom automaticky prijaté.*“³² Takto v období krátko po roku 1941 došlo k zriadeniu autonómnych cirkevných obcí, oprávnených vyrubovať a vymáhať cirkevnú daň, prakticky na celom území Slovenska.³³

Možno teda zhrnúť, že slovenská právna úprava sa na sklonku druhej svetovej vojny nachádzala na pomedzí českej a moravsko-sliezskej právnej úpravy. Povinnosti patrónov boli približne rovnako vysoké ako v Čechách, ale ustanovenie a vyberanie cirkevnej dane (teda obdoby kostolných konkurenčných príspevkov či prirážok) bolo v právomoci orgánov autonómnej cirkevnej obce, podobne ako na Morave a v Sliezsku vo väčšine prípadov cirkevnej konkurencie najneskôr od roku 1937.

2 Cirkevná konkurencia v Československu po druhej svetovej vojne

Skôr než pristúpim k popisu vývoja právnej úpravy cirkevnej konkurencie po druhej svetovej vojne, musím priznať ďalšie zjednodušenie predchádzajúceho výkladu: najmä v Čechách a na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, kde boli povinnosti patrónov podstatne väčšie než na Morave a v Sliezsku, v praxi závisela platobná schopnosť patrónov od výnosu ich nehnuteľností, predovšetkým poľnohospodárskych (bez ohľadu na to, či v konkrétnom prípade išlo o vecný alebo osobný patronát).

Už krátko po vzniku Československa však došlo ku kroku, ktorý bol predtým v Predlitavske do predovšetkým v Uhorsku len veľmi ťažko predstaviteľný: k pozemkovej reforme. Zásahy do vlastníckych práv k nehnuteľnému majetku znamenali veľký zásah i do práva konfesného.

³⁰ NAČR, f. MŠANO, šk. 797, sign. 47 II A, č. j. 2690/1927. Dôvodová správa k návrhu zákona o zrušení patronátneho pomeru ku kostolom a cirkevným benefíciám, s. 4.

³¹ Pozri napr. CSUKÁS, A. Integrácia československého prvku do štruktúr Rímskokatolíckej samosprávnej cirkevnej obce v Bratislave, s. 175-194.

³² CSUKÁS, A. *Cirkevné dávky a ich právny život na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, s. 113.

³³ Schválené stanovy autonómnych cirkevných obcí sú uložené v Slovenskom národnom archíve, f. MŠANO, šk. 14-16.

Pozemkové zákonodarstvo z rokov 1918 až 1920 totiž ďalší osud patronátneho práva neupravovalo. Najvyšší správny súd i Najvyšší súd hájili názor, že patronátne bremená naďalej zaťažujú kmeňový pozemok a neprechádzajú na pridelené pozemky.³⁴ Najmä v Čechách a na Slovensku sa tak v dôsledku pozemkovej reformy podstatne zhoršilo postavenie patrónov. Vzhľadom na to, že patronát sa najneskôr od čias Jozefa II. stáva skôr príťažou než výsadou, musím dať za pravdu Vratislavovi Buškovi, ktorý napísal, že „*pozemková reforma učinila nářky patronů ještě hlasitějšími*“.³⁵

Skutočnú revolúciu vo vývoji patronátneho práva priniesol až koniec druhej svetovej vojny. Ustanovenie § 5 ods. 2 dekrétu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. z. a n. a ustanovenie § 5 ods. 2 nariadenia Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Sb. SNR zhodne konštatujú, že patronátne práva a povinnosti viaznuce na skonfiskovaných poľnohospodárskych majetkoch zanikajú dňom konfiskácie. V prípadoch hodných zvláštneho zreteľa mala byť cirkvi poskytnutá náhrada.

V dôsledku uskutočnenej konfiskácie nepriateľského poľnohospodárskeho majetku tak došlo k zásadnému zlomu vo vývoji konkurenčného práva: patróni ako konkurenční činitelia sa v určitých farnostiach vytrácajú, čo má za následok zvyšovanie povinností farníkov združených vo farských obciach. Snáď ani nemusím dodávať, že po druhej svetovej vojne bol stav mnohých cirkevných budov, či už kostolných, benefičiálnych alebo hospodárskych, žalostný.

Na nasledujúcich stránkach sa pokúsím prostredníctvom úryvkov z dochovaných archíválií popísať vývoj, ktorý nastal po roku 1945. Už v januári 1946 oznamuje Zemský národný výbor v Prahe Ministerstvu školstva a osvetu, že farské úrady žiadajú o pridely pôdy zo skonfiskovaného poľnohospodárskeho majetku a že „*upozorňují na to, že zánikem patronátních břemen bude udržování církevních staveb, z nichž mnohé jsou kulturně a historicky velmi cenné, v četných případech vážně ohroženo. [...] Farní úřady ve svých shora řečených oznámeních žádají, aby byly kostelům, farám apod. za zaniklá patronátní břemena přiděleny ze zkonfiskovaného zemědělského majetku pozemky zemědělské nebo lesní.*“³⁶

Ministerstvo školstva a osvetu sa problematikou evidentne zaoberalo a 22. októbra 1946 odpovedalo: „*Donuceno poměry, především ale zrušením soukromých patronátů [...], a dále plánovanou revisí provedené již pozemkové reformy, počalo se Ministerstvo školství a osvěty zabývatí úvahami, zda za této situace se vystačí plně i nadále s posavadním uspořádáním řečené otázky a nebude-li nutno přemýšletí nad provedením § 37 zákona č. 50/1874 ř. z. slíbeným zákonem. Chtíc i v uvedeném ohledu šetřiti co nejvíce církevní autonomie, žádá Ministerstvo školství a osvěty, aby zemský národní výbor požádal jednotlivé arcibiskupské ordinariáty a kapitulní konsistoře, aby k věci zaujaly napřed vlastní stanovisko, jakož i aby sdělily státní správě kultové své přání a požadavky v té příčině, popř. jak by si přály míti uspořádány tyto otázky pro budoucnost.*“³⁷

³⁴ Ide však o značne komplikovanú a neprehľadnú problematiku. Bližšie pozri napr. FLIEDER, K. Patronátní právo v pozemkovém přidělovém řízení. In *Právník*, Praha, 1926, s. 1-8, 41-48; FUX, H. Die röm.-kath. Kirchenbaukonkurrenz und die Bodenreform. *Juristenzeitung für das Gebiet der Tschechoslowakischen Republik*, Brno – Praha, č. 11-12/1927, s. 83-85; PALEČEK, V. Patronát. In *Slovník veřejného práva československého III*, Brno : Polygrafia, 1934, s. 47-49.

³⁵ BUŠEK, V. Schlenz Jan, Das Kirchenpatronat in Böhmen, s. 787.

³⁶ NAČR, f. MŠO, šk. 2140, sign. 47 II Farnosti A, č. j. B–20.037/46–V/3. Prípís Zemského národného výboru v Prahe zo dňa 31. januára 1946 adresovaný Ministerstvu školstva a osvetu vo veci konštituovania katolíckych farských obcí v dôsledku zániku patronátu podľa dekrétu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. z. a n.

³⁷ NAČR, f. Archiv pražského arcibiskupstva IV (ďalej len „APA IV“), č. j. 7064/1948. Prípís Zemského národného výboru v Prahe zo dňa 20. novembra 1946 adresovaný Arcibiskupskému konzistóriu v Prahe vo veci aktivovania farských obcí.

Na základe tohto prípisu sa uskutočnila vnútrocirkevná anketa o aktivácii farských obcí, ako sa problematika vtedy nazývala. „K tomuto vyzváni se vyjádřily jednotlivé církevní úřady: Arcibiskupská konsistoř v Praze dopisem ze dne 20. ledna 1947 [...] sdělila, že není zásadně proti ustavení farních obcí, pokládá však nynější dobu za nepříhodnou pro provedení tohoto plánu. Biskupská konsistoř v Litoměřicích dopisem z 30. prosince 1946 [...] sdělila, že se nestaví zásadně proti úmyslu uvést i život farní obce, avšak činila výhrady, pokud jde o jasné vymezení práv laiků a stanovení práv církevních orgánů, o přenesení práv, vykonávaných kultovými odděleními státních úřadů, na farní obce, o zřízení diecéšní správy církevního majetku atd. Biskupská konsistoř v Hradci Králové dopisem ze dne 30. ledna 1947 [...] doporučila zřizování farních obcí tam, kde jsou patronáty zrušeny, připomněla však obtíže, jež budou se zřízením těchto obcí spojeny, zejména pro nebezpečí vystupování z církve, kdyby farní obce musely nésti všechny náklady na krytí církevních potřeb po zrušení patronátu. Biskupská konsistoř v Českých Budějovicích v dopise ze dne 10. ledna 1947 [...] nezaujala ve věci žádné stanovisko.“³⁸

Rozsiahle stanovisko naopak pripravilo Arcibiskupské konzistórium v Olomouci: „Je nutno podstatně rozlišovati úhradu církevních potřeb osobních a věcných v Čechách od úpravy zákonné na Moravě a ve Slezsku. Tyto země řídily se vždy svým zemským zákonodárstvím o tzv. nákladové konkurenci kostelní. [...] Instituce kostelních konkurenčních výborů stala se na Moravě institucí velmi vžitou a také velmi praktickou. Bohužel je řada farností, kde této instituce kostelních konkurenčních výborů není plně využito tak, aby byl chráněn a hájen majetkový zájem kostela. [...] Třebaže inaktivování farních obcí [...] by mohlo býti dnes prospěšné pro obstarávání úhrad a potřeb kostela a duchovní správy, nepocituje se na Moravě nedostatek zákona o farních obcích, který byl přislíben § 37 citovaného zákona o vnějších poměrech církve římskokatolické, jako vacatio iuris. Ba naopak, ustanovení o farních obcích § 35 a násl. zákona č. 50/1874 ř. z. doplnilo dosavadní ustanovení o nákladové konkurenci tím, že všechna práva a všechny povinnosti týkající se poměrů církevních byly přiřknuty nebo uloženy obcím politickým, které zastupují farní obce. Zastupitelstva obcí politických ve smyslu výnosu Ministerstva vnitra č. 5/1878 ř. z. se usnášejí tedy na Moravě a ve Slezsku o vypisování dávek k úhradě farní obce, na členy této obce, tj. na katolíky ve farním obvodu. [...] Tím na Moravě se stal kostelní konkurenční výbor jakýmsi zákonným orgánem farních obcí, který je povolán k tomu, aby hájil zájmy farní obce v konkurenčních věcech i před státními úřady kultovými. Dle souhlasných rozhodnutí Nejvyššího správního soudu jedná kostelní konkurenční výbor jménem a v zastoupení farní obce a nabývá pro ni práv a závazků. [...] Ježto praxe Nejvyššího správního soudu jednoznačně začala považovati kostelní konkurenční výbor za orgán farních obcí, vydal Zemský úřad na Moravě instrukci [...] z 9. července 1937, jíž sjednotil konkurenční povinnosti farníků, jakož i osob povinných platiti konkurenční dávky, a vyslovil, že kostelní konkurenční výbory Země moravskoslezské jsou oprávněny předsedati a stanoviti přírážky k úhradě všech kultovních potřeb farní obce, ježto není jiného orgánu společného farní obci. Tento stav je na Moravě a v obvodu celé Arcidiecése olomoucké velmi dobře znám a vyhovuje také nynějším zájmům a potřebám římskokatolických farních obcí. Už také volba kostelního konkurenčního výboru, která je věcí jen katolických členů obecního zastupitelstva, jakož i členství v kostelních konkurenčních výborech (členem může býti jen katolík), dále jeho výlučná funkce

³⁸ NAČR, f. APA IV, č. j. 7064/1948. Přípis Ministerstva školstva a osvetu zo dňa 26. apríla 1948 adresovaný Arcibiskupskému konzistóriu v Prahe vo veci aktivovania farských obcí.

usnášející a dozorčí nejlépe odpovídá dnešnímu stavu. V dnešní době by nebylo vhodné, aby jmění církevní v diecési bylo spravováno jinak, nežli dosud, a zejména aby trpělo hlubokými zásahy politickými ze stran farních obcí. Dále nutno upozorniti na to, že na Moravě a zvláště v Arcidiecési olomoucké bylo ve smyslu ustanovení o farních obcích právního pojmu římskokatolické farní obce často užíváno a v přítomné době se užívá (např. při zřizování nových farností), a že kostelní konkurenční výbory nemovitosti, které pořizovaly z prostředků farní obce, knihovaly na římskokatolickou farní obec. Všechna tato ustanovení se vztahují [též] na moravské a slezské pohraničí. Vzhledem k uvedenému stavu věci Arcibiskupská konsistoř vyslovuje se proti vydání zvláštního zákona o farních obcích. [...] Přiznáváme, že úhrada nákladů církevních po stránce ryze právníké je sice komplikována několika různými normami, avšak výnosy Zemského národního výboru, zejména instrukcí Zemského úřadu na Moravě ze dne 9. července 1937 [...], je tak prakticky zjednodušena, že se dá úspěšně církevní konkurence a úhrada kultových potřeb všude prováděti.³⁹

Konečně „Biskupský úřad v Nitře v dopise ze dne 11. prosince 1946 [...] jménem všech římskokatolických ordinářů slovenských sdělil, že rámcové stanovy církevních obcí vydané v dohodě s bývalou kultovou správou biskupským sborem všeobecne vyhovují. Nedoporučuje nahraditi tyto stanovy novým, a navrhuje uvažovati o tom, zda by tyto stanovy nemohly převzít i církevní obce v zemích českých a zda by nemohly tvořit podklad pro stanovy církevních obcí v českých zemích.“⁴⁰

Z citovaných stanovisk jasne vyplýva, že historická právna úprava mala v každej právnej oblasti vlastný vývoj, a najmä tradíciu, ktorá i v období po druhej svetovej vojne formovala názory príslušných predstaviteľov českých, moravských a slovenských diecéz. Českí biskupi zastávali názor, že zriadenie orgánov farských obcí – farské obce existovali už od roku 1874 – by predstavovalo významnú komplikáciu, keďže predmetnú agendu vykonávali v súlade s ministerským nariadením č. 5/1878 f. z. zastupiteľstvá miestnych politických obcí, teda po roku 1945 príslušné miestne národné výbory, čo bolo na jednej strane pre cirkev pohodlné riešenie, na druhej strane však prenechávala rozhodovanie o týchto otázkach orgánom, v ktorých rozhodovali i nekatolíci. Naopak na Morave a v Sliezsku sa inštitút kostolných konkurenčných výborov (komitétov) vžil a najneskôr od roku 1937 predstavoval svojbytný prvok cirkevnej autonómie. Na Slovensku sa po dlhých desaťročiach dospelo ku kompromisnému zneniu vzorových stanov autonómnych cirkevných obcí, ktoré boli i v zmenených podmienkach schopné vykonávať agendu cirkevnej dane podobne ako kostolné konkurenčné výbory (komitáty) na Morave a v Sliezsku.

Na tomto mieste je treba oceniť iniciatívu Ministerstva školstva a osvet, ktoré sa aj v krízovom období februára 1948 jednoznačne stavalo na stranu cirkvi. Dňa 14. februára 1948, tesne pred začiatkom vládnej krízy, rozposlalo všetkým okresným národným výborom v Čechách i na Morave prípis nasledovného znenia: „Ježto po provedení revise pozemkové reformy a po nové úpravě pozemkové držby nebudou zřejmě moci patronové z pozemkového majetku, který jim bude ponechán v nejvyšší výměře 50 ha, plniti dosavadní církevní závazky, případně tato povinnost z větší části, neb vůbec k tíži farních osad, tj. přifařeným katolíkům, na venkově zejména zemědělcům. Bylo by proto vhodné, aby byly farním osadám, pokud tak bude podle

³⁹ NAČR, f. APA IV, č. j. 7064/1948. Prípis Arcibiskupského konzistória v Olomouci zo dňa 12. februára 1947 adresovaný Zemskému národnému výboru v Brne vo veci úvah o aktivovaní katolíckych farských obcí.

⁴⁰ NAČR, f. APA IV, č. j. 7064/1948. Prípis Ministerstva školstva a osvet zo dňa 26. apríla 1948 adresovaný Arcibiskupskému konzistóriu v Prahe vo veci aktivovania farských obcí.

*přídělových plánů možné, přiděleny nemovitosti, z jejichž výnosu by mohli přifaření zemědělci hraditi církevní potřeby. [...] Ministerstvo školství a osvěty žádá, aby okresní národní výbor [...] ihned upozornil vhodným způsobem, ve smyslu výše uvedeného doporučení, všechny místní národní výbory svého obvodu (obvodní rady) a upozornil je na zdejší právní názor o existenci farních obcí a jejich způsobilosti nabývatí majetek a zároveň vybídli místní orgány obecné samosprávy, aby žádaly u přídělových, resp. rolnických komisí o přidělení části přidělovaných pozemků farním osadám.*⁴¹

Tento prípis zrejme súvisí s vydaním zákona č. 142/1947 Sb. z. a n., o revízii prvej pozemkovej reformy, ktorý v ustanovení § 8 ods. 1, písm. d) umožňoval prideliť pozemkový majetok i „verejnoprávním korporacím pro účely veřejné“ (dekrét prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. z. a n. a nariadenie Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Sb. SNR uvádzali len obce a okresy, pričom pridel bol limitovaný verejným účelom jeho využitia). Kostolom ani beneficiám ako právnickým osobám nadačného typu pozemkový majetok nebolo možné prideliť, preto Ministerstvo školstva a osvetu napriek nejednotnému názoru českých, moravských a slovenských biskupov opierať myšlienku zriadenia orgánov farských obcí, ktoré boli verejnoprávnymi právnickými osobami korporáčného typu.

Zrejme v dôsledku februárových udalostí i arcibiskup pražský zmenil svoj pôvodný názor. Už 25. marca 1948 Arcibiskupské konzistórium rozoslalo všetkým farským úradom v arcidiecéze obežník nasledovného znenia: „Se zřetelem k tomu, že podle výnosu Ministerstva školství a osvěty [...] je nutno, aby ve všech farnostech byla zajištěna zemědělská půda ke krytí nákladů spojených s udržováním kostela a církevních záležitostí a aby nároky na přiděl půdy pro farní obec byly včas uplatněny prostřednictvím místních národních výborů, žádáme znovu všechny veledůstojné pány duchovní správce, aby neprodleně přikročili k ustavení farních výborů. Do těchto výborů jest pojmuti: 1) spolehlivé osoby, které by měly možnost a vliv o výše uvedenou věc se starati u jednotlivých místních národních výborů v jednotlivých obcích farnosti, 2) občany, kteří by i v jiných záležitostech duchovní správy duchovnímu správci pomáhali a kteří se již při pomoci v duchovní správě osvědčili. Tyto farní výbory kromě tohoto výše uvedeného úkolu (zajištění půdy) mají za své poslání pečovati pod vedením církevních úřadů o udržování bohoslužebných míst, místností potřebných pro duchovní správu, o udržování bohoslužebných pomocníků duchovní správy apod., pokud o naznačené úkoly není jinak postaráno. Farní výbory budou vykonávati i jiné úkoly církevními úřady jim svěřené. Tyto výbory buďtež považovány za přípravné orgány k řádnému ustavení farních obcí, jakmile k jejich řádnému ustavení dojde – podle pokynů nadřízených církevních úřadů. Předsedou farního výboru je duchovní správce, jeho zástupcem jím pověřený laik, který jej podle jeho pokynů zastupuje. Z okruhů laiků – mužů, případně i žen – buďtež vybráni další potřební funkcionáři. Pokud jde o zajištění přidělu půdy pro církevní záležitosti farnosti, jest postupovati asi takto: 1) Farní výbory farností, jejichž farní, případně filiální kostel nebo farní beneficium neměly dosud žádné nebo nedostatečné zemědělské půdy, zažádají o její přiděl z půdy, která v obvodu jejich farnosti přišla do přidělového řízení. Učiní tak ihned bez prodlení. 2) Farní výbory farností, kde kostel nebo beneficium mají dosud dostatečnou výměru

⁴¹ NAČR, f. MŠO, šk. 2140, sign. 47 II Farnosti B, C, F, H, č. j. B-155.476/48-III/1. Obežník Ministerstva školstva a národnej osveti zo dňa 14. februára 1948 adresovaný všetkým okresným národným výborom v Čechách a na Morave vo veci farských obcí ako pridelcov konfiškovaného poľnohospodárskeho majetku.

církevní zemědělské půdy, zažádají ihned o přiděl z této půdy, jakmile by přišla do přidělového řízení.⁴²

I Biskupské konzistórium v Hradci Králové na obozňák Ministerstva školstva a osvetu reagovalo pozitívne: „Souhlasíme s tímto návrhem a jsme vděční ministerstvu za jeho vzácné pocho-pení pro církevní potřeby. Dovolujeme si však podotknouti, že by v případě přidělu zemědělského majetku (polí a luk) musily býti přiděleny i k tomu vhodné budovy a fundus instructus, aby po-zemky mohly býti náležitě obdělávány, jelikož by sotva mohly býti náležitě obdělávány, jelikož by sotva mohly býti pronajaty, když občané dostanou do svého vlastnictví přidělem určitou míru po-zemků a dle dnešních zkušeností nechťejí si pozemky najímati, leč jen často zdarma. Aby je farní obec mohla sama obdělávati, musila by k tomu ustanoviti správce nebo šafáře a výnos z pozemků by na mnohých místech sotva stačil na krytí režie a na plnění církevních závazků by sotva co zby-lo. Nejvýhodnějším přidělem proto by byly lesy.“⁴³

Ministerstvo školstva a osvetu sa naďalej aktívne zaoberalo otázkou novej úpravy konku-renčných povinností a dňa 26. apríla 1948 žiada „[Arcibiskupskou konsistoř v Praze], aby věc las-kavě podrobila nové úvaze a v dohodě s ostatními církevními vrchnostmi podala konkrétní návrh na celostátní úpravu této otázky. Ministerstvo školství a osvěty ponechává iniciativu církevními úřadům, chtějíc co nejvíce šetřiti církevní autonomie a také proto, že jednotlivé církevní úřady, jako biskupská konsistoř v Litoměřicích a biskupský úřad v Nitře ve svých vyjádřeních zdůraznily, že jde v prvé řadě o vnitřní věc církve, jež musí býti řešena v dohodě se všemi příslušnými církevní-mi úřady. Ministerstvo školství a osvěty žádá, aby v zájmu řešení věci, na které má jistě v prvé řadě zájem církev sama, byl konkrétní návrh celostátní úpravy této věci laskavě co nejdříve vypracován a sem zaslán, aby se pak mohl státí podkladem definitivního řešení.“⁴⁴

V tejto súvislosti možno citovať zaujímavý názor apoštolského administrátora v Českom Tešíne, ktorý je zaznamenaný v jeho liste adresovanom arcibiskupovi pražskému dňa 24. mája 1948: „Prožil jsem dobu okupace v sudetské části naší arcidiecése, kde byly rázem zrušeny veřejné patronáty, konkurenční výbory i kongrua kněží a bylo proto nutno zříditi krátkou cestou farní obce a zvoliti, popřípadě jmenovati farní výbory (Pfarrkatholikenrat) pro hrazení osobních i věc-ných nákladů církevní správy. Zavedení církevní daně se dobře osvědčilo a nesplnily se obavy, že nastane hromadný odpad. Jako podkladu pro stanovy farních obcí a jejich úkoly lze dobře použiti: 1) Předpisů o správě zadušního jmění v Čechách a o církevní konkurenci na Moravě a ve Slezsku. 2) Stanov farních obcí na Slovensku. 3) Předpisů o správě církevního jmění pro sudetskou část Arcidiecése vratislavské a snad i jiných diecézí z doby okupace. Zřízení farních obcí zajistí udržování církevních budov i bohoslužebných potřeb, dá možnost uvnitř jednotlivých diecézí vyrovnati rozdíl mezi bohatými i chudými farnostmi a zabráni vměšování bezvěrců a jinověrců do církevních věcí, jak tomu je při nynějším zastupování farních obcí místními národními výbory a různými komise-mi, které mají spíše zájem na tom, jak se zmocniti církevního majetku.“⁴⁵

⁴² NAČR, f. APA IV, č. j. 4677/1948. Obozňák Arcibiskupského konzistória v Prahe zo dňa 25. marca 1948 vo veci okamžitého zriadenia farských výborov.

⁴³ NAČR, f. MŠO, šk. 2140, sign. 47 II Farnosti B, C, F, H, č. j. B–63.532/48–V/3. Pripis Biskupského konzistória v Hradci Králové zo dňa 8. marca 1948 adresovaný Ministerstvu školstva a osvetu vo veci farských obcí ako prídelcov konfiškovaného poľnohospodárskeho majetku.

⁴⁴ NAČR, f. APA IV, č. j. 7064/1948. Pripis Ministerstva školstva a osvetu zo dňa 26. apríla 1948 adresovaný Arcibiskupskému konzistóriu v Prahe vo veci aktivovania farských obcí.

⁴⁵ NAČR, f. APA IV, č. j. 8237/1948. Pripis Apoštolskej administratúry v Českom Tešíne zo dňa 24. mája 1948 adresovaný arcibiskupovi pražskému vo veci aktivovania farských obcí.

K obratu slubne sa vyvíjajúcej situácie však došlo už 10. novembra 1948, kedy Ministerstvo poľnohospodárstva adresovalo Ministerstvu školstva, vied a umení prípis, v ktorom sa okrem iného uvádza: „*Při přidělování konfiskovaného zemědělského majetku vyskytlo se několik případů, kdy místní rolnické komise navrhly přiděl konfiskátů k účelům kulturním. Šlo vesměs o budovy (soukromá kaple, která byla zkonfiskována jako součást velkostatku; zkonfiskovaná budova sloužící dosud za obydlí duchovního správce, pozemek k rozšíření kostelního prostranství apod.). Poněvadž pak osoby, které byly navrženy jako přidělci (v jednom případě kostelní konkurenční výbor, jindy římskokatolický kostel), nevyhovovaly podmínkám stanoveným pro uchazeče o přiděl, bylo uvažováno, aby v těchto případech byl majetek přidělen farní obci jako veřejnoprávní korporaci. Předtím jsme si vyžádali Vaše vyjádření ve věci právní subjektivit farních obcí, zdůraznivše, že jde o případy výjimečné. Nemohli jsme ovšem tušiti, že bez našeho vědomí vydaté pak shora uvedený výnos, kterým přímo vybízíte farní obce, aby se ucházely o přiděl půdy jako finanční základny k hrazení svých potřeb. Na základě tohoto výnosu podala pak řada farních obcí, resp. místní národní výbory v zastoupení farních obcí, žádosti o přiděl, jimž nemohlo býti ovšem vyhověno. [...] Poněvadž [...] v žádném případě nemůže býti přidělen z pozemkových reforem majetek církevnímu subjektu jen za tím účelem, aby z jeho výnosu byly hrazeny kulturní potřeby (tj. aby sloužil jako finanční základna církevního ústavu či zařízení apod.), žádáme, abyste svůj výnos ze dne 14. února 1948 [...] odvolali a nahradili informací [námi uvedenou]. Prosíme, abyste nám tuto novou informaci zaslali předem k nahlédnutí.*“⁴⁶

Ministerstvo školstva, vied a umení bolo donútené svoj pôvodný obežník zo 14. februára 1948 odvolať. Zdá sa však, že ešte 19. novembra 1948 z tohto nového obežníka srší zatrpknutosť, že riešenie naklonené cirkvi nebolo možné realizovať: „*Ministerstvo zemědělství sděluje k zdejšímu oběžníku [...] o přidělu konfiskovaného zemědělského majetku farním obcím, že z hlediska zákonů o pozemkových reformách nelze přidělovati půdu církevním subjektům, ježto nejsou uvedeny mezi osobami, kterým podle citovaných zákonů lze půdu přidělovati. Krom toho by přiděl půdy těmto subjektům, jež by i u nich sloužila zemědělské výrobě, byl v rozporu se stěžejními zásadami zákona o nové pozemkové reformě. [...] Ministerstvo zemědělství tvrdí, že církevní subjekty nejsou uvedeny mezi osobami, jimž může býti přidělen majetek z pozemkových reforem podle dekretů č. 12/1945 Sb. a č. 28/1945 Sb. a podle zákona č. 142/1947 Sb. V citovaných předpisech sice nejsou výslovně uvedeny církevní subjekty jako přidělci půdy podle těchto předpisů, avšak v § 7 odst. 1, písm. d) dekretu č. 12/1945 Sb. a v § 2 odst. 1, písm. e) dekretu č. 28/1945 Sb. jsou mezi přidělci uvedeny obce a v zákoně č. 142/1947 Sb. v § 8 odst. 1, písm. d), jako i v § 16 odst. 1, písm. e) zákona č. 46/1948 Sb. jsou uvedeny veřejnoprávní korporace jako přidělci. Bylo by tedy možno subsumovati i farní obce ve smyslu citovaného oběžníku mezi právnické osoby, jimž může býti přidělen pozemkový majetek z pozemkových reforem k zemědělské výrobě. Ministerstvo zemědělství jakožto úřad rozhodující o přidělu půdy podle citovaných zákonů nepokládá však farní obce za právnické osoby, jimž by mohl býti pozemkový majetek přidělen a řídíc se tímto názorem nevyhovělo žádostem farních obcí, resp. MNV v zastoupení farních obcí, za přiděl půdy podle citovaného zdejšího oběžníku. Jest proto nutno uvedený oběžník odvolati a nahraditi ho informací o stanovisku Ministerstva zemědělství.*“⁴⁷

⁴⁶ NAČR, f. MŠO, šk. 2140, sign. 47 II Farnosti B, C, F, H, č. j. B-227.483/48-III/1. Přípis Ministerstva poľnohospodárstva zo dňa 10. novembra 1948 adresovaný Ministerstvu školstva, vied a umení vo veci farských obcí ako prídelcov konfiskovaného poľnohospodárskeho majetku.

⁴⁷ NAČR, f. MŠO, šk. 2140, sign. 47 II Farnosti B, C, F, H, č. j. B-227.483/48-III/1. Přípis Ministerstva školstva, vied a umení zo dňa 19. novembra 1948 vo veci farských obcí ako prídelcov konfiskovaného poľnohospodárskeho majetku.

Je dostatočne známe, aké riešenie bolo nakoniec zvolené: „Zákonem č. 218/1949 Sb. zánikl všechen veřejný i soukromý patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavy,“ píše v roku 1950 v časopise Právnik Josef Plojhar. „Veškeré závazky převzal stát, který je také plní. Milionové částky, zařazované do státního rozpočtu jsou částí národního důchodu, který vzrůstá jen z produktivní činnosti a z budovatelské práce dělnické třídy. Co žádá stát od církve, které poskytne všechny tyto výhody? Nic jiného než to, co žádá od ostatních občanů. Poslušnost státních zákonů a loyálnost k lidové demokratickému zřízení. Tuto poslušnost musí vyžadovat od každého příslušníka církve, ať jde o prostého věřícího nebo o biskupa. Není možné, aby zákony platily jen pro někoho. Je samozřejmé, že stát, který na sebe převzal tolik závazků, přejal i určitá práva. Je to v prvé řadě právo patronátního pána, který prezentuje příslušnému ordináři vhodné uchazeče na uprázdněná místa. [...] Jestliže stát zabezpečuje finančně zaměstnance církve, jestliže je dosazuje na uprázdněná místa, je přirozené, že žádá od nich státní a politickou spolehlivost, jakou žádá od každého svého zaměstnance. Dnes vládne u nás dělnická třída, třída pracujících, a duchovenstvo musí najít k této třídě kladný poměr.“⁴⁸

Patronátne právo a farské či cirkevné obce zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom, zrušil. No „posmrtný“ život kostolných konkurenčných výborov (komitétov) na Morave a v Sliezsku je dostatočným dôkazom toho, že štát nehodlal svoje záväzky dodržať. V návrhu zásad pre uhrádzanie dlhov kostolných konkurenčných výborov zo dňa 10. marca 1953 určenom pre schôdzu kolégia predsedu Štátneho úradu pre veci cirkevné sa uvádza: „Zákon č. 218/1949 Sb. učinil konec činnosti kostelních konkurenčních výborů, které měly být zlikvidovány. Stalo se tak postupně, někde až v roce 1952. [...] Zlikvidováním kostelních konkurenčních výborů a převodem jejich majetkových podstat na kostely, přešla na kostel jak aktiva, tak i pasiva.“⁴⁹

Plán likvidácie imania farských obcí mal byť podľa tohto návrhu nasledovný: „1) Provésti podrobnou prověrku jednotlivých závazků prostřednictvím okresních církevních tajemníků a vyloučit z úhrady veškeré nedostatečně odůvodněné závazky. To se týká zejména závazků vůči soukromníkům. 2) Zbývající závazky, uznané v prověrce naším okresním církevním tajemníkem, budou uhrazeny z veškerého [!] vlastního i účelového jmění příslušné farnosti (vklady, cenné papíry apod., kromě mešních nadací). 3) Nestačí-li jmění uvedené sub 2), bude jednáno s příslušnou konsistoří o úhradu závazků z účelového jmění konsistoře. 4) Nestačí-li prostředky uvedené sub 2) a 3), požádá farnost prostřednictvím konsistoře o krytí tohoto závazku jako mimořádný věcný náklad (§ 28 vládního nařízení č. 219/1949 Sb.) ještě v roce 1953, který jí bude hrazen z rozpočtu Státního úřadu pro věci církevní (náklady na církve), a to z úspor docílených v roce 1953.“⁵⁰

Tento návrh bol schválený na schôdzi kolégia predsedu Štátneho úradu pre veci cirkevné dňa 25. marca 1953.⁵¹ V konečnom dôsledku znamenal úplné popretie zmyslu právnych pred-

⁴⁸ PLOJHAR, J. Lidové demokratický stát vyřešil hospodářské problémy církve. In *Právnik*, Praha, 1950, s. 193-194 passim.

⁴⁹ NAČR, f. Štátny úrad pre veci cirkevné (ďalej len „ŠÚC“), šk. 13, sign. KM/č. 1-15/1953, 11. a 12. porada (spoločný zápis), č. j. 71/53-S. Návrh zásad pre uhrádzanie dlhov kostolných konkurenčných výborov zo dňa 10. marca 1953 určený pre schôdzu kolégia predsedu Štátneho úradu pre veci cirkevné.

⁵⁰ Tamže.

⁵¹ NAČR, f. ŠÚC, šk. 13, sign. KM/č. 1-15/1953, 11. a 12. porada (spoločný zápis), č. j. T 370/53-S. Zápis z 11. a 12. porady kolégia predsedu Štátneho úradu pre veci cirkevné, ktorá sa konala dňa 25. marca 1953.

pisov o cirkevnej konkurencii, ktoré mali zamedziť vyčerpaniu kostolov a beneficií. A nielen to: Štátny úrad pre veci cirkevné siahol i na imanie jednotlivých diecéz. Až po vyčerpaní týchto prostriedkov mohla príslušná diecéza požiadať o úhradu dlhov zo štátneho rozpočtu.

Majetkové vyrovnanie medzi katolíckou cirkvou a štátom, ku ktorému mohlo dôjsť už v roku 1948, sa neuskutočnilo, a to z dôvodov na strane štátu. Netýkalo by sa síce financovania platov duchovných, napriek tomu by prídelenie skonfiškovaného poľnohospodárskeho majetku farským obciam spolu s konkurenčnými príspevkami farníkov znamenal zachovanie samosprávneho hospodárskeho života cirkvi. Okolnosti, za ktorých bolo obojstranne prijateľné riešenie zavrnuté, svedčia o ďalšej, menej známej či dokonca neznámej krivde, ktorú komunistický režim spôsobil katolíckej cirkvi.

Na tomto mieste je nutné poznamenať, že finančná náhrada poskytovaná vybraným náboženským spoločenstvám v zmysle § 15 zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovom vyrovnaní s cirkvami a náboženskými spoločnosťami, podľa dôvodovej správy k zákonu „*představuje náhradu za jejich původní majetek, který se v rozhodném období stal předmětem majetkové krivdy v důsledku některé ze skutečností uvedených v § 5 a nemá být těmto církvím a náboženským společnostem podle tohoto zákona vydán.*“ V prípade katolíckej cirkvi teda finančná náhrada nezohľadňuje stratu cirkevnej konkurencie: i keď cirkvi boli či budú niektoré nehnuteľnosti vrátené, nič už jej nenavrátí možnosť získať na ich údržbu či chod farností prostriedky formou cirkevnej konkurencie, ktorá ju chránila pred vyčerpaním majetkovej základne.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BRADÁČ, P. Financování církví v českých zemích ve 20. století. In *Revue církevního práva*. Praha, č. 37-2/2007, s. 79-131.
2. BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.). Československé církevní zákony I. Praha : Československý Kompas, 1931, xxxi, 891 s.
3. BUŠEK, V. - MUNKA, J. Cirkevné dane a ich exekučné vymáhanie. In *Právny obzor*, Bratislava, 1934, s. 368-372.
4. BUŠEK, V. Schlenz Jan, Das Kirchenpatronat in Böhmen. In *Bratislava*. Bratislava, 1928, s. 783-788.
5. CSUKÁS, A. *Cirkevné dávky a ich právny život na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Trpký život kňaza, ktorému z ložného chlieb napečú... Praha : Společnost pro církevní právo, 2016, 166 s.
6. CSUKÁS, A. Integrácia československého prvku do štruktúr Rímskokatolíckej samosprávnej cirkevnej obce v Bratislave. In SKŘEJPEK, M. – BĚLOVSKÝ, P. – STLOUKALOVÁ, K. (eds.). *Cizinci, hranice a integrace v dějinách*. Praha : Auditorium, 2016, s. 175-194.
7. FLIEDER, K. Patronátní právo v pozemkovém přidělovém řízení. In *Právník*. Praha, 1926, s. 1-8, 41-48.
8. FUX, H. Die röm.-kath. Kirchenbaukonkurrenz und die Bodenreform. In *Juristenzeitung für das Gebiet der Tschechoslowakischen Republik*. Brno – Praha, č. 11-12/1927, s. 83-85.

9. GREGOR, M. Reforma systému doplnkov kongruy v prvej Československej republike. In *Revue církevního práva*, Praha, č. 68-3/2017, s. 75-99.
10. HENDRYCH, J. Katolická církev. In *Slovník veřejného práva československého II*. Brno : Polygrafia, 1932, s. 141-174.
11. HENNER, K. *Základy práva kanonického II/3*. Praha : nákladem vlastním, 1920, s. 268-342.
12. KREJČÍ, M. *Právo patronátní a stavební konkurence na území dnešní ČR*. Rigorózná práce. Praha : Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2002, 90 s.
13. KULENDÍK, V. Církevní konkurence a její historický vývoj. In *Věstník Jednot duchoven-ských brněnské a olomoucké*. Brno, č. 3/1936, s. 62-70, č. 4/1936, s. 84-92.
14. MATERKA, Z. Břemena stavební církevní. In *Slovník veřejného práva československého I*. Brno : Polygrafia, 1929, s. 132-137.
15. MUNKA, J. *Církevné dane a ich exekučné vymáhanie*. Bratislava : Rimsteinova kníhtlačiareň, 1934, 66 s.
16. MUNKA, J. *Patronátne bremená a cirkevné dávky*. Dunajská Streda : Rimsteinova kníhtla-čiareň, 1937, 108 s.
17. PALEČEK, V. Patronát. In *Slovník veřejného práva československého III*, Brno : Polygrafia, 1934, s. 46-57.
18. PLOJHAR, J. Lidové demokratický stát vyřešil hospodářské problémy církve. In *Právník*. Praha, 1950, s. 193-194. *Překlad Kodexu kanonického práva [z roku 1917]*. Brno: Diecézní církevní soud, 2009, 874 s.
19. PŠENÍČKA, S. Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvícenského absolu-tismu do roku 1949. In *Revue církevního práva*. Praha, č. 22-2/2002, s. 127-159.
20. SCHLENZ, J. *Das Kirchenpatronat in Böhmen*. Beiträge zu seiner Geschichte und Recht-sentwicklung. Praha : Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tsche-choslowakische Republik, 1928, 488 s.
21. SCHOCKHERR, J. – MÜLLER, K. M. *Kirchenpatronat und Kirchenkonkurrenz in Öster-reich*. Wien : W. Frick, 1912, xiii, 620 s.
22. ŠTEFANICA, J. Vývoj právnej úpravy štátneho financovania príjmu katolíckych duchov-ných na Slovensku v 20. storočí. In BRTKO, R. – ČERBOVÁ, V. (eds.). *Kontinuita a dis-kontinuita práva v 20. storočí I*. Církevné, kanonické a konfesné právo, s. I. Atticum, 2013, s. 123-134.
23. ŠTŮVÍČEK, I. a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 2002, 117 s.

REALIZACE ZÁKONA Č. 428 /2012 SB. O MAJETKOVÉM VYROVNÁNÍ ZE STRANY ŽENSKÝCH ŘEHOLNÍCH INSTITUTŮ V ČR

IMPLEMENTATION OF ACT NO. 428/2012 COLL. ABOUT PROPERTY SETTLEMENT BY THE WOMEN'S RELIGIOUS INSTITUTES IN THE CZECH REPUBLIC

Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke, Th.D.

Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Abstrakt: Příspěvek chce shrnout konkrétní kroky v hospodaření ženských řeholních institutů v ČR po několika prvních letech realizace zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, ze dne 5. 12. 2012. Zákon v sobě obsahuje naturální restituce s finanční kompenzací. Peníze z finanční náhrady za nevydaný majetek ženské řehole z části ukládají do fondů a z části investují. Jde sice o částku značně menší než v případě diecézí, ale i zde je otevřena možnost zhodnocení těchto financí pro budoucí zajištění bez přímých subvencí státu. Cílem těchto kroků má být majetkové oddělení církví a náboženských společností od státu a umožnění finanční soběstačnosti církví i jejich součástí do budoucna.

Klíčová slova: konfesní právo, katolická církev, restituce, církevní majetek, investice, charita, školství, investiční fondy, ženské řeholní instituty

Abstract: This article analyses concrete steps in the management of women's religious institutes in the Czech Republic after the first few years of implementation of Act No. 428/2012 Coll., about property settlement with churches and religious societies, dated 5th December 2012. The law contains natural restitutions with the financial compensation. The money from the financial compensation for the unpaid property of the women's religious institutions is partly deposited into the funds and partly invested. Although it is much smaller than in the case of dioceses, it is also open to the possibility of revaluing these funds for future reassurance without direct state subsidies. The aim of these steps is to be the property department of churches and religious societies from the state and to allow the financial self-sufficiency of the churches and their parts in the future.

Key words: Confessional Law, Catholic Church, Restitution, Church Property, investment, Charity, education, Investment Funds, Women's Religious Institutions

Úvod

Zákon č. 428/2012 Sb. ze dne 5. 12. 2012 (účinný od 1. 1. 2013) podle něhož jsou v současnosti financovány církve i jimi zřizované právnické osoby v ČR, tedy také řeholní instituty, je kombinací fyzické restituce (pouze ze státního majetku státu a s omezeními) v odhadované výši 75 mld. Kč a finanční kompenzace 59 mld. Kč v poměru 80%, pro římskokatolickou církev (20% pro další církve a náboženské společnosti). Zákon stanovil i finanční náhradu za nevydaný majetek,¹ a dočasné (17ti letá přechodná lhůta se snižovanou částkou od čtvrtého roku) poskytnutí příspěvků na podporu činnosti náboženského společenství (náhrada za dotace na platy duchovních, dosud státem poskytovaných). V příspěvku chceme popsat některé kroky ženských řeholních institutů v ČR po prvních letech realizace uvedeného zákona v oblasti majetkové správy, jimiž se řeholnice snaží najít konkrétní modely pro své další financování s co nejmenší nutností spoléhat se na přímou státní či obecně církevní podporu. Svoboda v nakládání s majetkem nezávisle na světské moci je chápána jako integrální součást náboženské svobody a autonomie církví (srov. např. kán. 1254 § 1 CIC). Správa řeholního majetku má ovšem kromě aspektu ekonomického (efektivita) také dimenzi charismaticko-duchovní (rozměr svědectví). Kvůli větší transparentnosti a také pro minimalizaci právního rizika byl vytvořen systém smluv mezi Českou biskupskou konferencí a Konferencí vyšších (řeholních) představených, v jejímž důsledku se z původně pouze koordinující jednotky (Konference vyšších představených, dále KVŘP) stává kontrolní a ručitelský orgán a to i nad rámec platného Kodexu kanonického práva (kán. 708 a násl.).

1 Normativa a majetek řeholních institutů obecně

Správa majetku v institutech zasvěceného života a společnostech apoštolského života (dále zjednodušeně „správa řeholního majetku“) se řídí obecnou církevní normativou, obsaženou především ve druhé knize (kán. 634 – 640; 668 § 1-5; 741 § 1-2) a páté knize CIC/1983, partikulární normativou místních církví,² vlastním právem jednotlivých řeholních institutů³ i legislativou konkrétního státu. Složka římské kurie, Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života, vydala v roce 2014 *Okružní list* s orientační směrnicí,⁴ kde hovoří o potřebě hledání konkrétních i nových způsobů této správy i autonomie jednotlivých

¹ Srov. § 15 odst. 2 zákona č. 428/2012 Sb. Roční splátka finanční náhrady za nevydaný církevní majetek pro celou římskokatolickou církev činila v roce 2016 celkem 1,655 miliardy Kč. Z toho 1,288 miliardy (77,8 %) činila výše náhrady pro diecéze římskokatolické církve a 367 milionů (22,2 %) bylo určeno pro římskokatolické řády a kongregace.

² Základní zásady dává v ČR *Obecně závazné nařízení ČBK* ve věcech správy církevního majetku ze dne 17. 10. 2016.

³ Kán. 635 § 2: Úkolem vlastního práva každého institutu je vydat vlastní normy o využití a správě majetku, přičemž je třeba mít dobře na zřeteli podporu, ochranu a konkrétní vyjádření chudoby, jež je institutu vlastní.

⁴ CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETÀ DI VITA APOSTOLICA, *Linee orientative per la gestione dei beni negli Istituti di vita consacrata e nelle Società di vita apostolica* (2. 8. 2014). Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/CIVCSVA_let-tera-circolare-gesione-beni_20140802.pdf [cit. 26. 11. 2018].

institutů a oznámila v blízké době přípravu instrukce⁵ pro tuto oblast. Evangelijní rada chudoby, ke které se zasvěcené osoby zavazují prostřednictvím slibů či jiných posvátných závazků v sobě zahrnuje závislost na představených a omezení v užívání a nakládání s osobním majetkem. Veškerý majetek, který řeholník získává vlastní činností nebo ve vztahu k institutu (stejně jako důchod, podpora, pojištění řeholníka atp.), se stává majetkem institutu (srov. Kán. 668 § 3 a 5). Vlastní právo institutu pak má specifikovat především kmenový majetek institutu (kán. 1291) a hranice řádné a mimořádné správy (kán. 638 § 1), jakož i interní kontrolní struktury pro jeho správu (plánování, rozpočty, vyúčtování, projednávání v příslušných grémiích, systémy monitorování),⁶ formy spolupráce s místní církví a odborníky z jiných řeholních institutů či s laiky při zachování autority řeholního institutu či společnosti apoštolského života.⁷ Legislativa českého civilního práva kromě obecných předpisů o náboženské svobodě, obsažených v čl. 16. Listiny základních práv a svobod upravuje autonomii církví a jejich subjektů v zákoně č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech: odtud i zakotvení řeholních institutů, jako církevních evidovaných právnických osob (§ 15a a násl.) jakožto organizačních složek registrovaných církví. V kontextu našeho tématu je zde nejdůležitější § 26 odst. 4. zákona 3/2002 o církvích, podle kterého za jakoukoliv z nich (tedy i za řeholní instituty) ručí před státem Církev římskokatolická a tedy její statutární orgán, jímž je v základním dokumentu církve určena Česká biskupská konference (dále ČBK). Právní jednání řeholních institutů tedy může mít existenční dopad na celou církev katolickou v ČR a v důsledku toho vznikly (dále popisované) mechanismy, provazující jednotlivé subjekty (řeholní institut – KVP – ČBK) podstatně silněji, než požaduje samotný Kodex kanonického práva.⁸

2 Hlavní zdroje financování ženských řeholních institutů v ČR v současnosti

Tyto instituty využívají (stejně jako jiné církevní právnické osoby) zdroje financování trvalejšího charakteru (dotace, granty, účelové daly, sbírky, výnos vlastní činnosti, investice, dary věřících, odkazy a dědictví)⁹ i zdroje přechodné (příspěvek na činnost, snižovaný dle zák. 428/2012 Sb. o 5% ročně až do r. 2029¹⁰ a finanční kompenzace do r. 2042). V článku se podrob-

⁵ Na slibovanou Instrukci pro správu církevního majetku IZZ a SAŽ se doposud (listopad 2017) čeká. Ekonomický rozměr řeholního života však nesmí být cizí společnému životu komunity, má se zlepšit informovanost, transparentnost a profesionalita hospodářské správy, formace řeholníků obecně i specialistů – ekonomů, spolupodpovědnost komunity i vyšších řídicích struktur.

⁶ Srov. *Linee orientative*, 1.2.

⁷ Srov. *Linee orientative*, kap. 2.

⁸ Srov. KRÍŽ, J. Řeholní majetkové právo v perspektivě českého právního řádu. In *Aktuální témata III: Správa majetku institutů zasvěceného života*, s. 80–81. Konference řeholních představených se tak stávají vůči řeholím ručitelem a kontrolním orgánem, bez jehož souhlasu nemůže řeholní institut platně právně jednat – např. uzavírat smlouvy, přesahující stanovenou hodnotu.

⁹ Zák. č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, § 27, č. 4.

¹⁰ což v případě ženských řeholních institutů byl příspěvek na mzdy vyšších představených. Pokud byly jiné řeholnice ustanoveny na místech „duchovních“ tedy např. pastoračních asistentek v duchovní správě, byly financovány z těchto prostředků diecézních.

něji věnujeme konkrétním oblastem výnosu vlastní činnosti institutů i jejich investic. Zákon zde dává jistá omezení: podnikání a jiná výdělečná činnost církve a náboženské společnosti, tedy i řeholního institutu mohou být pouze její doplňkovou výdělečnou činností.¹¹ Také pro řeholnice platí, že případné účelové sbírky, prováděné mimo kostel či na jiných místech než určených k provádění náboženských úkonů, bohoslužeb a obřadů se musí (stejně jako jakékoliv jiné veřejné sbírky) řídit zákonem o veřejných sbírkách.¹²

Pro dělení státem poskytnuté finanční náhrady vytvořila katolická církev svá vnitřní pravidla. ČBK rozděluje 1,258 miliardy Kč tak, že menší část ponechává pro své fungování, část vložila do centrálního rezervního fondu. Zbytek rozděluje diecézím s přihlédnutím k jejich velikosti, stupni religiozity a velikosti předpokládané fyzické restituce. Řeholní instituty mají autonomii v investování i hospodaření. Ohledně navrácení historického majetku jednají samostatně, ovšem správa tohoto majetku do jisté míry podléhá kuratele Konference vyšších představených (dále KVP). Ta má v ČR dvě části: mužskou (dále KVPM) a ženskou konferenci vyšších představených (dále KVPŽ).¹³ Roční sazba náhrady činí 200 milionů Kč pro mužské řeholní instituty a 115 Kč korun pro instituty ženské. KVPM vytvořila rezervní fond, zbylou část rozděluje řádům, kongregacím a společnostem apoštolského života podle počtu jejich členů i očekávané fyzické restituce. Také KVPŽ vytváří rezervní fond, zbylou část prostředků rozděluje mezi jednotlivé instituty podle komplikovaného modelu: jedna třetina zbytku těm institutům, které budou fyzicky restituovat podle výšky očekávané restituce, zbylé dvě třetiny ostatním institutům podle počtu domů a členů. Tento model je prozatím dohodnut na 5 let¹⁴ a poté by měla následovat revize (zvláště s ohledem na výsledky fyzické restituce majetku).

Konference vyšších představených uzavřely v únoru 2014 s ČBK dohody (konzultované s Apoštolským stolcem, přímo se státním sekretariátem),¹⁵ podle nichž se případy insolvence řeholních institutů a kongregací budou řešit z těchto rezervních fondů příslušných konferencí. V důsledku těchto dohod tak v českém prostředí dochází ke změně pozice a nárůstu důležitosti konferencí vyšších představených, protože tím se z původně pouze koordinující jednotky stává kontrolní a ručitelský orgán což sice není zcela v dikci platného Kodexu kanonického práva (kán. 708 a násl.) ale bylo nutné pro česká konfesně právní specifika. Vytvoření těchto mechanismů nebylo potřebné jen principiálně,¹⁶ ale i pro minimalizaci rizik po linii právní: dle ustanovení § 26 zákona č. 3/2002 Sb., o církvích v případě likvidace „církevní“ právnické osoby

¹¹ Zák. č. 3/2002 Sb., § 27. c.

¹² Zákon č. 117/2001 Sb. o veřejných sbírkách a o změně některých zákonů, § 2.

¹³ Konferenci tvoří vyšší představené ženských řeholních společenství a společností apoštolského života na území ČR. Jejím cílem je koordinace při zařizování společných záležitostí, podpora řeholního života a pomoc v dosahování cílů jednotlivých institutů. Konference je zřízena jako církevní právnická osoba má své statuty schválené Apoštolským stolcem (27. 5. 1996). Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_jsmes/statuty.pdf [cit. 26. 11. 2017].

¹⁴ K revizi by tedy mělo dojít, až bude vyplacena finanční náhrada za rok 2017 a až bude hotova roční uzávěrka za rok 2018.

¹⁵ Dohoda ČBK a KVPM je z 8. 4. 2014 byla schválena Apoštolským stolcem 5. 4. 2014. Dohoda ČBK s KVPŽ z 4. 2. 2014 byla schválena Apoštolským stolcem 5. 4. 2014.

¹⁶ Tedy jako náležitá správa církevního majetku s ohledem na potřebu stálé ekonomické základy, a to v široké vnitrocírkevní spolupráci mezi Apoštolským stolcem – ČBK, konferencemi vyšších představených i jednotlivých řeholních institutů.

(tedy i řeholního institutu) garantuje její závazky registrovaná církev.¹⁷ Ohledně rezervního fondu je ručitelský závazek stanoven tak, že při likvidaci právnické osoby (institutu) případné pohledávky hradí její zřizovatel, tedy ČBK, které pro insolventní právnickou osobu poskytne předem hrazení (či zpětně uhradí) KVP (v případě mužských řeholních institutů min. 50 milionů Kč., v případě řeholních institutů ženských poskytne celou částku). Půjde-li o solventní právnickou osobu (institut) bude zůstatek převeden na KVP.

Ohledně finanční kompenzace je stanoveno, že pokud jde o zaviněnou situaci, tak další finanční kompenzace případně ČBK a pokud jde o situaci nezaviněnou, další finanční kompenzace případně KVP. V případech vyznačení souhlasu Apoštolského stolce s majetkovým či finančním převodem nad 40 milionů Kč musí toto být oznámeno předsedovi ČBK i předsedovi či místopředsedovi KVP. Ve věcech směnečných a obdobných je nutný souhlas nejvyššího představeného institutu a také vždy dosvědčení doklady ČBK; pokud se jedná o ženské řeholní instituty, zde stačí dosvědčení předsedy, místopředsedy nebo generálního sekretáře ČBK. Ministerstvu kultury ČR je oznamován zápis omezení dispozičního práva konkrétního institutu. Nové právnické osoby je nyní možné zřizovat jen s vědomím KVP a souhlasem diecézního biskupa s oznámením ČBK (a kopií žádosti na MK ČR). Stejně tak změny v evidenci církevní právnické osoby (řeholního institutu) je nutné oznámit ČBK (v kopii žádosti na MK ČR).

Obě Konference vyšších představených pak uzavírají další *dohody s jednotlivými řeholními instituty*¹⁸ jak ohledně podmínek ručení potřebných pro omezení, dohled, spolupráci a solidaritu mezi řeholemi tak ohledně dělení finanční kompenzace. Řešení (dohoda) v rámci KVPM obsahuje upřesnění o podmínkách ručení, akceptaci dohody ČBK – KVPM (včetně rezervního fondu) i dispozičních omezení a způsobu prokázání souhlasu nadřízených orgánů; ustanovení o zápisu dispozičních omezení do evidence na Ministerstvu kultury ČR a podání návrhu do 90 dní přes KVPM; závazek respektovat důrazné doporučení ve věci užití finanční kompenzace; akceptace dodání výsledovky a rozvahy pro audit, závazek mlčenlivosti ze strany KVPM. Sumární výsledky pak mají být předány ČBK (akceptace omezení ve zřizování nových právnických osob a hlášení změn v evidenci ČBK a kopie žádosti zasláná na MK ČR).¹⁹ Řešení (dohody) v rámci KVPŽ obsahují obdobnou akceptaci. Ženské instituty navíc vypracovaly Směrnice rezervního fondu²⁰ pro mimořádně obtížné a krizové situace: výše jeho kmenového majetku činí alespoň 15 mil Kč a prostředky z něj budou spravovány dle investičního plánu schváleného předsednictvem KVPŽ po projednání s ČBK. Do fondu jsou odváděny prostředky ve výši 5% po dobu tří let (od 4. roku pak již jen 1%). Příspěvek na ústředí dělá 2%. Zbytek je dělen pomocí klíče: 1/3 institutům s fyzickou restitucí, 2/3 ostatním v závislosti na počtu

¹⁷ § 26 zákona č. 3/2002 Sb., o církvích: (4) Nepostačuje-li při likvidaci evidované právnické osoby její majetek k úhradě závazků, ručí za tyto závazky registrovaná církev a náboženská společnost, jejíž orgán ji navrhl k evidenci. Likvidační zůstatek z likvidace evidované právnické osoby přechází na registrovanou církev a náboženskou společnost, jejíž orgán ji navrhl k evidenci.

¹⁸ Např. s Českou dominikánskou provincií je to Dohoda o podmínkách ručení z 2. května 2014.

¹⁹ Odkazy na zdroje zde ovšem nemůžeme uvést, protože KVPM nemá vlastní webovou stránku a také transparentnost či spolupráce (výměna zkušeností a know how) mezi jednotlivými mužskými řeholními institucemi je menší než v případě KVPŽ.

²⁰ Srov. KVPŽ, *Stanovy rezervního fondu* (4. 12. 2013) Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_j sme/smernice_rezervniho_fonu.pdf [cit. 26. 11. 2017].

členek a domů (bodový systém). Všechny instituty se zavázaly zpracovat operační plán využití prostředků, jež předloží KVPŽ (zde jej hodnotí jej analytická skupina a schvaluje KVPŽ). Řeholnice dále vytvořily analytickou skupinu (poradní orgán),²¹ která má napomoci zajistit, aby vlastnictví nabyté restitucí a náhradou bylo spravováno tak, aby bylo zachováno a dále spravováno a investováno tak, aby přinášelo zisk a zajišťovalo trvalý provoz církevních subjektů. Tato analytická skupina nemá výkonnou pravomoc a příslušná opatření přijímá pak na základě jejích podkladů předsednictvo KVPŽ nebo jednotlivé subjekty KVPŽ. V rámci analytické skupiny pracuje také ekonomický odborník, který má za úkol již dopředu doporučit či nedoporučit investiční plány z finanční náhrady u jednotlivých institutů.²²

Konkrétní příklady zhodnocení majetku a hospodaření

3 Ženské řeholní instituty jako zaměstnavatelé

Každý řeholní institut potřebuje k vnější činnosti civilní zaměstnance: ať už se jedná o práce odborné (*technickohospodářští zaměstnanci lesní správy*, ekonomové, právníci, hospodáři, učitelé, lékaři, ostatní zdravotnický personál, ošetrovatelky, kuchaři, sládci a pivovarníci, atp.) nebo práce pomocné (vrátní, uklízečky, údržbáři, pomocní dělníci, atp.). Na rozdíl od hospodaření diecézí ovšem nejsme schopni systematicky dohledat údaje o jejich zaměstnávání. Tito zaměstnanci jsou totiž zaměstnáváni buď jednotlivým řeholním domem (komunitou), někdy naopak provincií, a ne vždy se jedná o celé úvazky, statistiky proto vedeny obvykle nejsou. Proto zde pouze obecně připomínáme, že řeholní instituty působí a používají finanční prostředky z majetkového vyrovnání i tímto způsobem. Obdobně jako v diecézích i zde jsou rozlišovány dva typy zaměstnanců: duchovní (svěcení či nesvěcení) a civilní zaměstnanci, v jejichž případě se i řeholní instituty musí pokusit přibližovat odpovídajícím mzdám, byť poněkud nižším než v soukromém sektoru. V opačném případě by nejenom nemohli zaměstnávat kvalitní odborníky ale ani plnit požadavky sociální spravedlnosti, obsažené v sociální nauce církve a často i v duchovním odkazu jednotlivých řeholních rodin. Na rozdíl od diecézí také neexistuje žádný společný fond, založený na principu solidarity,²³ z něhož by bylo možné na platy přispívat (ani na úrovni KVP ani na úrovni jednotlivých generalátů řeholních institutů). Obecně vztahy k laickým zaměstnancům institutů popisuje již citovaný Okružní list CIVSVA²⁴ který připomíná, že je třeba se vyvarovat dvou extrémů: na jedné straně šetření na službách poradců, a riskování právních, ekonomických, či daňových problémů a na straně druhé neúměrnému zasahování ze strany nečlenů institutu. Konečnou odpovědnost za hospodářská rozhodnutí nese vždy sám institut, a nemůže ji delegovat na laické zaměstnance, nebo na členy jiných

²¹ Srov. KVPŽ, *Statut analytické skupiny* (3. 6. 2013). Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_jsmestatut_as_kvprz.pdf [cit. 26. 11. 2017].

²² To mužské řeholní instituty nemají, protože to nepovažují za potřebné a volí opačnou strategii: odevzdávají roční účetní uzávěrky hospodaření analytické skupině KVPM a tak je jakoby zpětně kontrolováno celé hospodaření institutu.

²³ Jako např. Svépomocný fond arcibiskupství Pražského. Srov. Směrnice čj. 3649/2010 pro Svépomocný fond Arcibiskupství pražského ve znění následujících novel, poslední novelou čj. novely čj. A/2017/3056 In ACAP 4/2017.

²⁴ Srov. *Linee orientative*, kap. 2.1 a 2.3.

institutů. V případě laických zaměstnanců je také potřebné takové vztahy s odborníky vymezit jasnými smlouvami ale také jim přiznat spravedlivou mzdu.

4 Zdravotnictví a sociální péče

Další velkou skupinou investic je oblast zdravotnictví a sociální péče.²⁵ Příkladem uvádíme v ČR tři aktuálně působící nemocnice církevních zřizovatelů (z nichž dvě jsou zřizovány ženským řeholním institutem): Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze, Nemocnice Milosrdných sester sv. Vincence z Pauly v Kroměříži a Nemocnice Milosrdných bratří ve Vizovicích. Tato zařízení se snaží od ostatních obdobných zařízení lišit především kvalitou poskytované péče, lidsky vstřícným vztahem k pacientům i jejich příbuzným a duchovním rozměrem. Činnost nemocnic je neodmyslitelně spjata s činnostmi zřizujících řeholních institutů, s jejich charismatem.

*Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze*²⁶ je nestátní zdravotnické zařízení charakteristické především historickou vazbou nemocnice a sester boromejek, které určují duchovní rozměr a osobnější přístup v péči o nemocné. Nemocnice je v současné době v České republice jedinou církevní nemocnicí s akutní péčí. V roce 1952 byla nemocnice násilně zestátněna a stala se Fakultní nemocnicí Pod Petřínem, řádové sestry byly odsunuty převážně do pohraničí. Dne 1. října 1993 získala kongregace nemocnici zpět a rozhodla se pokračovat zde v poskytování zdravotní péče. Své zaměření nemocnice charakterizuje přívětivou atmosférou, s lidským a individuálním přístupem ke každému pacientovi, založeným na základě morálních a etických zásad, vycházejícím z křesťanských hodnot. Poskytuje komplexní služby (akutní lůžkovou i ambulantní péči) ve specializaci zvláště na gastroenterologii, rehabilitaci, paliativní i následnou a domácí péči i podporou rodin pacientů. Provoz nemocnice prochází opakovaně restrukturalizací, jejímž cílem je efektivnější využití lůžkového fondu a přizpůsobení se aktuálním potřebám společnosti v oblasti zdravotně – sociální péče. V současnosti má kapacitu 190 lůžek a ročně je zde vyšetřeno 50 000 pacientů a provedeno téměř 2 000 operací.

*Nemocnice Milosrdných sester v Kroměříži*²⁷ je nestátní zdravotnické zařízení pro dlouhodobě nemocné pacienty. Jeho zřizovatelem je Česká provincie Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul. Ředitele organizace jmenuje statutární zástupce zřizovatele, kterým je sestra provinční představená. K zestátnění nemocnice došlo v roce r. 1953, ale některé sestry pracovaly nadále v nemocnici, která se stala součástí městské veřejné nemocnice až do r. 1963. Po listopadu 1989 a obnovení řádového života získaly sestry zpět do vlastnictví dům v Kroměříži na Malém Vale a v roce 1993 převzala provoz svého dřívějšího zdravotnického zařízení s názvem Nemocnice Milosrdných sester sv. Vincence de Paul. Protože budova nemocnice byla ve

²⁵ Mezi tradiční charitativně zaměřené řeholní instituty patří např. boromejky (zřizovatel Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze), Milosrdní bratři (zřizovatel Nemocnice Milosrdných bratří ve Vizovicích či lékárny v Letovicích a Brně), sestry sv. Vincence z Pauly (zřizovatel Nemocnice Milosrdných sester sv. Vincence de Paul v Kroměříži) či premonstrátky (zřizovatel Domova pečovatelské služby sv. Norberta na Svatém Kopečku u Olomouce) a další.

²⁶ <http://www.nmskb.cz/>

²⁷ <http://www.nemomil.cz/>

velmi špatném stavu, kongregace se rozhodla pro přístavbu nové části (1994 – 1997) a následnou rekonstrukci staré budovy nemocnice a kláštera (1999 – 2002). Po rekonstrukci je kapacita nemocnice 105 lůžek.

Z jiných zdravotně-sociálních projektů můžeme vést např. *Zařízení pro nemocné Alzheimerovou chorobou v Pyšelicích na Benešovsku*, které bylo zřízeno v restituovaném objektu Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka a provozuje jej nezisková organizace Alzheimer Home,²⁸ Památkově chráněná budova (bývalý „špejchar“ – sýpka) byla sestrám vrácena roku 2014 v polorozbořeném stavu a vlastním nákladem řádu rekonstruována. Investice do rekonstrukce ve výši 25 milionů Kč byla mj. financována z tzv. restituční náhrady náležející řádu. Samotná výstavba areálu byla zahájena v říjnu 2015 a zakončena v listopadu 2016, následně probíhalo vybavování objektu. I přestože se do Pyšel sestry samy nevracejí, deklarují tuto investici jako službu potřebným v duchu charizmatu kongregace, jímž je péče o nemocné.

5 Školství a vzdělávání

Vznik škol církevních (a také škol soukromých), umožnila novela školského zákona už v roce 1990.²⁹ V současné době církve a jejich právnické osoby mohou v ČR zřizovat všechny typy škol (mateřské, základní, střední, vyšší i vysoké).³⁰ Církevní školy nejsou školami soukromými, ale tvoří speciální kategorii, kdy neinvestiční výdaje škol mají být hrazeny státem,³¹ investice ze strany církví. Katolická církev zřizovala k 31. 12. 2015 celkem 90 školských právnických osob a 6 spol. s r. o, celkem 96 právnických osob, které sdružují 108 škol a školských zařízení. Toto číslo zahrnuje: 27 mateřských škol, 23 základních škol, 1 základní uměleckou školu, 18 gymnázií, 12 středních odborných škol, 5 vyšších odborných škol, 1 konzervatoř a 21 školských zařízení (např. teologický konvikt, 6 domovů mládeže, 2 křesťanské pedagogicko-psychologické poradny, 2 dětské domovy a 10 středisek volného času).³² V současnosti (2016) působí v ČR pět teologických fakult. Dle § 39 zák. č. 111/1998, o vysokých školách mohou církve zřizovat i soukromé VŠ nicméně žádná taková instituce dosud nevznikla. Ve školách zřizovaných církví působí okolo 2 800 učitelů a minimálně cca 1 000 zaměstnanců. Z uvedeného počtu církevních škol je v současnosti 39 škol a školských zařízení zřizováno řeholním institutem, převážně ženským.³³ Jako příklad investic ženských řeholí uvádíme:

Církevní konzervatoř Opava, která poskytuje všeobecné a hudební vzdělání v oborech: hudba a zpěv. Zřizovatelem konzervatoře a poskytovatelem její budovy je ženská větev Němckého řádu (Milosrdné sestry Panny Marie Jeruzalémské). Původně *Církevní střední varhanická škola v Opavě* zahájila svou činnost 1. září 1999. Po rozsáhlé rekonstrukci budov i materiálního vybavení byla škola 1. 9. 2006 definitivně přetransformována v konzervatoř a stala se tak vyšší

²⁸ Více informací na www.alzheimerhome.cz/alzheimer-home-pysely a www.sedesestry.cz.

²⁹ Srov. zákon č. 171/1990 Sb. z 3. 5. 1990, § 57.

³⁰ Zřizovatelem je nejčastěji (asi ze 70ti%) katolická církevní instituce: biskupství, řády a kongregace (hl. ženské) příp. jiné subjekty (farnost atp.). Diakonie českobratrské církve evangelické je pak největším zřizovatelem církevních speciálních škol v ČR.

³¹ Srov. zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon § 160 odst. 1.

³² Srov. Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon § 160 odst. 1.

³³ Přehled církevních škol je uveden na: <https://www.cirkev.cz/skolstvi/skoly> [cit. 27. 11. 2017].

odbornou školou ukončenou absolutoriem. Škola nabízí výuku hry na varhany, klavír, cembalo, dechové a strunné nástroje, sólový zpěv a řízení sboru. Oproti jiným konzervatořím v ČR poskytují opavská konzervatoř výuku trojboru církevní hudba, která zahrnuje hru na varhany, vokální projev a řízení sboru, a je opřená o soubor dalších odborných předmětů z oblasti církevní hudby.³⁴

Základní škola sv. Voršily v Olomouci, kterou zřizuje a od r. 1993 provozuje Českomoravská provincie Římské unie řádu svaté Voršily. Škola poskytuje kvalitní základní vzdělání na křesťanských principech s důrazem na jazykovou komunikaci a informační technologie. Škola nemá spádový obvod, je rozdělena do devíti postupných ročníků (výuka probíhá v 10 kmenových třídách: 1. ročník je rozdělen do dvou tříd s menším počtem žáků pro individuální přístup ke vzdělávacím potřebám žáků) a poskytuje základní vzdělání cca 245 žákům z Olomouce a více či méně vzdálených okolních obcí. Pedagogický sbor tvoří v současné době 22 vyučujících (9 mužů a 13 žen) a několik externích pedagogů, dále dva výchovní poradci (pro každý stupeň jeden), spirituál školy, metodik prevence sociálně patologických jevů, poradce pro volbu povolání, koordinátor environmentální výchovy a proškolený zdravotník.³⁵

Cyrlometodějská církevní základní škola v Brně (Lerchova) jejímž zřizovatelem je Česká provincie Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje: výchova a vzdělávání jsou založeny na křesťanských hodnotách, ale škola je otevřená všem; v současnosti ji navštěvuje 530 žáků, přesto se stále charakterizuje jako škola rodinného typu s vlnitým a přátelským prostředím. Škola zanikla v červenci 1950, k obnově došlo po roce 1991, kdy byly Kongregaci vráceny budovy na Lerchově ulici, ovšem ve velmi špatném stavu. Po provedení rozsáhlých úprav bylo ve školním roce 1992/1993 zahájeno vyučování v základní škole, od školního roku 1996/1997 sestry provozují i Cyrlometodějské gymnázium a střední odbornou školu pedagogickou. U školy byl vybudován moderní sportovní areál sv. Josefa.³⁶

Církevní střední škola pedagogická a sociální Bojkovice, jejímž zřizovatelem je od r. 1991 Česká kongregace sester dominikánek. Škola se nachází v moravsko-slovenském přhraničí a nabízí výchovu v křesťanském duchu a vzdělávání ve čtyřletých maturitních oborech předškolní a mimoškolní pedagogika a sociální činnost. Součástí školy je domov mládeže s kapacitou 39 ubytovaných a školní jídelna. Škola podporuje dobrovolnou činnost žáků v oblasti sociální a zdarma nabízí i mnoho volnočasových kroužků. Na škole vyučuje 17 pedagogů (z toho 15 žen). Průběžná odborná praxe žáků je realizována především v regionu: v Bojkovicích a blízkém okolí na školských zařízeních a zařízeních sociálních služeb.³⁷ Výši dotací zřizovatele můžeme zjistit z výročních zpráv škol, např. tuto školu sestry dominikánky podpořily v r. 2016 částkou 1.280.000,- Kč (tj. 25% provozních nákladů). Od ledna 2017 navíc navýšil zřizovatel školy provozní dotaci o částku 350.000,- Kč (aby umožnila zvýšení mezd pedagogů na úroveň srovnatelnou s pedagogy veřejných středních škol). Další prostředky sestry investovaly na jaře 2017 (1 800.000 Kč) do rekonstrukce prostor a vybudování školní jídelny, kuchyně a sociálního zařízení pro žáky ubytovaných v domově mládeže.

³⁴ Srov. <http://www.konzervator.cz/> [cit. 27. 11. 2017].

³⁵ Srov. <http://www.zcsol.cz/> [cit. 25. 2. 2018].

³⁶ Srov. <http://www.cmczs.cz> [cit. 27. 11. 2017].

³⁷ Srov. <https://www.cirkevka-bojkovice.cz/> [cit. 25. 2. 2018].

6 Investice: zabezpečení do budoucnosti i apoštolátu institutu

Řeholnice, které měly tuto možnost,³⁸ požádaly o vydání movitých i nemovitých věcí v restituci a pokud jim byly vydány, vkládají do jejich oprav řadu finančních prostředků a hledají způsoby, jak na jedné straně využít vrácený majetek či náhrady k vlastnímu poslání řádu dle jeho charismatu a k apoštolátní činnosti, tak se na straně druhé snaží majetek kapitalizovat, pro budoucí možnosti financování. Informace o podaných výzvách i uzavřených dohodách o vydání jsou dohledatelné na webových stránkách pozemkového úřadu.³⁹ Obdobně jako v případě diecézí i investice řeholních institutů směřují do několika základních oblastí: zemědělství a lesnictví, do nemovitostí (příp. jejich nákupu), finanční investice a investice do vlastních podnikatelských záměrů (např. krejčovská dílna na výrobu parament, rekolekční domy, hostely atp.). V případě navrácených lesních či zemědělských pozemků prozatím prostředky směřují především do sanace, protože často byly vráceny ve špatném stavu) někdy i k dalšímu nákupu lesů a půdy (i když i toto je doména především velkých mužských řádů, které v oblasti zemědělství již tradičně investují (benediktini, premonstráti). Většina projektů je také spolufinancována v rámci možností z různých dotačních programů.

6.1 Zemědělství a lesnictví

Instituty, které restituovaly větší plochy lesních pozemků, obdobně jako diecéze zřídily pro jejich správu organizace, lesní či klášterní správy, někdy i ve formě společnosti s ručením omezeným. Tyto organizace zajišťují či koordinují lesnické práce, prodej vytěženého dříví i výkon práva myslivosti v režijních honitbách. Řehole dozorují hospodaření svých lesních správ, navrácené lesy zůstávají samozřejmě nadále veřejně přístupné, obdobně je to ve správě polností a jiné zemědělské půdy. Zisk v oblasti lesnictví je generován z prodeje dřeva (příp. také z odstřelu zvěře), v oblasti zemědělství z pronájmu (pachtu), či vlastních zemědělských výnosů pozemků. Tento zisk pak sestry opět investují: především v prvních letech hospodaření zpět do půdy, ale také k financování projektů svého konkrétního apoštolátu (školy, zdravotnická zařízení, sociální a zdravotně-sociální služby atp.) Řehole také deklarují, že chtějí být nespekulativními investory, hospodařit podle etických zásad a usilovat o lokální a udržitelné hospodaření podporující rozvoj regionů, tedy zaměstnávat především místní obyvatele a spolupracovat s místními drobnými podnikateli. Také zaměření na bioprodukcí, kvalitu a neprůmyslově zpracované potraviny z domácích surovin je společně obecně církevnímu hospodářství (např. Klášterní officína benediktinského opatství v Rajhradu u Brna, Želivský klášterní pivovar, biokosmetika a biopotraviny *trapistů z Opatství Nový Dvůr* atp.) V této oblasti sice vystupují především mužské řehole, ale ani ženské řeholní instituty nejsou výjimkou.

³⁸ Historicky totiž měly větší majetkovou základnu mužské „tradiční“ řády jako benediktini, premonstráti, cisterciáni atp. a tedy i finanční náhradu za nevydaný majetek získaly větší tyto mužské a starobylé řády než řády a kongregace ženské.

³⁹ <http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/informace-o-podanych-vyzvach-a-dohodach>

Příkladem působení ženského řeholního institutu v této oblasti může *hospodaření Kongregace sester Těšitelek Božského srdce Ježíšova v Kunštátě na Blanensku*.⁴⁰ Kongregace zde zrestituovala majetek patřící původně velkostatku Kunštát. Jedná se o lesní pozemky v rozsahu cca 2,5 tis. ha v katastrálních územích spadajících pod lesní správy v Černé Hoře a v Jihlavě. S lesními pozemky má být vydáno také pět budov (hájenek, z nichž dvě jsou již neobyvatelné). Kongregace sester Těšitelek bude spravovat tento majetek prostřednictvím společnosti INĚS Kunštát, s.r.o., kterou zřídila za tímto účelem.⁴¹ Výnosy z majetku mají sloužit k naplňování charitativního a apoštolského poslání a být spravovány tak, aby představovaly zdroj stálého finančního zabezpečení pro sestry i v době, kdy stát přestane církevním subjektům materiální podporu poskytovat. Kongregace si nárokuje i další pozemky v této lokalitě (požádala o přibližně 1 700 hektarů lesních pozemků), o jejichž vydání usiluje nyní v soudním procesu (žaloby na mimo jiné na Státní pozemkový úřad či město Kunštát).⁴² Velká část pozemků patřících původně panství Kunštát přešla do vlastnictví měst nebo obcí, tudíž o ně nebylo požádáno. Kongregace také neuplatnila svůj restituční nárok na zámek v Kunštátě a přilehlé nemovitosti ve správě Státního památkového úřadu.

6.2 Nemovitosti, podnikání

Investice do nemovitostí je tradiční formou zhodnocení financí v církevním prostředí. Také ženské řeholní instituty vytvářejí vlastní projekty, příkladem může být *Domov Panny Marie v zámku Štěpán* v jižních Čechách, který provozují sestry tzv. anglické panny.⁴³ Raně barokní zámek sestry koupily v roce 1921, kdy se zde nacházel provinciálát a domov pro staré a nemocné sestry. V době komunismu byl využíván jako domov důchodců. Dnes dům slouží dále starým a nemocným sestrám a navíc je v něm umístěno ubytovací a kulturní zařízení, nabízející možnosti rekreace i duchovního ztišení (kapacita je 100 lůžek ve 25 pokojích). Posláním institutu je zvláštní péče o dobro mládeže, katecheze, vzdělávání, sociální a zdravotní činnost což je možné naplňovat i touto formou.

Ubytovací a duchovně rekreační zařízení provozují i jiné ženské řeholní instituty, např. *Víceúčelové centrum Norbertinum*, které je vybudováno v prostorách kláštera sester premonstrátek na poutním místě Svatý Kopeček u Olomouce, které poskytuje zázemí pro duchovní obnovy a další programy, pro poutníky a dlouhodobě ubytovává i studentky a pracující ženy.⁴⁴

Jiným typem podnikání je *krejčovská dílna pro výrobu parament a liturgických oděvů Paramenta*, kterou provozuje Kongregace sester Nejsvětější Svátosti. Ty navázaly na svou letitou

⁴⁰ <http://www.sestrytesitelky.eu/restituce/> historicky sestry tento majetek získaly v roce 1939 věnovací listinou komtesy Františky Coudenhove-Honrichs která vstoupila v roce 1917 v Brně do jejich kongregace (sestra Anežka). Díky materiální i personální pomoci z Kunštátského panství byl v roce 1926 postaven v Rajhradě klášter sester těšitelek, a sestry mohly provozovat bezplatné ošetřování nejen v Brně, ale i v jiných městech Čech a Moravy.

⁴¹ Inés je španělská forma jména Anežka. Více na www.ineskunstat.eu

⁴² <https://www.denik.cz/jihomoravsky-kraj/restituce-cirkev-chteji-na-ziskanych-pozemcich-hospodarit-nebo-je-pronajimat-20160129-zbn4.html>

⁴³ Institut *Congregatio Iesu*, který je znám pod několika názvy: Anglické panny, Institut Blahoslavené Panny Marie, Institutum Beatae Mariae Virginis, Sestry Mary Ward. Viz congregatio-jesu.tode.cz

⁴⁴ <http://norbertinum.wixsite.com/centrum>

tradici a v Českých Budějovicích obnovily výrobu mešních rouch v roce 1993. Ve dvou místnostech se strojovým vybavením vyrábějí ornáty, pluviály, štóly, dalmatiky, alby, rochetty i další drobnosti jako křestní roušky, oltářní prádlo, nebo další výrobky i pro necírkevní účely (praporek apod.). Dílna je vyhlášena svou precizností, a navíc je v porovnání s necírkevní konkurencí levná. Zaměstnává jak členky kongregace, tak i civilní zaměstnance. Podnik má obrát do 1,5 milionu korun ročně a bývá lehce v plusu, ovšem na další rozšíření toto nepostačuje, proto nové strojní zařízení bylo financováno z náhrady za nevrácený majetek. Tyto peníze také investují do provozu přílehlé církevní školy.⁴⁵

Tradičněji zaměřena je výroba líkérů a bylinných čajů sester premonstrátek v Doksanech u Litoměřic. Bylinky pro jejich výrobu si sestry samy pěstují. Ročně v Doksanech vyrobí dva tisíce lahviček líkérů dvou druhů a asi 600 balení čajů, které prodávají v Doksanech a dalších třech kláštorech. Mimo kláštery je lze koupit pouze v jednom obchodě v Litoměřicích.⁴⁶ V tomto případě ovšem nešlo o restituční majetek, klášter, který byl založen již v roce 1144 Vladislavem II. a jeho ženou Gertrudou jako protějšek premonstrátského mužského kláštera v Praze na Strahově byl zrušen již Josefem II. Objekt následně střídal majitele, až v roce 1945 připadl státu. Po pádu komunistické totality odkoupil řád od českého státu severní část bývalého konventu (ve stavu ruin) a začala se plánovat rekonstrukce. Do obnoveného kláštera v Doksanech přišly v roce 1998 nejprve dvě sestry z Krakova a dvě z Radvanova u Tábora, ale kvůli devastaci prostor zpočátku musely bydlet na faře. V současné době žije v doksanském klášteře kontemplativní komunita sedm sester.

Jiným příkladem je netradiční *Klášteří Kavárna ŌDE*, kterou založily Sestry Neposkvrněného Početí Panny Marie v prostorách svého kláštera v Hrnčířské ulici v historickém centru města Olomouce. Kavárnu, která nabízí návštěvníkům občerstvení na těle (nápoje, pochutiny), na duchu (kaple pro ztišení, modlitbu a setkávání křesťanských společenství) i pro duši (prostory obsahují i knihovnu s filosofickou a teologickou tematikou a konají se zde i kulturní akce), sestry také obsluhují.⁴⁷ Projekt v loňském roce (2017) nově rozšířily o *formační dům s názvem Tōde*, větší prostory pro setkávání, formaci, přednášky či ubytování v univerzitním městě. I tento projekt vznikl díky kooperaci s dalšími církevními subjekty jako plod tzv. církevních restitucí. Objekt má kapacitu 24 lůžek ve 13 pokojích s vlastním sociálním zařízením. Při utváření duchovního programu v domě budou sestry spolupracovat se zdejší pobočkou jezuitského Centra Aletti. Důležitá je i spolupráce s dalšími čtyřmi řeholními společenstvími, z nichž některé společně se sestrami františkánkami, zafinancovaly rekonstrukci prostředky z tzv. finanční náhrady za historický církevní majetek, který nemůže být vydán v rámci církevních restitucí (náklady na provedenou rozsáhlou rekonstrukci jsou vyčísleny na dvě desítky milionů Kč). Největším partnerem jsou sestry Apoštolátu sv. Františka. Formou úročné půjčky se na projektu podílejí i Společenství sester Ježíšových, Karmelitky za Štípy a Šedé sestry.⁴⁸

⁴⁵ Zdroj: https://ekonomika.idnes.cz/svadleny-siti-cirkev-byznys-restituce-paramenta-fb6-/ekonomika.aspx?c=A170515_2325872_ekonomika_rts

⁴⁶ https://usti.idnes.cz/klaster-doksany-vyroba-likeru-a-caju-z-bylin-sestry-premonstratky-1dh-/usti-zpravy.aspx?c=A170329_2315707_usti-zpravy_vac2

⁴⁷ www.cafeode.webnode.cz

⁴⁸ <http://www.ado.cz/clanek/v-olomouci-jde-frantiskanky-zde-otevrel-novy-formacni-dum>

6.3 Podpora kulturního dědictví a krajiny

Pro prezentaci poutních míst, církevních zajímavostí a objektů jako součásti společenského života obyvatel, kulturních hodnot, i kořenů a tradic českého národa vznikl projekt *Církevní turistika*. Koordinaci projektu zajišťuje brněnské biskupství, které prostřednictvím webového portálu prezentuje církevní památky, možnost ubytování v jinak dosud nevyužívaných církevních objektech či poutní trasy. Kromě vlastního zpřístupnění a zachování církevních památek a budování nových poutních tras má projekt také rozměr evangelizační a ekumenický. Portál „Církevní turistika“ využil za rok po jeho spuštění 660.000 návštěvníků a stále se rozšiřuje, aktuálně nabízí kolem 400 míst.⁴⁹ V kontextu našeho tématu řeholnic je obdobným projekt *Klášteří turistika*, v rámci kterého je postupně budována síť turistických stezek, poutních cest a klášterních stezek.⁵⁰ tedy síť a propojení některých klášterů, kde se návštěvníci mohou během svého pobytu účastnit života komunity, např. společné modlitby. Příkladem mohou být kláštery sester dominikánek v Bojkovicích a v Praze nebo např. klášter Kongregace Sester Těšitelů Božského Srdce Ježíšova v Rajhradě či Klášterní penzion Kongregace dcer Božské lásky v Jiřetíně pod Jedlovou.⁵¹ Webové stránky projektu byly spuštěny 1. 7. 2017 a jsou vytvářeny s myšlenkami na školy, děti a mladistvé, mají tedy i rozměr edukační.

Opět odlišný typ investice představuje projekt *obnovy duchovního místa pod hradem Špilberk tzv. boromejská zahrada*. Historicky tyto pozemky sestry získaly v roce 1875, kdy zde byla klášterní zahrada řádu, sloužící mimo také k zásobování klášterní nemocnice a školy; pozemky byly zabaveny společně s internátem sester v roce 1950. Během doby komunismu zde byly zahrádky, které postupně zpustly a byly vráceny v rámci církevních restitucí sestrám Kongregace sv. Karla Boromejského. Jejich obnovy se ujala Nadace Partnerství se záměrem otevřít tyto prostory veřejnosti a využívat je k vzdělávacím aktivitám. Pro veřejnost byly otevřeny již v roce 2015 a postupně je zde dobudována tzv. městská minifarma: králíkárný, včelí úlý nebo venkovní pec. Nyní se nadace rozhodla obnovit i původní duchovní místo s umělou jeskyní a vodním prvkem. Na revitalizaci místa chce získat finanční prostředky díky webovému portálu, jehož prostřednictvím může přispět i veřejnost.⁵²

7 Možnosti finančních investic a zhodnocení kompenzace

Oblast finančnictví a tohoto typu zhodnocení finanční náhrady za nemovitosti, které nebylo možné vydat je novou možností a prostorem, otevírajícím se nejen diecézím, ale i ženským řeholním institutům. V kontextu církevních restitucí v ČR obecně vznikly dva typy finančních fondů (byly zřízeny ze strany české biskupské konference primárně pro zhodnocování diecézní

⁴⁹ Srov. <https://www.cirkevnuturistika.cz/> [cit 25. 4. 2017].

⁵⁰ www.klasterni-stezky.cz [cit 25. 2. 2018].

⁵¹ <http://klasternipenzion.cz/> [cit 25. 2. 2018].

⁵² www.nadacepartnerstvi.cz/darujspravne nebo www.darujspravne.cz/daruj-neziskovkam/8/895/kultura-ume-ni-a-pamatky/obnova-duchovniho-mista-pod-hradem-spilberk

kompenzace). Jsou to 1) fondy solidarity a rezervní fondy, které mají sloužit k vytvoření jakéhosi záložního řešení a zajištění v případě ne zcela ekonomicky soběstačných subjektů a 2) investiční fondy, které by měly zhodnocovat finanční náhrady. Tzv. katolický fond, tedy investiční fond kvalifikovaných investorů pod názvem fond udržitelnosti římskokatolické církve, spravovaný bankou ČSOB i Českou spořitelnou, má v současnosti již tři podfondy: 1. růstový fond udržitelnosti kvalifikovaných investorů (vkládající prostředky především do konzervativního nákupu a prodeje cenných papírů), 2. nemovitostní podfond (se od jara 2017 specificky zaměřuje na zemědělské pozemky, komerční nebo kancelářské prostory k pronájmu nebo vlastní podnikání).⁵³ Správcem třetího tzv. výnosového fondu (prostředky plynou na okamžitou potřebu, třeba na opravu památek nebo mzdy), je pak Česká spořitelna.⁵⁴ Řeholnice sice dostávají a tak mohou investovat částky nesrovnatelně menší oproti diecízím, ovšem i jim byla otevřena tato možnost zhodnocování prostředků. Nemohou se sice stát podílníky (akcionářem s rozhodujícím hlasem, těmi jsou pouze diecéze, jak bylo vymezeno ve stanovách fondů),⁵⁵ ale tato cesta je jim umožněna (stejně jako jiným subjektům např. diecízím slovenské biskupské konference atp.).⁵⁶ Pro tyto řeholní investice byla stanovena základní pravidla: mělo by se jednat o vyšší částky (v řádu milionů Kč) a dlouhodobější investice (min. na deset let), ovšem vždy záleží na konkrétní domluvě mezi fondem a jednotlivým řeholním institutem, bez prostřednictví KVPŽ. Tato konference také tímto způsobem zhodnocuje svůj rezervní fond (jehož správu převedla právě pod katolický fond v rámci ČSOB a České spořitelny). Tyto investice začaly v roce 2015 (poté, co byly v roce 2014 připsány finanční kompenzace za rok 2013) a v současné době je zatím fond úspěšný (má určitý výnos).⁵⁷

Závěr

Přijatý zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi nabízí, navzdory všem problémům při jeho realizaci (např. politickým tlakům na zdanění náhrad a nerespektování smluv či obtížím v konkrétním majetkovém hospodaření s dostatečným výnosem) platformu i pro nezbytný vnitrocírkevní dialog v oblasti sociální, hospodářské i informační (sdílení poznatků a zkušeností) a pro větší spolupráci mezi řeholními instituty. Tyto instituty opakovaně deklarují nutnost zodpovědných investic (jejichž výnos by v budoucnu nahradil končící státní příspěvek) i nutnost etického způsobu hospodaření. Stejně jako v případě diecézního hospodaření jsou i restituční náhrady řeholnic investovány i kapitalizovány (ovšem ve značně menším rozsahu

⁵³ https://www.csob.cz/portal/o-csob/o-csob-a-kbc/servis-pro-media/tiskove-zpravy/-/asset_publisher/5FasXY5AUiLR/content/id/3920512 [cit. 25. 2. 2018].

⁵⁴ Ke dni 31. 12. 2015 bylo v rámci katolické církve investováno 558 mil. Kč. K 30. 10. 2016 investováno 940 mil. Kč. Výnosnost k 31.12.2015 byla vyšší než 4% p.a. jakým procentem se na tomto podílejí ženské řehole ovšem není možné zjistit. Srov. <https://www.csobam.cz/portal/asset-management/nezarazene/fond-udrzitelnosti-rkc>

⁵⁵ <https://www.csobam.cz/portal/documents/10732/344941/stanovy-fondu-udrzitelnosti-RKC.pdf> [cit. 25. 2. 2018].

⁵⁶ https://www.csob.cz/portal/o-csob/o-csob-a-kbc/servis-pro-media/tiskove-zpravy/-/asset_publisher/5FasXY5AUiLR/content/id/382928 [cit. 25. 2. 2018].

⁵⁷ Informace o jeho výši ovšem není na webu banky možné dohledat bez souhlasu podílníků, k nimž autorce přístup nebyl umožněn, což je v pochopitelné v případě ne zcela stabilní a do budoucna v tomto směru odhadnutelné politické situace v ČR.

než u diecézí či mužských řeholních institutů). I u řeholních institutů má být hospodaření založeno na principu subsidiarity (o konkrétní majetek se stará konkrétní vlastník). Zde je také velmi potřebná transparentnost a otevřená prezentace toho, jak řehole s majetkem nakládají, což se jednotlivé instituty zatím pouze učí, stejně jako výraznější spolupráci. Problematiku církevního hospodaření obecně představuje webová stránka ČBK www.sluzbaverejnosti.cz kde se v menší míře objevují i informace o nových projektech s nakládáním majetku řeholních institutů či webové stránky jednotlivých diecézí.⁵⁸ Ženské řeholní instituty ve srovnání s KVPM od začátku více spolupracují navzájem i s Českou biskupskou konferencí. Sestrám se vracel majetek ve značně menší míře než řeholním bratřím a tedy jejich finanční kompenzace (a možnosti investic) je nižší. Ženské řeholní instituty jdou cestou do jisté míry odlišnou od KVPM: sestry majetek, který mohl být vrácen, ale pro který nenašly využití např. nabídl jiným ženským řeholním institutům (obvykle darem). Také nakládání s financemi je odlišné: mužské řeholní instituty dělí kompenzace striktně podle historického nároku a podle smluv, které uzavřeli v roce 2013. Na rozdíl od nich sestry pouze třetinu finanční kompenzace dělí podle historického nároku institutů, dvě třetiny pak s pohledem do budoucnosti solidárně a to i těm společenstvím, které buď majetek nevlastnily, nemohl jim být vydán nebo zde do roku 1950 nepůsobili např. některé sekulární instituty (Dílo blažené Zdislavy, Schönstattské sestry Mariiny) dokonce i nová hnutí a komunity, jejichž součástí jsou zasvěcené ženy.⁵⁹ Případné zdanění kompenzace, o kterém se opět vede politická debata v českém prostředí, by tedy mělo dopad i na ženské řeholní instituty, navíc investující prostředky neporovnatelně nižší než je hospodaření řeholníků mužů či diecézí a farností.

PRAMENY A LITERATURA:

1. Česká biskupská konference, *Obecně závazné nařízení ČBK ve věcech správy církevního majetku* ze dne 17. 10. 2016.
2. Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Praha : Zvon, 1994.
3. Kříž, J. Řeholní majetkové právo v perspektivě českého právního řádu, In *Aktuální témata III: Správa majetku institutů zasvěceného života*, Brno : Akademie kanonického práva, 2017 s. 73-86.
4. Svěpomocný fond arcibiskupství Pražského. Srov. Směrnice čj. 3649/2010 pro Svěpomocný fond Arcibiskupství pražského ve znění následujících novel, poslední novely čj. novely čj. A/2017/3056 In ACAP 4/2017.
5. Zákon č. 117/2001 Sb. o veřejných sbírkách a o změně některých zákonů, ze dne 28. února 2001.
6. Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností ze dne 27. 11. 2001.
7. Zákon č. 428/2012 Sb. – zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů ze dne 8. listopadu 2012.

⁵⁸ Např. olomouckého arcibiskupství <http://www.ado.cz/obsah/majetkove-narovnani-cirkevni-restituce> či biskupství Ostravsko – opavského: <http://www.doo.cz/media-cinnost/majetkove-narovnani.html>

⁵⁹ Např. Komunita Blahoslavenství v Dolanech u Olomouce, jednání probíhají s komunitou Chemin Neuf z Tuchoměřic.

8. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ze dne 24. září 2004.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

1. *Církevní hospodaření obecně*. Dostupné z: www.sluzbaverejnosti.cz [cit. 25. 2. 2018].
2. *Církevní konzervatoř Opava*. Dostupné z: <http://www.konzervator.cz/> [cit. 27. 11. 2017].
3. *Církevní střední škola pedagogická a sociální Bojkovice*. Dostupné z: <https://www.cirkevka-bojkovice.cz/> [cit. 25. 2. 2018].
4. *Církevní turistika*. Dostupné z: <https://www.cirkevnuturistika.cz/>, [cit 25. 4. 2017].
5. Congregazione per gli Istituti di vita consacrata e le Società di vita apostolica, *Linee orientative per la gestione dei beni negli Istituti di vita consacrata e nelle Società di vita apostolica* (2. 8. 2014). Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/CIVCSVA_lettera-circolare-gesione-beni_20140802.pdf [cit. 26. 11. 2018].
6. *Cyrylometodějská církevní základní škola v Brně (Lerchova)*. Dostupné z: <http://www.cmczs.cz> [cit. 27. 11. 2017].
7. *Domov Panny Marie v zámku Štěkeň*. Dostupné z: congregatio-jesu.tode.cz; <http://norbertinum.wixsite.com/centrum> [cit. 28. 11. 2017].
8. *Formační dům s názvem Töde*, Dostupné z:
9. *Hospodaření biskupství Ostravsko – opavského*. Dostupné z: <http://www.doo.cz/media-cinnost/majetkove-narovnani.html> [cit. 25. 2. 2018].
10. *Hospodaření Kongregace sester Těšitelek Božského srdce Ježíšova v Kunštátě na Blanensku*. Dostupné z: <http://www.sestrytesitelky.eu/restituce> [(cit. 27. 11. 2017].
11. *Hospodaření olomouckého arcibiskupství*. Dostupné z: <http://www.ado.cz/obsah/majetkove-narovnani-cirkevni-restituce> [cit. 25. 2. 2018].
12. <http://www.ado.cz/clanek/v-olomouci-jde-frantiskanky-zde-otevrela-novy-formacni-dum> [cit 25. 4. 2017].
13. *INÉS Kunštát, s.r.o*, Dostupné z: www.ineskunstat.eu [cit. 27. 11. 2017].
14. *Informace o církevních fondech*. Dostupné z: https://www.csob.cz/portal/o-csob/o-csob-a-kbc/servis-pro-media/tiskove-zpravy/-/asset_publisher/5FasXY5AUiLR/content/id/3920512 [cit 25. 2. 2018]. <https://www.csobam.cz/portal/documents/10732/344941/sta-novy-fondu-udrzitelnosti-RKC.pdf> [cit. 25. 2. 2018].
15. *Informace o produktech sester premonstátek v Doksanech*, Dostupné z: https://usti.idnes.cz/klaster-doksany-vyroba-likeru-a-caju-z-bylin-sestry-premonstratky-1dh-/usti-zpravy.aspx?c=A170329_2315707_usti-zpravy_vac2 [cit. 27. 11. 2017].
16. *Investice řeholnic*. Dostupné z: https://www.csob.cz/portal/o-csob/o-csob-a-kbc/servis-pro-media/tiskove-zpravy/-/asset_publisher/5FasXY5AUiLR/content/id/382928 [cit. 25. 2. 2018].
17. *Klášteří Kavárna ŌDE*, Dostupné z: www.cafeode.webnode.cz [cit. 27. 11. 2017].
18. *Klášteří penzion Kongregace dcer Božské lásky v Jiřetíně pod Jedlovou*. Dostupné z: <http://klasternipenzion.cz/> [cit 25. 2. 2018].
19. *Klášteří turistika*, Dostupné z: www.klasterni-stezky.cz [cit 25. 2. 2018].

20. *Konference vyšších představených ženských řeholí*. Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_jsme/stanovy.pdf [cit. 26. 11. 2017].
21. *Krejčovská dílna pro výrobu parament a liturgických oděvů Paramenta*, Kongregace sester Nejsvětější Svátosti. Dostupné z: https://ekonomika.idnes.cz/svadleny-siti-cirkev-byz-nys-restituce-paramenta-fb6-/ekonomika.aspx?c=A170515_2325872_ekonomika_rts [cit. 27. 11. 2017].
22. KVPŽ, *Stanovy rezervního fondu* (4. 12. 2013) Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_jsme/smernice_rezervniho_fondu.pdf [cit. 26. 11. 2017].
23. KVPŽ, *Statut analytické skupiny* (3. 6. 2013). Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_jsme/statut_as_kvpzr.pdf [cit. 26. 11. 2017].
24. *Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze*. Dostupné z: <http://www.nm-skb.cz/> [cit. 26. 11. 2017].
25. *Nemocnice Milosrdných sester v Kroměříži*. Dostupné z: <http://www.nemomil.cz/> [(cit. 26. 11. 2017)].
26. *Nezisková organizace Alzheimer Home a.s.*, Dostupné z: www.alzheimerhome.cz/alzheimer-home-pysely a www.sedesestry.cz. [cit. 27. 2. 2018].
27. Pozemkový úřad, *Informace o výzvách*, Dostupné z: <http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/informace-o-podanych-vyzvach-a-dohodach> [cit. 25. 2. 2018].
28. *Projekt obnovy duchovního místa pod hradem Špilberk tzv. Boromejská zahrada*. Dostupné z: www.nadacepartnerstvi.cz/darujspravne nebo www.darujspravne.cz/daruj-neziskovkam/8/895/kultura-umeni-a-pamatky/obnova-duchovniho-mista-pod-hradem-spilberk [cit. 25. 2. 2018].
29. *Přehled církevních škol*, Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/skolstvi/skoly> [cit. 27. 11. 2017].
30. *Restituce biskupství Ostravsko – opavského*. Dostupné z: <http://www.doo.cz/media-cinnost/majetkove-narovnani.html> [cit. 25. 2. 2018].
31. *Restituce olomouckého arcibiskupství*. Dostupné z: <http://www.ado.cz/obsah/majetkove-narovnani-cirkevni-restituce> [cit. 25. 2. 2018].
32. *Stanovy fondu udržitelnosti*. Dostupné z: <https://www.csobam.cz/portal/documents/10732/344941/stanovy-fondu-udrizitelnosti-RKC.pdf> [cit. 25. 2. 2018].
33. *Víceúčelové centrum Norbertinum*, Dostupné z: <http://norbertinum.wixsite.com/centrum> [cit. 27. 11. 2017].
34. *Výnosový fond*. Dostupné z: https://www.csob.cz/portal/o-csob/o-csob-a-kbc/servis-pro-media/tiskove-zpravy/-/asset_publisher/5FasXY5AUiLR/content/id/3920512 [cit. 25. 2. 2018].
35. *Základní škola sv. Voršily v Olomouci*. Dostupné z: <http://www.zcsol.cz/> [cit. 25. 2. 2018].

NOVÝ SYSTÉM FINANCOVÁNÍ CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ V ČESKÉ REPUBLICE¹

NEW SYSTEM OF FINANCING OF CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES IN THE CZECH REPUBLIC

doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Článek podává cestou přehledové studie vhled do současného financování církví a náboženských společností v České republice, silně ovlivněného realizací zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Na základě jak světského práva, tak církevního práva a dalších církevních dokumentů představuje příjmovou část (zdroje) i výdajovou část hospodaření církví a náboženských společností a poté podává souhrnnou charakteristiku zásad jejich hospodaření. Jasně přitom ukazuje, že jde o velmi složitou oblast, jejíž řešení se v jednotlivých církvích a náboženských společnostech liší natolik, že pro konkrétnější prezentaci problematiky je nutné zpracovat hospodaření jednotlivých církví a náboženských společností v samostatných článcích.

Klíčová slova: náboženská svoboda, církve a náboženské společnosti, financování církví a náboženských společností, majetkové vyrovnání, příjmy, výdaje

Abstract: The article provides a survey of insights into the current financing of churches and religious societies in the Czech Republic, strongly influenced by the implementation of Act No. 428/2012 Coll., on property settlement with churches and religious societies. Both on the basis of secular law and Church law and of other ecclesiastical documents, it represents the income part (resources) and the expenditure part of the economy of the Churches and religious societies, and then it presents the general characteristics of the principles of their economy. It shows clearly that this is a very complex area, those solution in different churches and religious societies differs so much that for the more specific presentation of the issue it is necessary to present the economy of individual churches and religious societies in separate articles.

Key words: Religious freedom, Churches and Religious Societies, Financing of Churches and Religious Societies, Property Settlement, Incomes, Expenditures

¹ Vedecký příspěvek bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločností.

Úvod

Článek podává cestou přehledové studie vhléd do současného financování církví a náboženských společností (dále jen „CNS“) v České republice, silně ovlivněného realizací zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Protože ekonomické otázky jsou v každém právním systému velmi důležitou oblastí, vychází se přitom jak ze světového práva (zvláště z konfesního práva), tak z práva a dalších dokumentů jednotlivých CNS.

První kapitola představuje zdroje neboli příjmy CNS, a to nejprve z pohledu českého konfesního práva, poté z pohledu církevního práva. V druhé kapitole jsou souhrnně popsány výdaje CNS v České republice, třetí kapitola se pak věnuje samotnému hospodaření CNS se svými prostředky.

Závěr podá shrnutí dosažených poznatků.

Zdroje příjmů CNS v České republice

Právní vymezení příjmů CNS v sekulárním právu

Základní speciální normou vymezující postavení CNS a podmínky pro jejich působení je zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.

Tento zákon obsahuje vymezení příjmů CNS formou demonstrativního výčtu v § 27 odst. 4:

„(4) Příjmy církve a náboženské společnosti tvoří zejména

- a) příspěvky fyzických a právnických osob,
- b) příjmy z prodeje a z pronájmu movitého, nemovitého a nehmotného majetku církví a náboženských společností,
- c) úroky z vkladů,
- d) dary a dědictví,
- e) sbírky a příspěvky z části výtěžků podle zvláštního zákona,¹⁸
- f) půjčky a úvěry,
- g) příjmy z podnikání nebo z jiné výdělečné činnosti,
- h) dotace.

¹⁸ Zákon č. 37/1973 Sb., o veřejných sbírkách a o loteriích a jiných podobných hrách, ve znění pozdějších předpisů.

Následný odst. 5 téhož paragrafu se jasně vyjadřuje k nesnadné a ledaskdy kontroverzní otázce příjmů z podnikání a výdělečné činnosti takto:

„(5) Předmět podnikání a jiné výdělečné činnosti musí být vymezen v základním dokumentu registrované církve a náboženské společnosti. Podnikání a jiná výdělečná činnost církve a náboženské společnosti mohou být pouze její doplňkovou výdělečnou činností.“

Základní dokument CNS je podle § 10 odst. 2 téhož zákona jedním z povinných dokumentů, které se předkládají v žádosti o registraci CNS. Registrující orgán, tedy Ministerstvo kultury České republiky, vychází mj. z údajů základního dokumentu v řízení o registraci, jak to – opět demonstrativním výčtem – vymezuje negativně § 5:

„§ 5 Podmínky vzniku a působení církví a náboženských společností

Vznikat a vyvíjet činnost nemůže církev a náboženská společnost, jejíž učení nebo činnost sleduje porušení práva nebo dosažení nějakého cíle nezákonným způsobem, zejména pokud

- a) popírá nebo omezuje osobní, politická nebo jiná práva fyzických osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání nebo sociální postavení,
- b) rozněcuje nenávist a nesnášenlivost,
- c) podporuje násilí nebo porušování právních předpisů,
- d) závažně narušuje veřejnou mravnost, veřejný pořádek nebo veřejné zdraví,
- e) omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický nebo fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému nebo ekonomickému poškozování těchto osob nebo jejich rodinných příslušníků, k poškozování jejich sociálních vazeb včetně omezování psychického vývoje nezletilých nebo omezování jejich práva na vzdělání, nebo zabraňuje nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající zdravotním potřebám, nebo
- f) je její učení utajováno vcelku nebo v některých částech, stejně jako organizační struktura církve a náboženské společnosti a vazby na zahraniční složky, je-li částí církve nebo náboženské společnosti působící mimo území České republiky.“

Obdobně tyto skutečnosti mohou mít význam v řízení o zrušení registrace CNS, jak to stanoví příslušné úseky § 22 zákona:

„§ 22 Zrušení registrace církve a náboženské společnosti a svazu církví a náboženských společností (1) Ministerstvo zahájí řízení o zrušení registrace církve a náboženské společnosti anebo řízení o zrušení registrace svazu církví a náboženských společností

[...]

c) vyvíjí-li registrovaná církev a náboženská společnost nebo svaz církví a náboženských společností činnost v rozporu s § 3 písm. a), § 5 nebo § 27 odst. 5,

[...]

(2) Jde-li o činnost uvedenou v odstavci 1 písm. c), ministerstvo registrovanou církev a náboženskou společnost nebo svaz církví a náboženských společností před zahájením řízení vyzve, aby od vytýkané činnosti v přiměřené lhůtě upustily. Jestliže registrovaná církev a náboženská společnost nebo svaz církví a náboženských společností v činnosti pokračují, ministerstvo zahájí řízení o zrušení registrace.“

Na druhé straně není tento zákon určitý ohledně vykazování hospodářské činnosti CNS, neboť hovoří o výročních zprávách jen na dvou místech: v § 7 odst. 3 stanoví povinnost každoročního podávání zprávy o výkonu zvláštních práv těm CNS, kterým je tento výkon přiznán, a v § 11 odst. 1 písm. b) požaduje zveřejňování každoročních výročních zpráv o činnosti po dobu alespoň 10 let jako jednu z podmínek pro přiznání výkonu zvláštních práv – tato povinnost se však ze znění zákona nevztahuje na již registrované CNS, které neusilují o přiznání zvláštních práv (zvláště pokud jim již byla přiznána). Je poněkud zvláštní, že zákon přitom neurčuje způsob zveřejnění obou zpráv: praxe vede k tomu, že alespoň zpráva o výkonu zvláštních práv je zasílána ministerstvu kultury, není to však zákonná povinnost.²

Právní vymezení příjmů CNS v církevním právu

Zdaleka ne všechny CNS mají obsaženo vymezení svých příjmů ve svých vnitřních předpisech. Chceme se proto z praktických důvodů věnovat třem největším CNS v České republice: církvi římskokatolické (se zohledněním i církve řeckokatolické), českobratrské církve evangelické a československé církve husitské.

² KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2011. 384 s., s. 141, 181. ISBN 978-80-7400-362-2.

Výrazně obsahuje toto vymezení kanonické právo katolické církve. V Kodexu kanonického práva z r. 1983,³ platného pro latinskou katolickou církev, která je v České republice registrována jako Církev římskokatolická, je to vymezeno v kán. 1259:

Ecclesia acquirere bona temporalia potest omnibus iustis modis iuris sive naturalis sive positivi, quibus aliis licet.	Církev může nabývat majetek všemi spravedlivými způsoby práva ať přirozeného nebo pozitivního, které jsou dovoleny jiným.
--	---

Obdobné vymezení je obsaženo v Kodexu kánonů východních církví,⁴ platného pro východní katolické církve (z nichž je v České republice registrována Církev řeckokatolická), v kán. 1010:

Personae iuridicae bona temporalia acquirere possunt omnibus iustis modis, quibus aliis licet.	Právnícké osoby mohou nadobýdat časné majetky všestky spravedlivými způsoby, kterými je to dovolené jiným.
--	--

Je zřejmé, že vymezení v právu katolické církve jako církve světové je značně obecné a rámcové. Počítá s více zdroji financování a zároveň přijímá dvojí omezení: nabývání pouze spravedlivými způsoby, tedy způsoby slučitelnými s naukou katolické morální teologie, a nabývání způsoby, které jsou dovoleny i jiným, tedy způsoby umožněnými sekulárním právem daného státu (což je zvlášť patrné v otázkách církevní daně či příspěvku a daňové asignace, kde se státní právní úpravy výrazně liší).

Druhá největší CNS v České republice, Českobratrská církev evangelická, je ve vymezení příjmů daleko konkrétnější, neboť je ve své existenci omezena na území České republiky. Vymezení je obsaženo v čl. 8 Řádu hospodaření církve:⁵

1. *Hospodaření církve spočívá na dobrovolné obětavosti jejích členů. Jejich ochota pečovat o hmotné potřeby církve je jedním z projevů živé víry a vztahu ke sboru a církvi.*
2. *Vlastní příjmy sboru jsou: salár, sbírky při shromáždění, účelové sbírky a dary.*
3. *Salár je pravidelný roční dar, který církev očekává od každého svého člena s vlastním příjmem v doporučené výši 5% jeho celkových ročních čistých příjmů. Salár se platí jednou ročně nebo ve splátkách farnímu sboru, do něhož člen patří. Manželé mohou platit společně. Salár se neočekává od člena sboru bez vlastního příjmu. Neplacení saláru nemůže být důvodem k vyloučení z církve.*
4. *Sbírky při shromáždění jsou dalším zdrojem příjmů, které sbor očekává od svých členů. Konají se pravidelně:*
 - a) *pro sborové účely,*
 - b) *pro mimosborové účely jako povinné sbírky na základě usnesení synodu či konventu, nebo jako nepovinné sbírky dle usnesení příslušného správního orgánu.*

³ Originální latinské znění i úřední český překlad čerpáme z vydání: *Kodex kanonického práva*. 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. Ročník XXIII, 814 s. ISBN 80-7113-082-6.

⁴ Originální latinské znění a úřední slovenský překlad čerpáme z publikace: *Kódex kánonov východných cirkví promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II. = Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Lublin: Gaudium, 2012. 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0.

⁵ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. Řád hospodaření církve. Dostupné online na webové stránce Církevní zřízení a řády ČCE, <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 5. 4. 2018].

5. Účelové sbírky slouží k financování mimořádných potřeb sboru. Dary poskytují sborům fyzické i právnické osoby při služebnostech, životních jubileích a jiných příležitostech.

6. O celkové výši darů poskytnutých sboru na církevní účely ve zdaňovacím období vydává sbor na žádost dárce (daňového poplatníka) potvrzení ve smyslu zákona o dani z příjmu. Potvrzení lze vydat na základě příjmových dokladů zahrnutých do účetnictví sboru, jedná-li se o nepeněžitý dar na základě doložení jeho hodnoty dárce. O vydaných potvrzeních vede sbor průkaznou evidenci.

7. Ostatní příjmy sboru jsou zejména:

- a) půjčky, příspěvky a dary z církevních zdrojů,
- b) účelové půjčky, příspěvky a dotace státu či obcí,
- c) prostředky získané na základě grantů a projektů,
- d) příjmy z pronájmu a podnikání,
- e) likvidační zůstatky právnických osob a dědictví odkázaná církví,
- f) další pravidelné i nepravidelné příjmy.

Třetí početně největší CNS v České republice, Církev československá husitská, působící převážně na území České republiky a podstatně méně na území Slovenské republiky, specifikuje své příjmy v § 2 Hospodářského řádu:⁶

„§ 2 Příjmy

Příjmy církve jsou zejména:

1. příspěvky členů na činnost církve,
2. sbírky kostelní (bohoslužebné) a účelové,
3. dary od členů církve i fyzických a právnických osob mimo církev,
4. příjmy získané při církevních úkonech,
5. výnosy z nemovitého i movitého majetku, tj. příjmy z jeho prodeje, pronájmu a zapůjčení za úplat, dále úroky z vkladů u peněžních ústavů atp.,
6. podíly z příjmů právnických osob založených církví a jejími organizačními jednotkami nebo z příjmů právnických osob, ve kterých má církev nebo její organizační jednotky kapitálovou účast,
7. dotace a příspěvky z prostředků veřejné správy a
8. jiné.“

Rekapitulace příjmů CNS v České republice

Již výše uvedené citace vnitřních předpisů CNS ukazují na potřebu vícezdrojového financování CNS i na samotnou strukturu financování.

V souvislosti především s realizací majetkového vyrovnání s CNS lze z uvedených zdrojů příjmů rozlišit zdroje stálé, které mají být nadále základem pro samofinancování CNS, a příjmy dočasné neboli přechodné.

Mezi stálé zdroje patří především:

- dary členů CNS (kostelní sbírky obecné i účelové, dary obecné i účelové),
- poplatky za církevní úkony, vnitrocírkevní daně a poplatky (vybírané cestou právnických osob),
- výnosy z vlastní činnosti včetně investování a
- příspěvky z veřejných zdrojů (především granty na konkrétní účely a příspěvky na veřejně prospěšnou činnost účelových zařízení CNS).

⁶ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. Hospodářský řád. Dostupné online na webové stránce Dokumenty ke stažení, <http://www.ccsch.cz/documenty.php> [cit. 5. 4. 2018].

Dočasné neboli přechodné zdroje souvisí s realizací zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s CNS, a obsahují:

- fyzickou restituci dle § 3 až 14 zmíněného zákona (která je již povětšinou ukončena, ale vážne tu dosud nemalý počet soudních sporů vedených na základě § 18 zmiňovaného zákona a vyvolaných především přesvědčením CNS, že věc z jejich původního majetku byla přede dnem nabytí účinnosti zmiňovaného zákona převedena nebo přešla z majetku státu do vlastnictví jiných osob v rozporu s ustanovením tzv. blokačních paragrafů: § 3 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, a § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku),
- postupně se snižujícím příspěvkem na činnost CNS dle § 17 zmíněného zákona a
- finanční náhradou nevydaného majetku dle § 15 a 16 zmiňovaného zákona.

Finanční náhrada je přesně určena v § 15 zmíněného zákona. Zde uvedeme její přehled v pořadí nikoli dle názvu CNS, jak je uvedeno v zákoně, ale sestupně dle výše náhrady s uvedením procentního podílu konkrétní CNS na náhradě, jak vyplynulo z dojednání mezi dotčenými CNS:

Církev římskokatolická	47 200 000 000 Kč	80,000%
Církev československá husitská	3 085 312 000 Kč	5,229%
Českobratrská církev evangelická	2 266 593 186 Kč	3,842%
Pravoslavná církev v českých zemích	1 146 511 242 Kč	1,943%
Apoštolská církev	1 056 336 374 Kč	1,790%
Církev bratrská	761 051 303 Kč	1,290%
Slezská církev evangelická augsburského vyznání	654 093 059 Kč	1,109%
Jednota bratrská	601 707 065 Kč	1,020%
Církev adventistů sedmého dne	520 827 586 Kč	0,883%
Evangelická církev metodistická	367 634 208 Kč	0,623%
Církev řeckokatolická	298 933 257 Kč	0,507%
Starokatolická církev v České republice	272 739 910 Kč	0,462%
Federace židovských obcí v České republice	272 064 153 Kč	0,461%
Bratrská jednota baptistů	227 862 069 Kč	0,386%
Evangelická církev augsburského vyznání v České republice	118 506 407 Kč	0,201%
Luterská evangelická církev a. v. v České republice	113 828 334 Kč	0,193%
Náboženská společnost českých unitářů	35 999 847 Kč	0,061%
<i>Celkem</i>	59 000 000 000 Kč	100,000%

Stát se v § 16 zmíněného zákona zavázal uzavřít s jednotlivými dotčenými CNS smlouvy o vypořádání. Tyto smlouvy byly dne 22. února 2013 a publikovány ve sdělení Ministerstva

kultury č. 55/2013 Sb. ze dne 28. února 2013. Smlouvu o vypořádání odmítla uzavřít Bratrská jednota baptistů, která se tím vzdala finanční náhrady v prospěch státu.⁷

Výdaje CNS v České republice

V této kapitole podáme stručný přehled určení výdajů CNS, nakolik se je podařilo shromáždit z údajů jednotlivých CNS. Z důvodů takto všeobecného způsobu zpracování je v této kapitole minimalizován poznámkový aparát.

Pro odbornou literaturu pojednávající o financování CNS je totiž charakteristické, že hovoří převážně, častěji výlučně o příjmech CNS, ne o jejich výdajích. Jako vzácnou výjimku je možno uvést pojednání Gerharda Robberse o financování CNS ve Spolkové republice Německo,⁸ kde uvádí na příkladu evangelických církví v Německu v roce 2004 tyto výdajové skupiny, které (na rozdíl od autora) řadím sestupně podle výdajové částky:

- kněží a výuka náboženství – 20,7%,
- mateřské školy – 15,8%,
- údržba církevního majetku a budov – 13,0%,
- farní práce a práce s dětmi a mladými lidmi – 12,1%,
- ostatní účely (penze, splácení dluhů, úroky, pojištění atd.) – 9,6%,
- management a administrace – 7,4%,
- ostatní farní diakonické služby – 5,7%,
- ekumenická práce a světová misie – 2,4%,
- hřbitovy – 2,2%,
- diakonické služby – 2,1%,
- ostatní speciální církevní služby – 1,8%,
- veřejnost a publicita – 0,9%.

Na základě zkoumání české reality především ve zmíněných největších církvích dle dostupných údajů⁹ a na základě vlastní zkušenosti si troufám vytvořit toto obecné pořadí:

- osobní náklady – mzdy, daně ze mzdy, odvody do zdravotního a sociálního pojištění duchovních a dalších zaměstnanců, sociální výdaje,
- investování do hospodářských aktivit (vytváření budoucích stabilních příjmů),
- služby – opravy a údržba nemovitého a movitého majetku, cestovné,
- veřejně prospěšné aktivity – školství, sociální práce (charita a diakonie), zdravotnictví,
- odpisy,
- dary,
- spotřeba materiálu a energií,
- daně (zvl. z příjmu právnických osob).

⁷ NĚMEC, D. Das tschechische Gesetz über Eigentumsvergleich mit Kirchen und Religionsgemeinschaften aus dem Jahr 2012. *Archiv für katholisches Kirchenrecht. Mit besonderer Berücksichtigung der Länder deutscher Sprache*, Paderborn, Ferdinand Schöningh, 182. Band, Jahrgang 2013, s. 179-180; KRÍŽ, J. – VALEŠ, V. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-472-8, s. 281-286.

⁸ ROBBERS, G. *Financing Religion in Germany*. In BASDEVANT-GAUDEMET, B. – BERLINGÖ, S. (eds.). *The Financing of Religious Communities in the European Union – Le financement des religions dans les pays de l'Union Européenne*. Leuven – Paris – Dudley, MA : Peeters, 2009. ISBN 978-90-429-2083-5, s. 173.

⁹ Údaje byly čerpány především z výročních zpráv jednotlivých CNS, viz následující kapitolu.

Hospodaření největších CNS v České republice

Dostupnost ekonomických údajů

Údaje ze státních zdrojů

Pro celkový přehled nelze opomenout obšírné a podrobné informace k zákonu o majetkovém vyrovnání na webu Ministerstva kultury České republiky.¹⁰ Tyto informace jsou dvojího druhu: jednak se vztahují k přípravě a přijetí tohoto zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s CNS, jednak obsahují pro jednotlivé roky realizace zákona (počínaje rokem 2013) přehledy o vydaných nemovitých věcech, kterých je většina, a movitých věcech, kterých je málo (jde však zpravidla o velmi cenné kulturní památky). Jsou zpracovány za jednotlivé povinné osoby, tedy za ty, kdo majetek vydal (především Lesy České republiky, Státní pozemkový úřad a Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových).

Nejsou tu však uvedeny oprávněné osoby, tedy komu byly věci vydány, ani není uveden způsob jejich současného využití. Proto tyto údaje nemohou hovořit o hospodaření jednotlivých CNS.

Výroční zprávy CNS

Primárním zdrojem aktuálních informací o ekonomické správě by dle běžného očekávání měly být výroční zprávy jednotlivých CNS. Realita je však jiná: velká část CNS dává do výročních zpráv prakticky pouze údaje o výkonu zvláštních práv, jak to požaduje § 7 odst. 3 zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, neboť povinnost každoročního zveřejňování výročních zpráv o činnosti za kalendářní rok (tedy obsahově širší zprávy) není striktně vyžadována, především ne u těch CNS, kterým již bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv.¹¹ Nadto není v dikci zákona explicitně uvedeno sousloví „zpráva o činnosti a hospodaření“, což také oslabuje tlak na zveřejňování ekonomických informací, byť souhrnné povahy.

Z nám dostupných výročních zpráv se na podávání informací o výkonu zvláštních práv omezuje Církev římskokatolická, která je přehledně a dostupně zveřejňuje na svém webu,¹² Církev československá husitská, která zprávy zasílá ministerstvu kultury a někdy je zveřejňuje na svém webu, ovšem velmi nepřehledně,¹³ Apoštolská církev přehledně na svém webu¹⁴ a Církev adventistů sedmého dne přehledně na svém webu.¹⁵

¹⁰ MINISTERSTVO KULTURY. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. Dostupné online na <https://www.mkcr.cz/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-35.html> [cit. 12. 7. 2018].

¹¹ Viz výše pozn. č. 1.

¹² Všechny dostupné výroční zprávy z let 2002–2016 se omezují na zprávu o výkonu zvláštních práv, viz KATOLICKÁ CÍRKEV V ČESKÉ REPUBLICE. *Výroční zprávy ČBK*. Dostupné online na <https://www.cirkev.cz/cs/vyrocní-zpravy-cbk> [cit. 5. 4. 2018].

¹³ Viz např. výroční zprávy z let 2010 a 2011 na CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Výroční zprávy o výkonu zvláštních práv Církve československé husitské*. Dostupné online na <http://www.ccsch.cz/documenty.php> [cit. 5. 4. 2018].

¹⁴ Navzdory názvu stránky tu jde pouze o zprávy o výkonu zvláštních práv, nejsou tu žádné finanční údaje, viz APOŠTOLSKÁ CÍRKEV. *Výroční a finanční zprávy*. Dostupné online na <https://apostolskacirkev.cz/category/4-financni-zpravy> [cit. 5. 4. 2018].

¹⁵ CÍRKEV ADVENTISTŮ SEDMÉHO DNE. *Výroční zprávy*. Dostupné online na <http://www.casd.cz/informace-o-cirkvi/vyrocní-zpravy/> [cit. 5. 4. 2018].

Oproti tomu přehledně a dostupně jsou prezentovány také údaje o hospodaření ve výročních zprávách Českobratrské církve evangelické¹⁶ a Jednoty bratrské.¹⁷

Pouze velmi rámcově (a nepřehledně z hlediska výdajového) jsou obsaženy ekonomické údaje ve výročních zprávách Církve bratrské.¹⁸

Soustavné informace na webových stránkách CNS

Z hlediska vztahu s občanskou veřejností a s ohledem na otázku hodnověrnosti mediálních informací o hospodaření CNS, a to zvláště s majetkem nabytým na základě zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s CNS, je velmi žádoucí, aby jednotlivé CNS na svých webových stránkách dostatečně informovaly o způsobu správy majetku a hospodaření s ním.

Proto se tento postulát týká především CNS s větším podílem na majetkovém vyrovnání, zvláště v oblasti finanční kompenzace. Jde tedy především o pět křesťanských církví: Církev římskokatolická, Církev československá husitská, Českobratrská církev evangelická, Pravoslavná církev v českých zemích a Apoštolská církev, u nichž hodnota finanční kompenzace stanovená v uvedeném zákonu přesahuje výši jedné miliardy Kč.

Církev římskokatolická za účelem této informovanosti zřídila jak podstránku *Majetkové narovnání* na svém webu,¹⁹ tak samostatnou webovou stránku s názvem *Služba veřejnosti*,²⁰ kde jsou shromažďovány informace různého druhu týkající se majetkového vyrovnání a hospodaření církve, jak napovídají položky horizontálního menu webu *Služba veřejnosti*: Aktuality, O církvi, Služba veřejnosti, Majetkové narovnání, Ke stažení, Časté dotazy, Příklady hospodaření, Kontakty. Z hlediska ekonomicko-právního jsou nejzajímavější informace na stránce Ke stažení,²¹ ovšem zde se jedná spíše o statické informace. Aktuálnější informace o výsledcích a způsobech hospodaření včetně materiálů z tiskových konferencí České biskupské konference jsou dostupné na výše zmíněné podstránce *Majetkové vyrovnání*.

Církev československá husitská nezřídila žádnou obdobnou podstránku ani samostatnou webovou stránku, a proto se informace o hospodaření církve hledají na jejím webu velmi obtížně, nejvíce z podstránky *Zprávy* – informace o jednotlivých aktivitách, především v sociální oblasti, a o výsledcích jednání církevního zastupitelstva a ústřední rady.²²

Největší informační otevřenost sledujeme u Českobratrské církve evangelické. Tato církev nejenže velmi otevřeně zveřejňuje své vnitřní předpisy, a to i ekonomické povahy, na stránkách

¹⁶ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zprávy*. Dostupné online na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 5. 4. 2018].

¹⁷ JEDNOTA BRATRSKÁ. *Dokumenty*. Dostupné online na <http://www.jbcr.cz/index.php/o-nas/dokumenty> [cit. 5. 4. 2018].

¹⁸ Výroční zprávy nejsou uvedeny přehledně na jedné webové stránce, ale nacházejí se rozptýleně v rámci jednotlivých článků rubriky Aktuality, viz např. CÍRKEV BRATRSKÁ. *Výroční zpráva Církve bratrské za rok 2017*. Dostupné online na webové stránce *Aktuality CB* na <https://portal.cb.cz/2018-vyrocní-zprava-cirkev-bratrské-za-rok-2017> [cit. 5. 4. 2018].

¹⁹ KATOLICKÁ CÍRKEV V ČESKÉ REPUBLICE. *Majetkové narovnání*. Dostupné online na <https://www.cirkev.cz/majetkove-narovnani> [cit. 12. 7. 2018].

²⁰ ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV. *Služba veřejnosti*. Dostupné online na <https://www.sluzbaveřejnosti.cz/> [cit. 12. 7. 2018].

²¹ ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV. *Služba veřejnosti. Ke stažení*. Dostupné online na <https://www.sluzbaveřejnosti.cz/ke-stazeni/> [cit. 12. 7. 2018].

²² CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Zprávy*. Dostupné online na <http://www.ccsb.cz/zpravy.php> [cit. 12. 7. 2018].

*Církevní zřízení a řády ČCE*²³ a *Usnesení synodů ČCE*,²⁴ ale také ryze ekonomické informace na stránkách *Financování*,²⁵ *Ekonomika a účetnictví*²⁶ a *Grantový systém*.²⁷ Na stránce *Ekonomika a účetnictví* najdeme dokonce účetní závěrky, přehledy celocírkevních sbírek a fondy ČCE.

Nečekaně slabou, prakticky nulovou informovanost, shledáváme v případě Pravoslavné církve v českých zemích, neboť tato součást Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku dokonce ani nemá svůj vlastní „ústřední“ web (sic!), pouze weby svých dvou eparchií na území České republiky: eparchie pražské²⁸ a eparchie olomoucko-brněnské.²⁹ Zde ovšem nenajdeme naprosto žádné informace ekonomické povahy.

Obdobná situace se nachází u Apoštolské církve. Ta na svém webu zveřejňovala do r. 2012 jak výroční zprávu o činnosti (fakticky o výkonu zvláštních práv), tak stručnou finanční zprávu.³⁰ Od r. 2013 pak zveřejňuje každoročně společnou výroční a finanční zprávu, která v r. 2013 obsahovala také zprávu o hospodaření v rozsahu předchozích finančních zpráv, v letech 2014 až 2016 pouze jednu větu o výši státního příspěvku na podporu činnosti a výši finanční náhrady podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, avšak v r. 2017 chybí ve zprávě jakýkoli finanční údaj. Na jiném místě webových stránek této církve nejsou údaje o jejím hospodaření. Výsledek je tedy paradoxní: s realizací zákona o majetkovém vyrovnání informovanost o hospodářské činnosti této církve poklesla, za rok 2017 již dokonce není dán žádný ekonomický údaj.

Základní údaje o správě majetku CNS

Porovnání již tak relativně malého počtu dostupných údajů o hospodaření jednotlivých CNS jasně ukazuje jak velkou odlišnost ve způsobech hospodaření ve srovnání římskokatolické církve, která disponuje rozsáhlým majetkem, a ostatních CNS, které užívají podstatně menší majetek, tak mezi jednotlivými CNS. Pro důkladnější a jasnější pochopení hospodaření je tedy nutno pojednat o jednotlivých CNS zvlášť, což však přesahuje rámec tohoto příspěvku.

Proto můžeme charakterizovat způsob hospodaření CNS pouze dosti obecně, podobně jako jejich výdaje výše v 2. kapitole.

Nemovitě věci:

- budovy pro ziskové využití – do nich se také investují potřebné prostředky z finanční náhrady vyplácené dle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s CNS,

²³ Viz výše pozn. č. 4.

²⁴ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Usnesení synodů ČCE*. Dostupné online na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/usneseni.html> [cit. 12. 7. 2018].

²⁵ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Financování*. Dostupné online na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/766-co-delame-Vztahy-Financovani/index.htm> [cit. 12. 7. 2018].

²⁶ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Ekonomika a účetnictví*. Dostupné online na <https://www.ustredice.cz/rubrika/815-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Ekonomika-a-ucetnictvi/index.htm> [cit. 12. 7. 2018].

²⁷ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Grantový systém*. Dostupné online na <https://www.ustredice.cz/rubrika/814-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Grantovy-system/index.htm> [cit. 12. 7. 2018].

²⁸ PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU. *Pražská pravoslavná eparchie*. Dostupné online na <http://pp-eparchie.cz/> [cit. 12. 7. 2018].

²⁹ PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU. *Olomoucko-brněnská eparchie*. Dostupné online na <http://ob-eparchie.cz/> [cit. 12. 7. 2018].

³⁰ Viz výše pozn. č. 12.

- budovy neziskové, zpravidla pro pastorační a společensky prospěšnou činnost (charitativní a sociální, kulturní, vzdělávací apod.) – tyto budovy spotřebovávají zisk z hospodaření CNS a vzhledem ke svému účelu se podílí na veřejné podpoře stejným způsobem jako veřejně prospěšné aktivity jiných zřizovatelů,
- polnosti – zpravidla byly propachtovány dosavadním uživatelům, a jsou tak zdrojem mírného zisku,
- lesy – obvykle jsou provozovány samotnými církevními právníckými osobami, které si na to najímají zaměstnance a příp. zřizují odborné organizace, např. formou sdružení s ručním omezením, obvykle však v prvních pěti až deseti letech „církevního provozu“ vyžadují investice; lze však s nimi do budoucna počítat jako se zdrojem zisku.

Movité věci:

- obvykle se jedná o historicky a umělecky cenné předměty, zpravidla památkově chráněné, a proto jsou spíše spotřebitelem zisku než jeho původcem.
- *Finanční náhrada:*
- zpravidla je z její malé části vytvářen rezervní fond,
- z malé části je využívána na potřebné investice do neziskových budov,
- z větší části využívána na potřebné investice do ziskových projektů,
- z výrazné části kapitalizována, a to především CNS s větším podílem na finanční náhradě – tato kapitalizace je převážně charakteru konzervativního,
- rozdělení prostředků je často realizováno formou schvalovaných projektů a grantů,
- CNS si na hospodaření s těmito prostředky zřizují odborná poradní grémia.

Z uvedeného výčtu je zřejmé, že se CNS orientují z hlediska příjmového na vícezdrojové financování a konzervativní kapitalizace, což posiluje jejich ekonomickou samostatnost, ačkoli není prosto rizik.

Závěr

Financování církví a náboženských společností se v České republice výrazně změnilo přijetím a realizací zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi z konce roku 2012.

V oblasti jejich příjmů je zřetelný přechod od výrazného financování ze státního rozpočtu k samofinancování, a to cestou vícezdrojového financování s důrazem na vlastní ekonomickou aktivitu.

V oblasti výdajů hrají zhruba stejnou roli personální náklady (výdaje dovnitř) a obecně prospěšné aktivity (výdaje ven, pro občanskou společnost). V situaci vyplácení finanční náhrady ze strany státu má velký význam a rozsah investování, především do aktivit vedoucích k dlouhodobým příjmům.

Popis hospodaření jednotlivých církví a náboženských společností je znesnadněn velmi rozdílnou mírou otevřenosti v informování o ekonomických záležitostech jednotlivých církví a náboženských společností, přičemž nekomplexněji a velmi otevřeně podává informace Českobratrská církev evangelická a hned po ní Církev římskokatolická. Jasně se přitom ukazují

dost velké rozdíly v hospodaření jednotlivých církví a náboženských společností, takže bylo možno podat jen stručnou souhrnnou charakteristiku způsobu jejich hospodaření, detailní popis je nutno podat v samostatných článcích.

BIBLIOGRAFIE:

Právní normy státní

1. Sdělení Ministerstva kultury č. 55/2013 Sb., o uzavření smluv o vypořádání mezi Českou republikou a Apoštolskou církví, Církví adventistů sedmého dne, Církví bratrskou, Církví československou husitskou, Církví řeckokatolickou, Církví římskokatolickou, Českobratrskou církví evangelickou, Evangelickou církví augsburského vyznání v České republice, Evangelickou církví metodistickou, Federací židovských obcí v České republice, Jednotou bratrskou, Luterskou evangelickou církví a. v. v České republice, Náboženskou společností českých unitářů, Pravoslavnou církví v českých zemích, Slezskou církví evangelickou augsburského vyznání a Starokatolickou církví v České republice.
2. Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, ve znění pozdějších předpisů.

Vnitřní předpisy a dokumenty církví a náboženských společností

1. APOŠTOLSKÁ CÍRKEV. *Výroční a finanční zprávy*. Dostupné online na <https://apostolskacirkev.cz/category/4-financni-zpravy> [cit. 5. 4. 2018].
2. CÍRKEV ADVENTISTŮ SEDMÉHO DNE. *Výroční zprávy*. Dostupné online na <http://www.casd.cz/informace-o-cirkvi/vyrocní-zpravy/> [cit. 5. 4. 2018].
3. CÍRKEV BRATRSKÁ. *Aktuality CB*. Dostupné online na <https://portal.cb.cz/slozka/z-cirkeve-bratske> [cit. 5. 4. 2018].
4. CÍRKEV BRATRSKÁ. *Výroční zpráva Církve bratrské za rok 2017*. Dostupné online na webové stránce *Aktuality CB* na <https://portal.cb.cz/2018-vyrocní-zprava-cirkeve-bratske-za-rok-2017> [cit. 5. 4. 2018].
5. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Hospodářský řád*. Dostupné online na webové stránce *Dokumenty ke stažení*, <http://www.ccsch.cz/documenty.php> [cit. 5. 4. 2018].
6. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Výroční zprávy o výkonu zvláštních práv Církve československé husitské*. Dostupné online na <http://www.ccsch.cz/documenty.php> [cit. 5. 4. 2018].
7. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Řád hospodaření církve*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řady ČCE*, <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 5. 4. 2018].
8. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zprávy*. Dostupné online na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 5. 4. 2018].
9. JEDNOTA BRATRSKÁ. *Dokumenty*. Dostupné online na <http://www.jbcr.cz/index.php/onas/dokumenty> [cit. 5. 4. 2018].

10. KATOLICKÁ CÍRKEV V ČESKÉ REPUBLICE. *Výroční zprávy ČBK*. Dostupné online na <https://www.cirkev.cz/cs/vyrocní-zpravy-cbk> [cit. 5. 4. 2018].
11. *Kodex kanonického práva*. 1. vyd. Praha : ZVON, 1994. Ročník XXIII, 814 s. ISBN 80-7113-082-6.
12. *Kódex kánonov východných cirkví promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II. = Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Lublin: Gaudium, 2012. 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0.
13. PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU. *Olomoucko-brněnská eparchie*. Dostupné online na <http://ob-eparchie.cz/> [cit. 12. 7. 2018].
14. PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU. *Pražská pravoslavná eparchie*. Dostupné online na <http://pp-eparchie.cz/> [cit. 12. 7. 2018].

Informace ekonomické povahy, zvl. církevní

1. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Zprávy*. Dostupné online na <http://www.ccsch.cz/zpravy.php> [cit. 12. 7. 2018].
2. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Ekonomika a účetnictví*. Dostupné online na <https://www.ustredicce.cz/rubrika/815-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Ekonomika-a-ucetnictvi/index.htm> [cit. 12. 7. 2018].
3. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Financování*. Dostupné online na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/766-co-delame-Vztahy-Financovani/index.htm> [cit. 12. 7. 2018].
4. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Grantový systém*. Dostupné online na <https://www.ustredicce.cz/rubrika/814-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Granto-vy-system/index.htm> [cit. 12. 7. 2018].
5. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Usnesení synodů ČCE*. Dostupné online na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/usneseni.html> [cit. 12. 7. 2018].
6. KATOLICKÁ CÍRKEV V ČESKÉ REPUBLICE. *Majetkové narovnání*. Dostupné online na <https://www.cirkev.cz/majetkove-narovnani> [cit. 12. 7. 2018].
7. MINISTERSTVO KULTURY. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. Dostupné online na <https://www.mkcr.cz/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-na-bozenskymi-spolecnostmi-35.html> [cit. 12. 7. 2018].
8. ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV. *Služba veřejnosti*. Dostupné online na <https://www.sluzbaverejnosti.cz/> [cit. 12. 7. 2018].
9. ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV. *Služba veřejnosti. Ke stažení*. Dostupné online na <https://www.sluzbaverejnosti.cz/ke-stazeni/> [cit. 12. 7. 2018].

LITERATURA

1. KŘÍŽ, J. – VALEŠ, V. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2013. 405 s. ISBN 978-80-7400-472-8.
2. KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2011. 384 s. ISBN 978-80-7400-362-2.
3. NĚMEC, D. Das tschechische Gesetz über Eigentumsvergleich mit Kirchen und Religionsgemeinschaften aus dem Jahr 2012. *Archiv für katholisches Kirchenrecht. Mit besonderer*

Berücksichtigung der Länder deutscher Sprache, Paderborn, Ferdinand Schöning, 182. Band, Jahrgang 2013, s. 161-200, ISSN 0003-9160.

4. ROBBERS, G. *Financing Religion in Germany*. In BASDEVANT-GAUDEMET, B. – BERLINGÒ, S. (eds.). *The Financing of Religious Communities in the European Union – Le financement des religions dans les pays de l'Union Européenne*. Leuven – Paris – Dudley, MA: Peeters, 2009. 350 s., s. 169-176. ISBN 978-90-429-2083-5.

ПРАКТИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

FINANCING OF RELIGIOUS ASSOCIATIONS IN MODERN RUSSIA

prof. Olga Valentinovna Popova, DrSc.

Faculty of Political science, St. Petersburg State University

Аннотация: Динамика числа религиозных организаций в современной России показывает толерантное отношение государства и общества в постсоветских условиях. Автор выделяет традиционные прямые и косвенные практики финансирования религиозных объединений в светском государстве. В статье показано, что до сих пор отсутствует единая система критериев оценки государства как светского. В статье анализируется политика и формы косвенного финансирования Российским государством религиозных учреждений, в том числе достаточно инновационные для России практики финансирования религиозных организаций через целевые капиталы (эндаумент-фонды). Автор обосновывает тезис о более интенсивной поддержке социальных проектов Русской православной церкви. Приведена наиболее универсальная классификация практик финансирования запрещенных экстремистских религиозных объединений. Автор делает вывод о постепенном усилении финансовых и статусных позиций религиозных объединений, представляющих традиционные для России конфессии.

Ключевые слова: Россия, добровольное объединение граждан, религиозные объединения, религиозные организации, нормативная база регулирования отношений государства и религиозных объединений, источники финансирования

Abstract: The dynamics of the number of religious organizations in modern Russia shows the tolerant attitude of the state and society in the post-Soviet conditions. The author highlights the traditional direct and indirect practices of financing religious associations in a secular state. The article shows that there is still no unified system of criteria for assessing the state as a secular one. The article analyzes the policy and forms of indirect financing by the Russian state of religious institutions, including quite innovative for Russia practice of financing religious organizations through target capital (endowment funds). The author substantiates the thesis of more intensive support for social projects of the Russian Orthodox Church. The most universal classification of financing practices for prohibited extremist religious associations is given. The author concludes that the financial and status positions of religious associations representing the traditional confessions of Russia are gradually strengthening.

Keywords: Russia, Voluntary Association of Citizens, Religious Associations, Religious Organizations, Regulatory Framework for Regulating Relations between the State and Religious Associations, Sources of Funding

1 Динамика числа религиозных организаций в РФ

Достаточно высокий интерес в общественных науках в России к проблеме финансирования религиозных объединений возник в нашей стране сразу после распада СССР, когда произошли серьезные изменения и в законодательстве о религиозных объединениях, и в их фактическом положении¹. Вопрос этот не только юридический или экономический, он имеет серьезную политическую подоплеку, затрагивающую позиции государственных структур и политической элиты, а также политическую волю акторов, определяющих развитие ситуации внутри страны.

Религиозная организация, согласно ст. 8 Федерального закона «О свободе совести и о религиозных объединениях», — это «добровольное объединение граждан Российской Федерации, иных лиц, постоянно и на законных основаниях проживающих на территории Российской Федерации, образованное в целях совместного исповедания и распространения веры и в установленном законом порядке зарегистрированное в качестве юридического лица»². Законодательство различает религиозные организации и религиозные группы. Оба типа объединений создаются для совместного исповедания и распространения веры, но первые обязательно должны регистрироваться как юридические лица и они являются собственниками созданного своим трудом или полученного в виде пожертвований имущества, то вторые юридическим лицом не являются.

К концу ноября 2018 г. на сайте Министерства юстиции РФ зафиксировано 30909 зарегистрированных религиозных организаций³, представляющих свыше 50 различных конфессиональных направлений. **За все постсоветское время из реестра религиозных организаций были исключены по разным основаниям 6208 структурные единицы.**

¹ АСТЭР, И.В., ГАЛУШКО, В.Г. Перспективы партнерства религиозных, государственных и общественных организаций современной России в социальной работе. Современные исследования социальных проблем: электронный научный журнал. 2012, N 4 (12). URL: www.sisp.nkras.ru [дата обращения: 12.08.2019]. ISSN 2077-1770; ЗАЛУЖНЫЙ, А.Г. Государство и религия в России: проблемы взаимодействия. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Gosudarstvo_i_religiya.pdf [дата обращения: 12.08.2019]; ЛАГОВСКИЙ, П.Б. Экономический механизм деятельности религиозных организаций (на примере Русской Православной Церкви). Диссертация ... канд. эконом. наук. М., 2003. 163 с.; НИКИШИНА, Е.А. Финансовое обеспечение деятельности православных религиозных организаций: вопросы теории и практики. Диссертация ... канд. эконом. наук. М., 2006. 166 с.; ПРОВОТОРОВА, В.И. Налогообложение религиозных организаций в финансово-экономической системе государственного регулирования. Диссертация ... канд. эконом. наук. М., 2001. 139 с.; **Социальное партнерство государства и религиозных организаций.** М.: Научный эксперт, 2009. 232 с. ISBN 978-5-91290-040-2.

² *О свободе совести и о религиозных объединениях: Федеральный закон от 26.09.1997 N 125-ФЗ*; [ред. от 06.07.2016] // Российская газета. 1 октября. 1997.

³ Сайт Министерства юстиции РФ. URL: <http://unro.minjust.ru/NKOS.aspx>

Таблица: Число зарегистрированных религиозных организаций в Российской Федерации

Даты	Всего зарегистрировано	в том числе по видам				
		централизованные религиозные организации	местные религиозные учреждения	духовные образовательные организации	монастыри	иные религиозные организации
01.01.2015	27496	542	25 839	185	536	394
01.01.2018	30193	601	28370	173	498	551

На начало 2018 г. в России были зарегистрированы 30193 религиозные организации. Большинство из них (93,96%) зарегистрированы как местные религиозные учреждения, как централизованные религиозные организации — 1,99%, иные религиозные организации — 1,83%, монастыри — 1,64%, духовные образовательные организации — 0,58%.

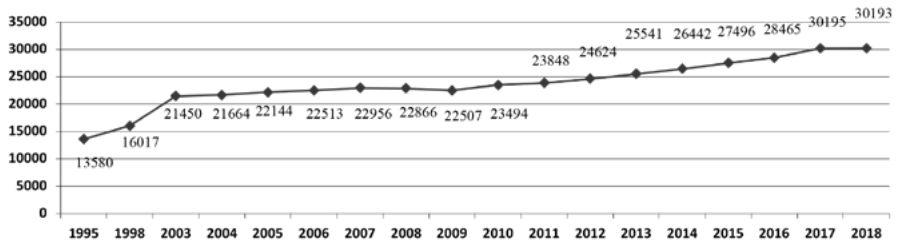

Рисунок: Динамика общего числа зарегистрированных религиозных организаций в современной России

Динамика числа официально зарегистрированных религиозных организаций в постсоветской России представлена на рисунке, она отражает постоянный рост количества этих структур.

Религиозные объединения имеют статус общественных организаций. Жесткого требования государственной регистрации для общественных объединений нет. Но в России, в соответствии со ст.11 ФЗ «О свободе совести и религиозных объединениях», установлен специальный порядок государственной регистрации религиозных организаций. Государственная регистрация для этой категории объединений является обязательной⁴. С помощью этой меры государство стремится обезопасить себя и своих граждан от развития системы экстремистских радикальных религиозных организаций. Политический символический смысл регистрации религиозного объединения заключается в демонстрации государству и обществу законопослушания, лояльности и открытости. Прагматический смысл регистрации — в возможности создания коммерческих предприятий для получения прибыли в целях реализации основного направления деятельности,

⁴ О свободе совести и о религиозных объединениях: Федеральный закон от 26.09.1997 N 125-ФЗ: // Российская газета. 1 октября. 1997. Изм. от 06.07.2016 N 374-ФЗ с изм., внесенными Постановлением Конституционного Суда РФ от 05.12.2012 N 30-П.

получения налоговых льгот, участия в грантовых конкурсах, публичных проектах и т.д. Согласно российскому законодательству, религиозные организации не могут создаваться на территории воинских частей, в государственных и местных органах управления, в муниципальных организациях.

Уставной капитал религиозной организации не может быть меньше 10 тыс. рублей, как и у любых других общественных организаций. В уставах религиозных организаций, согласно ст. 10 Федерального закона от 26.09.1997 N 125-ФЗ (в ред. 01.07.2011) «О свободе совести и о религиозных объединениях» должны быть указаны источники финансирования организации и приобретения ей имущества.

2 Традиционные практики финансирования религиозных объединений в светском государстве

Российская Федерация, в соответствии с нормами Конституции 1993 г., является светским государством. Ни одна из религий не может получить статус государственной или обязательной, а религиозные объединения отделены от государства и равны перед законом.

Согласно общепринятым представлениям, в светском государстве органы государственной власти не вправе вмешиваться в деятельность религиозных организаций, если те не нарушают законы, а свобода исповедования религии подлежит лишь предусмотренным законом ограничениям в целях обеспечения «общественной безопасности, охраны общественного порядка, здоровья или нравственности или для защиты прав и свобод других лиц»⁵. Предполагается, что государство не оказывает религиозным конфессиям материальную или какую-либо еще помощь, а религиозные организации осуществляют деятельность с целью удовлетворения религиозных потребностей населения, но не участвуют в политической деятельности ни в каком виде.

Считается, «что в клерикальном государстве религиозная конфессия получает различные субсидии и материальную помощь, налоговые льготы. Кроме того за религиозной конфессией признаются права собственности на широкий круг объектов: землю; здания; сооружения; предметы культа; другие объекты»⁶; в светском государстве такового быть не должно.

Система признаков светского государства в интерпретации различных исследователей не совпадает. Практически для всех очевидна недопустимость придания какой-либо религии статуса общеобязательной государственной. Некоторые авторы считают, что принцип равенства всех религий обязателен, некоторые называют его надуманным. Некоторые ученые убеждены, что вполне приемлемо в светском государстве дать какой-либо религиозной организации статус государственной церкви. Некоторые считают обязательным запрет на финансирование государством религиозной деятельности

⁵ ЧАЙКОВСКАЯ, Л.А., ОПАРИНА, С.И. Финансирование и налогообложение религиозных конфессий в светском государстве. Дайджест – Финансы. 2013, N 4 (220), с. 42. ISSN 2073-8005.

⁶ Там же.

религиозных объединений, для других финансирование разных конфессий и совместная экономическая деятельность — признак светскости. Ряд исследователей убежден в том, что финансирование социальной деятельности конфессий не является нарушением принципа запрета на финансирование религиозной деятельности; другие считают, что недопустимо именно прямое государственное финансирование религиозных организаций, но через благотворительные фонды, фонды реализации проектов по восстановлению культовых сооружений, которые одновременно являются памятниками культуры и истории делать это вполне допустимо⁷.

В целом финансирование государством религиозных объединений может происходить с использованием прямых (непосредственных) и косвенных экономических средств.

Существующие в мире прямые практики финансирования религиозных организаций предполагают государственные бюджетные ассигнования в пользу конкретных религиозных объединений (возможно, только одного), выплату налогоплательщиками определенной части налогов на финансирование церкви, оказание правовой и административной поддержки некоторым религиозным группам граждан посредством выплаты государственного налога религиозного назначения или церковного налога.

В России в настоящее время прямые практики финансирования религиозных организаций отсутствуют, но очень развиты косвенные практики. Исследователи к подобного рода косвенным практикам финансирования традиционно относят вычеты и налоговые льготы для некоммерческих организаций, к которым причисляются и религиозные организации, предоставление им привилегированного статуса, а также налоговые льготы для жертвователей (и физических, и юридических лиц) религиозным конфессиям⁸. В современной России религиозные организации имеют льготный режим при оплате налогов федерального уровня на добавленную стоимость и на прибыль организаций, а также при уплате государственных пошлин; при оплате налогов регионального уровня — льготы при налогообложении на имущество организаций; при оплате налогов местного уровня — льготы при налогообложении при оплате земельного налога и, являясь зарегистрированными юридическими лицами, не оплачивают налоги на имущество физических лиц.

3 Политика косвенного финансирования Российским государством религиозных учреждений

В российских публикациях указывается, что религиозные объединения в нашей стране «в большем объеме финансируются в основном за счет пожертвований как физических, так и юридических лиц и имущественных взносов, которые осуществляются во время богослужений и проведения мероприятий, например, в виде церковных взносов на строительство, на восстановление или содержание храмов, создание монастырей, на

⁷ Там же.

⁸ Там же. С. 41-45.

помощь детям, больным, престарелым, на борьбу за права человека, за благоустройство районов, на очищение окружающей среды и т.д.»⁹. Религиозные организации могут получать пожертвования от их учредителей, членов, участников, клиентов, жертвователей, благотворителей, государства, сотрудников данных организаций, коммерческих банков и т.д.; пожертвования составляют 61% всех источников финансирования, членские взносы, субсидии, гранты — от 15 до 20%, финансирование религиозных и общественных организаций государством составляет 7%.

Определенная часть доходов религиозных объединений связана с их коммерческой деятельностью. Исследователи отмечают явную «диверсификацию производства (расширение ассортимента выпускаемой продукции и переориентация рынков сбыта в отраслях церковной экономики). Многие религиозные организации вышли за рамки стандартного набора товаров, продающихся в церковных лавках (свечи, иконы и т.д.)»¹⁰.

Вопросы регулирования финансового положения религиозных объединений теснейшим образом связаны с системой федерального законодательства относительно свободы воли, права российских граждан на отправление религиозных культов. В ст. 21 Федерального закона «О свободе совести и о религиозных объединениях» указано, что «религиозные организации обладают правом собственности на имущество, приобретенное или созданное ими за счет собственных средств, пожертвованное гражданами, организациями или переданное религиозным организациям в собственность государством либо приобретенное иными способами, не противоречащими законодательству Российской Федерации»¹¹.

Но при этом исследователи подчеркивают роль расстановки политических сил, влиятельности религиозно настроенной политической элиты, политической воли, исторических традиций, социального контекста в определении позиции институтов государственной власти в отношении финансирования религиозных организаций. «Государственное финансирование религии <...> не всегда зависит от конституционного или правового контекста, который определяет общее отношение государства к религии и свободе совести. Зачастую финансовая поддержка определяется историческим и социальным контекстом, политическим решением»¹².

В постсоветской России в начале 2000-х годов представители Совета муфтиев России (октябрь 2000 г., председатель Совета муфтиев России Р. Гайнутдин) и Русской православной церкви (март 2001 г., нынешний глава РПЦ Кирилл) пытались поставить вопрос о введении церковного налога перед региональными и федеральными властями РФ. В тот момент позиция органов государственной власти, политических акторов и

⁹ ИСАЕВА, С. С., КОСОВ, М. Е. Сравнительная характеристика источников финансирования НКО в России и за рубежом. Бизнес и общество: электронный журнал. 2016, N 2 (10), с. 3. URL: http://business-society.ru/2016/num-2-10/3_isaeva.pdf. Заглавие с экрана [дата обращения: 12.08.2019].

¹⁰ ЧЕРЕВИЧЕНКО, Т.С., СОКОЛОВА, Д.М. Источники финансирования религиозных объединений. Вестник молодых ученых СГЭУ. 2017, N 1 (35), с. 117.

¹¹ О свободе совести и о религиозных объединениях: Федеральный закон от 26.09.1997 N 125-ФЗ: [ред. от 06.07.2016] // Российская газета. 1 октября. 1997.

¹² АГАФОНОВА, А. А. Бюджетное финансирование деятельности религиозных объединений: сравнительно-правовое исследование // Бюджетное финансирование. 2013. 2 июня. С. 3. URL: <http://www.bapt.ru/de/justice/47-account/321-budget?format=pdf> [дата обращения: 12.08.2019].

научного сообщества была однозначно негативной; основанием отказа был светский характер Российского государства (ст. 14 Конституции РФ 1993 г.), законодательно закрепленные принципы отделения церкви от государства и сбора налогов на содержание всех граждан, а не отдельной группы или институтов. Кроме того, в Налоговом кодексе РФ указаны ограничения на введение иных, не предусмотренных налогов.

За последние полтора десятка лет отношение политической элиты к этому вопросу явно претерпело изменение, что проявилось, в частности, в передаче РПЦ церковных комплексов, в которых в советское время функционировали по большей части музеи и культурные центры (например, Казанский, Исаакиевский, Смольный соборы в Санкт-Петербурге).

Впечатляют масштабы косвенной экономической помощи государства религиозным организациям в России, оказываемой в последние 25 лет. Это касается и налоговых льгот на имущество и прибыль религиозных организаций, на добавленную стоимость, по уплате государственной пошлины и т.д. Тратятся колоссальные государственные средства не только на реставрацию религиозных памятников, но и на нужды содержания этих объектов, переданных конфессиям, причем, эти суммы в государственном бюджете не менее чем в четыре раза превышают выделяемые государством средства на реставрацию и содержание светских объектов культурного наследия.

Наиболее типичный способ — официальное выделение в бюджете РФ средств на восстановление крупных церковных комплексов через благотворительные фонды. Например, подписанный в 2009 г. президентский Указ о восстановлении исторического облика Воскресенского Ново-Иерусалимского ставропигиального мужского монастыря РПЦ. Только в 2011 г. из федерального бюджета на его восстановление был выделен 1 млрд рублей. Как следует из интервью 18.06.2015 г. наместника Ново-Иерусалимского монастыря, на его содержание ежегодно требуется не менее 110 млн рублей, которые церковные иерархи в итоге рассчитывают получить от государства, ссылаясь на дореволюционные практики: «Сумма, ежегодно требуемая на обслуживание монастыря – около 116 млн рублей... Нет в нашем государстве и закона, который позволял бы выделять средства на содержание монастыря или памятника. До революции Исаакиевский собор и Храм Христа Спасителя содержались на средства царской казны... Патриарх Никон, прежде чем строить монастырь, купил 680 га земли, на которых было 10 тысяч крестьян, и была возможность этот монастырь воздвигнуть и затем его содержать. Потом в XVIII веке, когда императрица Екатерина II провела секуляризацию монастырских земель, она выделяла из казны на содержание обители 15 тысяч рублей золотом в год. После революции декретом Ленина все привилегии были отменены. Как в этих условиях этим святыням можно существовать сейчас?»¹³. В 2013–2015 гг. были выделены немалые средства (за эти три года соответственно 140 млн руб., 223 млн руб. и 267 млн руб.) по подразделу «Культура» в расходной части бюджета РФ на капитальное строительство и реконструкцию ансамбля Большого Успенского монастыря (1560 г.) и Соборного комплекса Трех Святителей Спасо-Елеазаровского монастыря.

¹³ АРХИМАНДРИТ, Ф. (Безукладников): «Великую святыню можно восстановить только объединенными усилиями». 18 июня 2015 г. URL: <http://www.n-jerusalem.ru/main/text/301879.html> [дата обращения: 12.08.2019].

В настоящее время в Российской Федерации сделана ставка на сотрудничество государства и общественных, в том числе, религиозных организаций на основе государственного финансирования и спонсорской помощи от частных лиц с целью поддержки социально-незащищенных слоев населения и реализации различных социальных проектов, в том числе благотворительных и волонтерских. Органы государственной власти и местного самоуправления могут утверждать перечень государственного и муниципального имущества для передачи его во владение и/или использование на долгосрочной основе (в т.ч. по льготным ставкам арендной платы) благотворительным и иным некоммерческим организациям, занимающимся социально значимыми видами деятельности.

Некоммерческие, в том числе, религиозные организации получили возможность формирования, пополнения и использования целевого капитала (фонд целевого капитала, или эндаумент-фонды) вне зависимости от получения ими бюджетного финансирования. Они могут получать безвозмездно переданные им государством и частными лицами денежные средства для реализации заранее оговоренных, конкретных целей. Речь идет так же и о получении дополнительных налоговых льгот.

Данный спектр возможностей для религиозных организаций легитимирован в специальном распоряжении Правительства РФ об утверждении Концепции содействия развитию благотворительной деятельности и добровольчества в Российской Федерации¹⁴, Концепции экономического развития РФ до 2020 г.¹⁵ и Федеральном законе о целевом капитале некоммерческих организаций¹⁶.

Хотя считается, что религиозные организации содержатся за счет добровольных пожертвований своих членов, последователей и тех, кто считает необходимым совершить подобные действия, однако эксперты оценивают усилия государственных структур и политиков высшего ранга по финансированию религиозных организаций как доказательство постоянной и устойчивой тенденции повышения статуса религиозных организаций, особенно РПЦ¹⁷. Представляющие различные конфессии религиозные организации уделяют все большее внимание решению социальных вопросов, благотворительной деятельности, воспитанию и досугу детей и молодежи и т.д., что активно поощряется государством, фактически перекладываям решение ряда социальных проблем населения на институты гражданского общества. Государство заинтересовано в укреплении религиозных организаций, относящихся, прежде всего, к традиционным конфессиям.

И на федеральном уровне, и на уровне регионов у централизованных религиозных организаций больше возможностей получить финансирование, чем у местных

¹⁴ О Концепции содействия развитию благотворительной деятельности добровольчества в Российской Федерации: распоряжение Правительства РФ от 30.07.2009 N 1054-р // Собрание законодательства Российской Федерации. 2009. N 32. Ст. 4052.

¹⁵ О Концепции долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года: распоряжение Правительства РФ от 17.11.2008 N 1662-р // Собрание законодательства Российской Федерации. 2008. N 47. Ст. 5489.

¹⁶ О порядке формирования и использования целевого капитала некоммерческих организаций: Федеральный закон от 30.12.2006 N 275-ФЗ // Российская газета. N 2. 2007. 11 января.

¹⁷ АГАФОНОВА, А. А. Бюджетное финансирование деятельности религиозных объединений: сравнительно-правовое исследование // Бюджетное финансирование. 2013. 2 июня. С. 8. URL: <http://www.bapt.ru/de/justice/47-account/321-budget?format=pdf> [дата обращения: 12.08.2019].

религиозных объединений. С 2014 г. Российское государство стало более активно поддерживать религиозные, общественные организации и иные НКО с помощью грантов, субсидий, размещения заказов на выполнение работ, оказания услуг для государственных и муниципальных нужд¹⁸. Более того, в 2014 г. был подписан президентский указ, согласно которому религиозные организации могут претендовать на финансовую поддержку субъектов РФ в целях сохранения находящихся в их собственности объектов культурного наследия.

В поправке к ФЗ «О свободе совести и о религиозных объединениях» в конце ноября 2015 г. зафиксирована обязанность отчитываться о своей финансовой деятельности перед Министерством юстиции РФ только тех религиозных организаций, которые получают деньги и имущество из-за рубежа, хотя ранее были обязаны отчитываться все религиозные организации, получавшие в совокупности финансирование более 3 млн руб. в год. С 2016 г. религиозные организации с внутренним финансированием отчитываются перед налоговой службой. Религиозные организации с зарубежным капиталом должны не только предоставлять в Министерство юстиции отчет о финансировании из зарубежных источников, но и о своей деятельности и составе руководства; отчеты размещаются в СМИ и являются общедоступными.

4 Практики финансирования религиозных организаций через целевые капиталы (эндаумент-фонды)

Целевой капитал некоммерческой организации (эндаумент-фонд) формируется из пожертвований и передается в доверительное управление управляющей компании с целью получения долгосрочного дохода для финансирования уставной деятельности организации не позднее, чем через два месяца, после его создания. Он обеспечивает гарантированный доход, является долговременным источником финансирования, а потому позволяет долгосрочное планирование деятельности организации и повышает ее независимость от разовых пожертвований.

Минимальный размер эндаумент-фонд — 3 млн рублей, которые должны быть получены в течение одного года. Пожертвования в эндаумент-фонд допускаются только в виде денежных средств. Эндаументы имеют максимальные налоговые преференции. Контроль за деятельностью эндаумента осуществляет совет по использованию целевого капитала или попечительский совет. Именно эта структура формирует финансовый план, цели, задачи, порядок — размер и сроки — выплаты доходов по целевому капиталу, форму контроля и т.д.

Активное использование эндаумент-фондов возможно, если только у религиозной организации есть достаточно широкая, системная финансовая поддержка со стороны благотворителей, хорошие специалисты по управлению инвестициями, созданию и

¹⁸ Там же. С. 4.

использованию фондов целевого капитала, юридические инструменты контроля над целевым использованием финансовых средств эндаумент-фондов, нормативно-правовые ограничения выбора объектов инвестирования целевого капитала для управляющей бизнес-структуры. Наконец, важна экономическая конъюнктура, отсутствие обострения системного экономического кризиса, иначе возможности получения прибыли становятся призрачными.

Эндаумент-фонд не должен становиться основным/единственным источником бюджета религиозного объединения, он рассматривается как дополнительное средство, поддерживающее отдельные направления деятельности организации.

РПЦ создала уже несколько подобных эндаумент-фондов при церковных учреждениях. Например, в 2011 году при Благотворительном фонде им. святого Григория Богослова был создан эндаумент-фонд с целевым капиталом 1,5 млрд рублей, что обеспечило 155 млн рублей прибыли вследствие роста стоимости акций ряда российских банков. В сентябре 2012 г. был учрежден Фонд развития Свято-Тихоновского университета, а уже в мае 2013 г. был сформирован минимальный целевой капитал и передан управляющей компании¹⁹.

Позиция РПЦ в отношении объектов вложения средств из эндаумент-фондов однозначна: недопустимо использовать деньги «в качестве ссудного капитала, который использовался бы с целью получения процента от денежных средств, отдаваемых в кредит <...> это не могут быть виды деятельности, связанные с нарушением евангельских заповедей, а именно — игорный бизнес, торговля алкоголем, табаком и т.д.»²⁰. Ставка делается на финансирование конкретных проектов с целью избежать участия капиталов религиозной организации в спекуляции на рынках ценных бумаг. Это несколько напоминает принципы, на которых организована работа так называемого исламского банкинга, декларирующего отказ от процента и работу с «халяльными деньгами» (т.е. дозволенными, с точки зрения шариа).

5 Практики финансирования запрещенных экстремистских религиозных объединений

Государство заинтересовано в регистрации всех религиозных объединений и контроле над ними, поскольку в современных условиях развития постиндустриального информационного общества, где реальной властью обладают люди, владеющие информацией, а сетевая коммуникация приобретает особую ценность, в религиозных сообществах спонтанно возникают социальные сети. «Существование сетевых структур не зависит лишь от желания социального инженера. Если люди долго взаимодействуют между собой, <...> в игру все в большей мере вступают законы социологии малых групп. Группа людей, совместно проводящих время, имеет тенденцию становиться

¹⁹ КУБЫШКИН, С. Новые формы финансирования некоммерческих организаций и возможность их использования в деятельности Русской православной церкви (на примере эндаумента). Христианское чтение. 2014, N 1, с. 178. ISSN 1814-5577.

²⁰ Там же. С. 180.

сетевой группой, с частичными лидерами и преобладанием горизонтальных связей. Происходит неформальное структурирование коллектива и формируется своего рода неофициальная параллельная структура, невидимая сеть»²¹. И в этом случае очень высоки риски политизации ситуации. «В протестантских организациях немало харизматических лидеров, которые при определенных обстоятельствах могут действовать и как политики»²². Кроме того, хорошо известна спонтанная и неконтролируемая, так называемая исламская филантропия с созданием альтернативных социальных институтов (мечетей, больниц, исламских банков и касс взаимопомощи).

За официальным источником их финансирования — пожертвованиями рядовых мусульман — могут скрываться совершенно иные каналы получения денежных средств и формирование по сетевому принципу радикальных религиозных группировок, которые могут быть заняты и экстремистской деятельностью. Российские исследователи признают, что «современные правовые и организационные меры по выявлению и блокированию каналов финансирования экстремистских организаций разбалансированы и носят краткосрочный характер, позволяя им относительно легко найти способы восстановления своего финансового состояния для продолжения преступной деятельности»²³.

В настоящее время в России в отношении более чем 20 религиозных организаций на принято судебное решение о ликвидации или запрете их деятельности по основаниям, предусмотренным Федеральным законом от 25 июля 2002 г. № 114-ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности».

С полным перечнем некоммерческих организаций, в том числе и религиозных, в отношении которых судом принято вступившее в законную силу решение о ликвидации или запрете деятельности по основаниям, предусмотренным ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности», можно ознакомиться на сайте Министерства юстиции РФ²⁴.

К наиболее распространенным источникам финансирования религиозных экстремистских организаций российские исследователи относят три группы²⁵.

Во-первых, это теневые источники финансирования:

- а) доходы, полученные от криминальной деятельности представителей религиозной экстремистской организации (вымогательство, разбой, незаконный сбыт оружия и боеприпасов, мошенничества в кредитно-финансовом секторе и т.д.);
- б) финансирование из зарубежных фондов и некоммерческих организаций под видом безвозмездной материальной помощи;

²¹ ЕГУПОВ, А.В., ЖДАНОВА, Т.Ю. Сетевые стратегии деятельности религиозных организаций в современной России. Человек. Сообщество. Управление. 2013, N 1, с. 75. ISSN 1179-5629.

²² Там же. С. 79.

²³ АБДУЛГАНЕЕВ, Р. Р. Предупреждение финансирования деятельности религиозной экстремистской организации. Вестник Казанского юридического института МВД России. 2017, № 3 (29), с. 67. ISSN 2542-1247.

²⁴ Сайт Министерства Юстиции РФ. URL: http://minjust.ru/nko/perechen_zapret (дата обращения: 12.08.2019).

²⁵ АБДУЛГАНЕЕВ, Р. Р. Предупреждение финансирования деятельности религиозной экстремистской организации. Вестник Казанского юридического института МВД России. 2017, № 3 (29), с. 68. ISSN 2542-1247.

- в) безналичный оборот денежных средств, бесконтрольные финансовые операции с использованием современных виртуальных денежных суррогатов, когда отсутствует информация и о субъектах финансовых операций, и о назначении платежа (новые пиринговые платежные системы, денежные суррогаты, например биткоин).

Во-вторых, распространено прямое финансирование экстремистских организаций с использованием рыночных механизмов, когда они получают прибыль от законной коммерческой деятельности аффилированных с представителями этих структур, а так же прямо или косвенно находящихся под их контролем физических и юридических лиц.

Чаще всего используемый способ вывода денежных активов — манипуляции по их обналичиванию путем перевода на расчетные счета «фирм-однодневок» с последующим возвращением заинтересованным лицам.

В-третьих, речь идет о самофинансировании на основе норм религиозных предписаний, к которым относятся: а) традиционные формы сбора религиозных пожертвований, включающие добровольную передачу денежных средств; б) передача части ежемесячного заработка члена религиозной экстремистской организации (как правило, в размере 10%)²⁶.

Итак, источники формирования имущества и доходов религиозных организаций, как и всех других некоммерческих организаций в России, — приобретенные или созданные ими за счет собственных средств объекты, наследство, регулярные или единовременные взносы от учредителей и добровольные пожертвования от частных лиц и организаций. Имущество передается религиозным организациям в собственность государством, либо приобретается иными способами, не противоречащими законодательству Российской Федерации. Проблемной зоной, потенциально содержащей риски злоупотреблений, остается коммерческая деятельность религиозных организаций.

Современное Российское государство использует систему косвенного финансирования религиозных организаций. Сотрудничество современного Российского государства с религиозными организациями, представляющими, прежде всего, традиционные для нашей страны конфессии, осуществляется в следующих сферах: сохранение религиозных объектов и артефактов, являющихся историко-культурными памятниками, реализация социальной государственной политики, образование, духовно-нравственное и патриотическое воспитание, поддержание и развитие национально-культурных традиций, осуществление информационной политики.

Предпринимаются серьезные меры по прекращению финансирования религиозных групп или запрещенных на основании решения суда экстремистских религиозных организаций. Запрет на финансирование религиозных организаций из зарубежных источников отсутствует, однако финансовые отчеты этих структур должны размещаться на сайте Министерства юстиции РФ и подлежат тщательному анализу.

²⁶ Там же. С. 68.

ЛИТЕРАТУРА:

1. ABDULGANAYEV, R. R. Preduprezhdeniye finansirovaniya deyatelnosti religioznoy ekstremistskoy organizatsii. Vestnik Kazanskogo yuridicheskogo instituta MVD Rossii. 2017, № 3 (29), s. 66-71. ISSN 2542-1247.
2. AGAFONOVA, A. A. Byudzhethnoye finansirovaniye deyatelnosti religioznykh ob»yedeniy: sravnitelno-pravovoye issledovaniye // Byudzhethnoye finansirovaniye. 2013. 2 iyunya. S. 8. URL: <http://www.bapt.ru/de/justice/47-account/321-budget?format=pdf> (data obrashcheniya: 12.08.2019).
3. ARKHIMANDRIT, F. (Bezukladnikov): «Velikuyu svyatynyu mozžno vosstanovit tolko obyedinennymi usiliyami». 18 iyunya 2015 g. URL: <http://www.n-jerusalem.ru/main/text/301879.html> (data obrashcheniya: 12.08.2019).
4. ASTER, I. V. – GALUSHKO, V. G. Perspektivy partnerstva religioznykh, gosudarstvennykh i obshchestvennykh organizatsiy sovremennoy Rossii v sotsialnoy rabote. Sovremennyye issledovaniya sotsialnykh problem: elektronnyy nauchnyy zhurnal. 2012, N 4 (12). URL: www.sisp.nkras.ru (data obrashcheniya: 12.08.2019). ISSN 2077-1770.
5. YEGUPOV, A. V. – ZHDANOVA, T. YU. Setevyye strategii deyatelnosti religioznykh organizatsiy v sovremennoy Rossii. Chelovek. Soobshchestvo. Upravleniye. 2013, N 1, ss. 74-85. ISSN 1179-5629.
6. ZALUZHNYI, A. G. Gosudarstvo i religiya v Rossii: problemy vzaimodeystviya. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Gosudarstvo_i_religiya.pdf (data obrashcheniya: 12.08.2019).
7. ISAYEVA, S. S. – KOSOV, M. Ye. Sravnitel'naya kharakteristika istochnikov finansirovaniya NKO v Rossii i za rubezhom. Biznes i obshchestvo: elektronnyy zhurnal. 2016, N 2 (10). URL: http://business-society.ru/2016/num-2-10/3_isaeva.pdf. Zaglaviye s ekrana (data obrashcheniya: 12.08.2019). ISSN 2409-6040.
8. KUBYSHKIN, S. Novyye formy finansirovaniya nekommercheskikh organizatsiy i vozmozhnost ikh ispolzovaniya v deyatelnosti Russkoy pravoslavnoy tserkvi (na primere endaumenta). Khristianskoye chteniye. 2014, N 1, ss. 168-182. ISSN 1814-5577.
9. LAGOVSKIY, P. B. Ekonomicheskyy mekhanizm deyatelnosti religioznykh organizatsiy (na primere Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi). Dissertatsiya ... kand. ekonom. nauk. M., 2003. 163 s.
10. NIKISHINA, Ye. A. Finansovoye obespecheniye deyatelnosti pravoslavnykh religioznykh organizatsiy: voprosy teorii i praktiki. Dissertatsiya ... kand. ekonom. nauk. M., 2006. 166 s.
11. O Kontseptsii dolgosrochnnogo sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya Rossiyskoy Federatsii na period do 2020 goda: rasporyazheniye Pravitelstva RF ot 17.11.2008 N 1662-r // Sobraniye zakonodatelstva Rossiyskoy Federatsii. 2008. N 47. St. 5489.
12. O Kontseptsii sodeystviya razvitiyu blagotvoritelnoy deyatelnosti dobrovolchestva v Rossiyskoy Federatsii: rasporyazheniye Pravitelstva RF ot 30.07.2009 N 1054-r // Sobraniye zakonodatelstva Rossiyskoy Federatsii. 2009. N 32. St. 4052.
13. O poryadke formirovaniya i ispolzovaniya tselevogo kapitala nekommercheskikh organizatsiy: Federalnyy zakon ot 30.12.2006 N 275-FZ // Rossiyskaya gazeta. N 2. 2007. 11 yanvarya.

14. O svobode sovesti i o religioznykh obyedineniyakh: Federalnyy zakon ot 26.09.1997 N 125-FZ: [red. ot 06.07.2016] // Rossiyskaya gazeta. 1 oktyabrya. 1997.
15. Sayt Ministerstva yustitsii RF. <http://unro.minjust.ru/NKOS.aspx>
16. PROVOTOROVA, V. I. Nalogooblozheniye religioznykh organizatsiy v finansovo-ekonomicheskoy sisteme gosudarstvennogo regulirovaniya. Dissertatsiya ... kand. ekonom. nauk. M., 2001. 139 s.
17. Sotsialnoye partnerstvo gosudarstva i religioznykh organizatsiy. M.: Nauchnyy ekspert, 2009. — 232 s. ISBN 978-5-91290-040-2.
18. CHAYKOVSKAYA, L. A. – OPARINA, S. I. Finansirovaniye i nalogooblozheniye religioznykh konfessiy v svetskom gosudarstve. Daydzhest – Finansy. 2013, N 4 (220), ss. 41-45. ISSN 2073-8005.
19. CHEREVICHENKO, T. S. – COKOLOVA, D. M. Istochniki finansirovaniya religioznykh ob»yedineniy. In Vestnik molodykh uchenykh SGEU. 2017, N 1 (35), ss. 117-120.

REALIZACE ZÁKONA O MAJETKOVÉM VYROVNÁNÍ S CÍRKVEMI A NÁBOŽENSKÝMI SPOLEČNOSTMI V ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVI EVANGELICKÉ¹

IMPLEMENTATION OF THE ACT ON PROPERTY SETTLEMENT WITH CHURCHES AND RELIGIOUS SOCIETIES IN THE EVANGELICAL CHURCH OF CZECH BRETHREN

doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt: Příspěvek představuje, jak se do správy Českobratrské církve evangelické promítla zásadní ekonomická změna ve financování církví a náboženských společností v České republice: realizace zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Po seznámení se způsobem utváření majetkové základny této církve v návaznosti na evangelictví v Předlitavsku do r. 1918, zrušení Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku krátce po II. světové válce a zásahy komunistické moci seznamujeme se strukturou a způsobem řízení Českobratrské církve evangelické i jejími obvyklými příjmy a vydáními. Nejvíce prostoru pak věnujeme popisu modifikace příjmů a vydání této církve v důsledku realizace zákona o majetkovém vyrovnání a hlavních nástrojů realizace její ekonomické správy.

Klíčové slova: Rakousko, Československo, Česká republika, protestantské církve, Českobratrská církev evangelická, struktury řízení, financování, majetkové vyrovnání, diakonie, Jeronýmová jednota, fondy

Abstract: The paper presents the reflection of the fundamental economic change in the financing of churches and religious societies in the Czech Republic by the administration of the Evangelical Church of the Czech Brethren: implementation of Act No. 428/2012 Coll., on property settlement with churches and religious societies. After a short presentation of the way in which the Church's property base was established in connection with the status of protestant churches in Cisleithania until 1918, the abolition of the German Evangelical Church in Bohemia, Moravia and Silesia shortly after the World War II, and the interventions of Communist power, we are familiar with the structure and manner of the administration of the Evangelical Church of Czech Brethren and its usual income and editions. Most of the space is devoted to the description of the modification of the incomes and of the expenses of this church as a result of the implementation of the Act on property settlement and to the main instruments of the economic governance of the mentioned church.

¹ Vedecký příspěvek bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0254/16 Financovanie cirkví a náboženských spoločností.

Key words: Austria, Czechoslovakia, Czech Republic, Protestant Churches, Evangelical Church of Czech Brethren, structures of government, financing, property settlement, Diaconia, Jerome's Unity, funds

Úvod

Smyslem našeho příspěvku je představení způsobu, jakým se do správy Českobratrské církve evangelické promítla zásadní ekonomická změna ve financování církví a náboženských společností v České republice: realizace zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.

Pro pochopení způsobu utváření majetkové základny této církve je nutné v první kapitole popsat situaci evangelických církví v Předlitavsku do r. 1918, vytvoření dvou jazykově orientovaných evangelických církví, české a německé, krátce po vzniku Republiky československé r. 1918 i zrušení německé evangelické církve krátce po II. světové válce, a to včetně ekonomických dopadů těchto skutečností. V druhé kapitole pak seznámíme se strukturou a způsobem řízení Českobratrské církve evangelické.

Ve třetí kapitole představíme obvyklé příjmy a vydání této církve a ve čtvrté kapitole jejich modifikaci v důsledku realizace zákona o majetkovém vyrovnání.

V páté kapitole pak seznámíme s hlavními nástroji realizace ekonomické správy této církve, upravené v důsledku realizace majetkového vyrovnání.

Ve své práci můžeme vycházet především z velmi obsáhlých právních i ekonomických informací uvedených na webu této církve. Tyto informace jsou tak rozsáhlé a podrobné, že bylo nutno se zde omezit na obecný popis, aniž bylo s ohledem na únosný rozsah příspěvku možno zacházet do přílišných detailů a uvádět zajímavé a přínosné příklady dobré ekonomické praxe této církve.

1 Historický základ majetkového vlastnictví v Českobratrské církvi evangelické

1.1 Situace tradičních evangelických církví v Předlitavsku ke konci 1. světové války

Základem pro právní postavení evangelických církví augsburského vyznání a helvétského vyznání, které byly od r. 1781 tolerovány na základě patentu Josefa II., byl od r. 1861 tzv. protestantský patent – císařský patent č. 41 ř. z. ze dne 8. dubna 1861.

Tento patent v § 3 stanovil čtyřstupňovou strukturu řízení: farní sbor (místní obec), seniorát (okresní obec), superintendence (zemská obec) a povšechné obce jednoho a druhého vyznání. Pro správu na nejvyšší úrovni byl zřízen v § 8 nejvyšší orgán: c. k. evangelická vrchní rada se sídlem ve Vídni. Jejího předsedu i členy jmenovalo Jeho císařské a královské Veličenstvo.

V majetkové oblasti bylo v § 18 zaručeno právo na nabytí majetku všem entitám obou evangelických církví a v následných § 19 a 20 byly řešeny detaily ohledně správy nadací a státních příspěvků.

Tato opatření zcela zjevně směřovala k zabránění vzniku evangelických církví na jazykovém principu, který byl v té době již ztotožňován s principem národnostním. Tato zábrana padla s koncem 1. světové války a vznikem Republiky československé.

1.2 Vznik Českobratrské církve evangelické v r. 1918, majetkové poměry

Velmi krátce po vzniku Republiky československé došlo s důrazem na jazyk ke spojení česky hovořících sborů luterské i reformované evangelické církve na generálním sněmu 17.–18. prosince 1918 ve Smetanově síni Obecního domu v Praze.² Původní odhlasovaný název *Evangelická církev bratrská* nepřijala státní správa, protože též název užívala církev ochranná (v současné době nesoucí jméno Jednota bratrská), a proto byl písemným hlasováním sborů odsouhlasen název Českobratrská církev evangelická, ve zkratce „ČCE“.³

Tímto došlo k dosud neobvyklé unii sborů obojího vyznání v jedné církvi. K unii dvou větví protestantismu se přihlášly české sbory obojího vyznání, většina sborů měla (a dodnes má) ráz kalvinistický, luterský směr je přítomen především na severovýchodní Moravě (Valašsko). K církvi se následně v 20. letech 20. stol. přidalo mnoho osob v rámci přestupového hnutí z katolické církve.⁴

První prozatímní předpisy této církve byly schváleny ministerstvem školství a národní osvěty koncem r. 1919.⁵ Tyto předpisy potvrdily kontinuitu jednotlivých sborů původně dvou evangelických církví, a to explicitně i v majetkové oblasti ustanovením § 4:

„Všechno jmění a fondy, které patřily církevním a školním sborům i kazatelským stanicím, seniorátům neb superintendencím augsburského a helvetského vyznání, i podíl na jmění celé

² Málo známou skutečností je, že z hlediska státního toto rozhodnutí generálního sněmu nabylo platnosti *de iure* v souladu s § 9 protestantského patentu č. 41/1861 ř.z. až 3. prosince 1919, kdy bylo usnesení o vzniku nové církve publikováno vyhláškou ministra školství a národní osvěty č. 625/1919 S. z. a n., o vládním schválení usnesení generálního sněmu, o vzniku a formování této církve pojednává CSUKÁŠ, Adam. Ústavní počátky Českobratrské církve evangelické. (Revue církevního práva, Praha. Společnost pro církevní právo, ročník XXIV., podzim 2018, č. 73-4/18, pozn. 75, s. 74).

³ BEDNÁŘ, F. *Památník Českobratrské církve evangelické*. Praha : Kalich, 1924. 480 s.; s. 108-111. FILIPI, P. a kol. *Malá encyklopedie evangelických církví*. Praha : Libri, 2008. 159 s., s. 41-43, heslo Českobratrská církev evangelická, ČCE. ISBN 978-80-7277-378-7; ŘÍČA, R. *Jak došlo k sjednocení českých církví augsburského vyznání a helvetského vyznání roku 1918*. In *Církev v proměnách času: sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha : Kalich, 1969. 313 s.; s. 9-15; cituji ze s. 12-15.

⁴ FILIPI, P. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno : CDK, 1996. 197 s., s. 177-179. ISBN 80-85959-10-0; OTTER, J. – VESELÝ, J. *První sjednocení církví v srdci Evropy Českobratrská církev evangelická*. Praha : Synodní rada Českobratrské církve evangelické v nakladatelství Kalich, 1992. 109 s., s. 51-53. ISBN 80-7072-852-3.

⁵ Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 25. listopadu 1919, čís. 625 Sb. z. a nař., kterou se vyhláší „Základní a přechodná ustanovení pro českobratrskou církev evangelickou v Čechách, a Moravě a ve Slezsku“. In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.) *Československé církevní zákony, Díl I*. Praha : Československý kompas, 1931. s. 765-766.

dříve rakouské církve evangelické přechází v majetek a správu těchto sborů a stanic, seniorátů a superintendencí českobratrské církve evangelické, případně v majetek a správu celé této církve.“

Na základě praxe sborů i těchto právních ustanovení byla vytvořena – a v dalších letech ještě rozmnožována, především stavbou nových kostelů a farních budov – majetková základna Českobratrské církve evangelické.

Stabilní předpisy byly následně schváleny a státně promulgovány vyhláškou ministerstva školství a národní osvěty pod názvem *Církevní zřízení Českobratrské církve evangelické v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* ze dne 8. února 1922 (čís. 64/1922 Sb.).⁶ Toto zřízení ve své I. části *Základní a zásadní ustanovení* (§ 1 až 6) rozšířeným způsobem zopakovalo ustanovení dosavadní provizorní normy z r. 1919 včetně výše citovaného ustanovení ohledně majetkových práv. Správa církevního jmění byla pak rozvinuta v samém závěru církevního zřízení v § 112 až 118.

Církevní zřízení obsahuje významnou změnu: odlišné označení jednotlivých stupňů církevní správy oproti označení převzatému z doby Rakouska-Uherska. Hovoří v § 7 pouze o třech stupních církevní správy: sbor místní (sbor), sbor seniorátní (seniorát) a sbor povšechný (celá církev) – toto názvosloví trvá v této církvi dodnes.

1.3 Vznik Německé evangelické církve v r. 1919, majetkové poměry

Z podobných důvodů jako v případě česky hovořících evangeliků došlo k založení nové evangelické církve, a to na synodu v Trnovanech 26. října 1919. Také v tomto případě se spojily sbory obou vyznání, přičemž výrazně převažoval luterský směr, k němuž se tato církev hned při svém vzniku oficiálně přihlásila. Také zde došlo ke změně názvu: původní název Německá evangelická církev v Československé republice (*Deutsche Evangelische Kirche in der Tschechoslowakischen Republik*) byl – s ohledem na situaci právního dualismu v Československu – změněn v jednání se státními orgány na Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (*Deutsche Evangelische Kirche in Böhmen, Mähren und Schlesien*).⁷

První předpisy této církve byly státně schváleny na konci r. 1922.⁸ Ačkoli tato církev měla také česky a polsky hovořící věřící a obce, záměrně si uchovávala německý ráz, což vyjadřuje ustanovení § 3 a 4:

„§ 3. Církevní a vyučovací řeč jest v mezích všeobecných zákonů a nařízení řeč německá.“

„§ 4. Neněmecké evangelické obce a souvěrci mohou se připojit, když uznají zásady a zřízení Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“

⁶ Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 8. února 1922 o novém zřízení Českobratrské církve evangelické v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (čís. 64 Sb. z. r. 1922). In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.) *Československé církevní zákony*, Díl I. Praha : Československý kompas, 1931. s. 766–800.

⁷ Kromě dvou jazykově vyhraněných evangelických církví, české a německé, došlo v československé části Slezska začátkem 20. let 20. stol. k ustavení další evangelické církve, v tomto případě luterského směru. Tuto skutečnost nezahrnujeme do našeho příspěvku, protože se naprojevila na dalších osudech ČCE.

⁸ Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 20. prosince 1922 o Základních ustanoveních Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (čís. 79 Sb. z. r. 1923). In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.) *Československé církevní zákony*, Díl I. Praha : Československý kompas, 1931. s. 834–837.

V části C pojednávající o poměru k evangelické církvi bývalého Rakouska se nachází důležitá ustanovení ekonomické povahy:

„§ 21. Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pokládá se ohledně spojených s ní náboženských obcí a souvěrců za právní nástupkyni staré evangelické církve a. v. a h. v. v bývalém Rakousku. [...]“

„§ 22. Veškeré jmění, všechny ústavy, nadání a fondy, kteréž měly církevní obce a kazatelské stanice, senioráty a superintendence a. v. a h. v. nyní v Německou evangelickou církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku spojené, anebo na nichž měly podíl, zůstávají zcela, pokud se týče poměrně v jejich držení a správě.

Rovněž přísluší Německé evangelické církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku poměrný nárok na jmění evangelické církve a. v. a h. v. v bývalém Rakousku včetně jejich ústavů a nadání i fondů, určených pro ústavy církevní, školní a dobročinné.“

Nové velmi podrobné definitivní předpisy schválené v roce 1924 (mající 286 §) na těchto ustanoveních nic nezměnily, principy správy majetku jsou obsaženy v závěrečných § 271 až 286.⁹

1.4 Zrušení Německé evangelické církve, majetkové důsledky

Situaci německé evangelické církve silně poznačily události spojené s 2. světovou válkou. Po jejím skončení nastala v r. 1946 řízená vlna odsunu německého obyvatelstva, která měla za následek nejen početní oslabení této církve, ale také faktický zánik mnoha místních sborů a konfiskaci nemovitého i movitého majetku a jeho přidělování jiným vlastníkům.

Tento proces byl právně završen zákonem č. 131/1948 Sb. z. a n. o likvidaci právních poměrů německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ze dne 6. května 1948 (již po únorovém převratu). Tento nepřilíší známý a velmi krátký zákon stojí za to očitovat celý:

„§ 1. Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (dále jen «církev») zanikla dnem 4. května 1945.

§ 2. Matriky církve spravují okresní národní výbory.

§ 3. (1) Veškerý majetek nemovitý i movitý, zejména i majetková práva, který byl ke dni 4. května 1945 ve vlastnictví církevních obcí (farních nebo krajských obcí nebo obce povšechné) církve nebo jejich ústavů, nadací a fondů, přechází do vlastnictví československého státu.

(2) Ministerstvo školství a osvěty určí v dohodě s ministerstvem vnitra, který majetek přešel podle odstavce 1 do vlastnictví československého státu.

§ 4. O majetku uvedeném v § 3 platí obdobně ustanovení částí II až IV dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, a zákona ze dne 8. května 1947, č. 90 Sb., o provedení knihovního pořádku stran konfiskovaného nepřátelského majetku a o úpravě některých právních poměrů vztahujících se na přidělený majetek, při čemž ministerstvo školství a osvěty v dohodě s ministerstvem vnitra určí, které majetkové

⁹ Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 7. srpna 1924 o novém církevním zřízení Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (čís. 209 Sb. z. a n. z r. 1924). 22). In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.) Československé církevní zákony, Díl I. Praha : Československý kompas, 1931. s. 838-887.

podstaty mají sloužiti kultovým, církevně administrativním nebo podobným účelům a které církví, náboženské společnosti nebo jiné organizaci podobného druhu se přidělí.

§ 5. (1) *Tímto zákonem není dotčena platnost úkonů, provedených při vedení církevních matrik, a platnost manželství, uzavřených před duchovními správci církve do dne, kdy tento zákon nabyl účinnosti.*

(2) *Dotčena nejsou ani opatření o majetku uvedeném v § 3, která byla učiněna před účinností zákona podle předpisů o konfiskaci a rozdělení konfiskovaného majetku.*

§ 6. *Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej ministři školství a osvěty a vnitra.“*

Výrazná část nemovitého majetku, patřícího původně do vlastnictví německé evangelické církve, byla různými cestami převedena do vlastnictví Českobratrské církve evangelické. Takto byla mírně posílena majetková základna Českobratrské církve evangelické.

1.5 Ekonomické důsledky zásahů komunistické moci

Také ČCE byla silně postižena ekonomickými zásahy po převzetí moci Komunistickou stranou Československa v únoru 1948, což vyvrcholilo jak přijetím tzv. církevních zákonů v říjnu 1949, tak faktickou likvidací její diakonie krátce poté.

Popis těchto událostí by však byl rozsáhlý a není pro tento příspěvek účelný.

2 Orgány správy majetku v Českobratrské církvi evangelické

Základním dokumentem ČCE je *Církevní zřízení* (dále jen „CZ“),¹⁰ které definuje mj. základní strukturu řízení církve a nejobecnější zásady hospodaření církve. Podrobným dokumentem je především *Řád hospodaření církve* (dále jen „ŘHC“).¹¹

2.1 Struktura Českobratrské církve evangelické

ČCE má v § 4 CZ definovanou trojstupňovou strukturu: farní sbor (krátce „sbor“), seniorátní sbor (krátce „seniorát“) a povšechný sbor (celá církev). Její způsob řízení je presbyterně synodní (poslední věta preambule CZ), což znamená výrazné postavení shromáždění na úrovních jednotlivých stupňů sborů (synodní prvek) i volených členů správních orgánů (presbyterní prvek); kromě nich na každé úrovni figurují představitelé sboru, kteří jsou jeho statutárními orgány (§ 6 CZ).

¹⁰ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Církevní zřízení*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení* a řády ČCE v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu 31. 5. – 2. 6. 2018) online na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].

¹¹ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Řád hospodaření církve*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení* a řády ČCE v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].

Na úrovni farního sboru vykonává synodní funkci sborové shromáždění tvořené všemi členy farního sboru s hlasovacím právem, zpravidla zletilými – od 18 let věku (§ 22 CZ); presbyterní funkci reprezentuje staršovstvo, jeho členy volí sborové shromáždění z členů farního sboru starších 21 let, virilními členy jsou faráři a jáhni ustanovení ve farním sboru (§ 23 CZ); představiteli farního sboru jsou farář volený sborovým shromážděním a kurátor volený staršovstvem z jeho středu (§ 23 CZ).

Na úrovni seniorátního sboru vykonává synodní funkci konvent tvořený poslanci farních sborů volených staršovstvem a virilní členové, tj. určení kazatelé (především všichni faráři spravující farní sbory v seniorátu a jáhni administrující farní sbory, dále někteří další faráři a kaplani) a členové seniorátního výboru (§ 25 CZ); presbyterní funkci vykonává seniorátní výbor volený konventem, představiteli jsou senior a seniorátní kurátor volení konventem (§ 25 a 26 CZ).

Na úrovni povšechného sboru vykonává synodní funkci synod tvořený poslanci seniorátů volenými konventy a virilními členy, tj. seniory, seniorátními kurátory, členy dosavadní synodní rady a nově zvolené synodní rady a dvěma zástupci Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy z řad členů ČCE (§ 27 a 28 CZ);¹² presbyterní funkci vykonává synodní rada volená synodem, představiteli jsou synodní senior a synodní kurátor, taktéž volení synodem (§ 28, 30 a 31 CZ).

Protože na všech úrovních sborů jsou dva představitelé, musí být právní listiny kontrastig-novány.

Pro ekonomickou oblast je důležitá revize hospodaření – za tím účelem volí farní shromáždění a konvent nejméně dva revizory a dva náhradníky, synod pak čtyři revizory a čtyři náhradníky (čl. 3 odst. 2 ŘHC).

2.2 Orgány správy majetku v jednotlivých úrovních sborů

Na všech třech úrovních řízení ČCE se na správě majetku podílí ve vymezené synergii čtyři orgány: shromáždění, správní orgán, představitelé a revizoři.

Shromáždění (sborové shromáždění, konvent a synod) stanovuje zásady hospodaření sboru a schvaluje (čl. 3 odst. 1 ŘHC):

- a) hospodaření s majetkem sboru,
- b) zprávu o hospodaření předchozího roku,
- c) účetní závěrku předchozího roku,
- d) rozpočet na daný rok a základní směrnice pro hospodaření sboru,
- e) nabývání, zcizování a pronájem nemovitého majetku sboru, vyjma bytů s omezením uvedeným níže,
- f) novostavby a velké opravy nemovitého majetku sboru,
- g) použití rezervního fondu.

Správní orgán sboru (staršovstvo, seniorátní výbor a synodní rada) vede hospodaření sboru, jedná a usnází se o všech hospodářských záležitostech sboru, pokud nejsou vyhrazeny jiným církevním orgánům a každoročně předkládá shromáždění zprávu o hospodaření sboru (čl. 3 odst. 5 ŘHC). Členové správního orgánu sboru jsou právně odpovědní za rozhodnutí správního orgánu, pokud není v zápise z jednání orgánu uveden jejich jmenovitý nesouhlas (čl. 3 odst. 6 ŘHC).

¹² Synod je volen na 4 roky a zasedá každoročně; z toho je pochopitelný obrat „4. zasedání 34. synodu“ objevující se v aktuální verzi vnitřních předpisů ČCE.

Představitelé sboru jsou vázáni rozhodnutím správního orgánu a jsou povinni předkládat mu všechny podstatné záležitosti, přičemž představitelé sboru jsou právně odpovědní za jednání, které je v rozporu s rozhodnutím správního orgánu, nebo které nebylo předem v tomto orgánu projednáno (čl. 3 odst. 7 ŘHC). Jednání v rozporu s ŘHC nebo s rozhodnutím shromáždění či správního orgánu se u farářů, jáhnů a dalších pracovníků sboru považuje za hrubé porušení pracovní kázně (čl. 3 odst. 8 ŘHC).

Revizoři jsou při své činnosti oprávněni nahlížet do všech dokladů, které se týkají činnosti a hospodaření sboru. Správní orgán sboru je povinen revizorům tyto doklady poskytnout, podle potřeby s nimi spolupracovat a pozvat je jako poradce do svého zasedání, pokud o to požádají a vymezí předmět jednání, kterého se chtějí účastnit (čl. 3 odst. 3 ŘHC). Revizoři předkládají shromáždění sboru nejméně jednou ročně písemnou zprávu o své činnosti, o výsledcích provedených revizí a o svém stanovisku k výsledku hospodaření a k rozpočtu sboru. Revizoři příslušného sboru vyšší úrovně mají právo z vlastního rozhodnutí nebo na výzvu správního orgánu příslušného sboru vyšší úrovně kontrolovat hospodaření sborů nižší úrovně po předchozím projednání s jejich správními orgány (čl. 3 odst. 4 ŘHC).

2.3 Zásady správy majetku na všech úrovních sborů

Principy hospodaření sborů explicitně uvádí čl. 7 ŘHC:

- hospodaření podle schváleného rozpočtu,
- rozpočet má být vyrovnaný, v případě půjček je třeba přiložit reálný splátkový kalendář,
- v případě hospodaření se ziskem musí sbor rozhodnout o jeho použití, v případě hospodaření se ztrátou rozhodnout o úhradě ztráty,
- plnění státních zákonů ohledně účetnictví, daní a hospodářské evidence.

Významnou zásadou hospodaření je ekonomická autonomie – žádný sbor neručí za hospodaření jiného sboru (čl. 2 odst. 2). Toto pravidlo je však nutně modifikováno ustanoveními § 26 zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, v případě zrušení a zániku právnické osoby zřízené registrovanou církví a náboženskou společností:

„(2) Evidence právnické osoby podle § 15a odst. 1 zaniká výmazem z Rejstříku evidovaných právnických osob.

(3) Zániku evidované právnické osoby podle odstavce 2 předchází její zrušení s likvidací, anebo zrušení bez likvidace, přechází-li její majetek a závazky na registrovanou církev a náboženskou společnost nebo její jinou právnickou osobu evidovanou podle tohoto zákona.

(4) Nepostačuje-li při likvidaci evidované právnické osoby její majetek k úhradě závazků, ručí za tyto závazky registrovaná církev a náboženská společnost, jejíž orgán ji navrhl k evidenci. Likvidační zůstatek z likvidace evidované právnické osoby přechází na registrovanou církev a náboženskou společnost, jejíž orgán ji navrhl k evidenci.“

Podle rejstříku evidovaných právnických osob dle zák. č. 3/2002 Sb. je zřejmé, že celá ČCE (povšechný sbor) je zřizovatelem jednotlivých právnických osob.¹³ Je proto logické,

¹³ Jedinou výjimkou jsou jednotlivá střediska Diakonie Českobratrské církve evangelické, kde je jako zřizovatel uvedena zmíněná Diakonie (která sama je opět zřízena celou ČCE).

že tyto osoby na úhradu vlastních závazků mají dle ustanovení čl. 7 odst. 9 ŘHC vytvářet rezervní fondy odvodem 5% vlastních příjmů až do výše 20% majetku sboru (to se týká především farních sborů). Prostředky mají být v likvidní formě (např. termínovaný vklad, dluhopis) a jsou určeny pro krytí výdajů při mimořádných událostech a na úhradu rozpočtového schodku.

Je zřejmé, že pravidla pro hospodaření jednotlivých sborů jsou nastavena dost přísně.

2.4 Jiné hospodářské subjekty

Kromě sborů na všech třech úrovních ČCE jsou ve struktuře této církve zahrnuty další subjekty s výraznou ekonomickou činností, nazývané obecně jako zvláštní zařízení církevní služby.

CZ v § 5 vypočítává nejprve dvě zařízení – Diakonii Českobratrské církve evangelické s vlastní právní subjektivitou a Jeronýmovu jednotu, dále pak další zařízení církevní služby (církevní školy, církevní střediska apod.) zakládané na úrovni seniorátů a celé církve, a to buď s právní subjektivitou, nebo bez ní, vždy ale s vlastním statutem schváleným správním orgánem (tedy seniorátním výborem nebo synodní radou).

O Diakonii ČCE pojednáme více ve čtvrté kapitole, o Jeronýmově jednotě v páté kapitole.

3 Obecné vymezení příjmů a výdajů Českobratrské církve evangelické

3.1 Vymezení příjmů

Vymezení příjmů je obsaženo v čl. 8 ŘHC:

„1. Hospodaření církve spočívá na dobrovolné obětavosti jejích členů. Jejich ochota pečovat o hmotné potřeby církve je jedním z projevů živé víry a vztahu ke sboru a církvi.

2. Vlastní příjmy sboru jsou: salár, sbírky při shromáždění, účelové sbírky a dary.

3. Salár je pravidelný roční dar, který církev očekává od každého svého člena s vlastním příjmem v doporučené výši 5% jeho celkových ročních čistých příjmů. Salár se platí jednou ročně nebo ve splátkách farnímu sboru, do něhož člen patří. Manželé mohou platit společně. Salár se neočekává od člena sboru bez vlastního příjmu. Neplacení saláru nemůže být důvodem k vyloučení z církve.

4. Sbírký při shromáždění jsou dalším zdrojem příjmů, které sbor očekává od svých členů. Konají se pravidelně:

a) pro sborové účely,

b) pro mimosborové účely jako povinné sbírky na základě usnesení synodu či konventu, nebo jako nepovinné sbírky dle usnesení příslušného správního orgánu.

5. Účelové sbírky slouží k financování mimořádných potřeb sboru. Dary poskytují sborům fyzické i právnické osoby při služebnostech, životních jubileích a jiných příležitostech. [...]

7. Ostatní příjmy sboru jsou zejména:

- a) půjčky, příspěvky a dary z církevních zdrojů,
- b) účelové půjčky, příspěvky a dotace státu či obcí,
- c) prostředky získané na základě grantů a projektů,
- d) příjmy z pronájmu a podnikání,
- e) likvidační zůstatky právnických osob a dědictví odkázaná církví,
- f) další pravidelné i nepravidelné příjmy.“

Je signifikantní, že ačkoli jsou v příjmech pod písm. f) skryty i příspěvky z veřejných zdrojů, ČCE se dlouhodobě, a to ještě před přijetím zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, snaží o vybudování ekonomické soběstačnosti. Tak již v r. 2008 a letech následujících před přijetím naposledy zmíněného zákona tvořily státní příspěvky pouhých 30 % příjmů církve.¹⁴

3.2 Vymezení výdajů

Na rozdíl od příjmů není ve vnitřních předpisech ČCE nikde souhrnně uveden výčet výdajů církve.

Z výročních zpráv jasně vyplývá, že největší položkou stále byly osobní náklady, kryté do r. 2012 z 80 % státní dotací na mzdy duchovních a chod církevního ústředí, dále údržba nemovitého majetku (včetně odpisů) a poté pastorační aktivity vč. diakonické práce.¹⁵

4 Modifikace příjmů a výdajů v souvislosti s majetkovým vyrovnáním

4.1 Modifikace příjmů

4.1.1 Restituce nemovitého majetku

Již v rámci přípravy zákona o majetkovém vyrovnání¹⁶ bylo třeba zhodnotit a ocenit potenciálně restituovatelný nemovitý majetek – ukázalo se, že jej je relativně mnoho. ČCE se tak po církvi římskokatolické stala největším restituentem.

¹⁴ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2008*, s. 20; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2009*, s. 22; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2010*, s. 20; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2011*, s. 20-21; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2012*, s. 18-19; vše dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].

¹⁵ Viz tamtéž.

¹⁶ Zákon byl přijat na konci r. 2012 a promulgován jako zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

To se ukázalo v realizaci zákona, především v množství výzev podaných subjekty ČCE, tedy jednotlivými farními sbory i celou církví: vůči Lesům České republiky bylo (dle nám dostupných údajů) podáno 178 výzev¹⁷ a vůči Státnímu pozemkovému úřadu 520 výzev.¹⁸

Již brzy se hospodaření s nemovitostmi stalo výrazným příjmem církve: ze závěrečných zpráv o hospodaření církve (zahrnujících hospodaření jeho ústředí, nikoli všech právnických osob) za roky 2012 až 2017 vyplývá, že příjmy z nájmu nemovitostí a za ubytování kolísají mezi 17 až 3 % veškerých účetních příjmů.¹⁹

Ne všechn nemovitý majetek je vhodné spravovat, některý je lépe prodat. Takto došlo v r. 2014 k velkému prodeji dlouhodobého hmotného majetku za 94 400 000 Kč.²⁰ V této souvislosti je třeba připomenout zásady pro správu nemovitostí uvedené v ŘHC: ty jsou v čl. 15 děleny na zcizitelné a nezcizitelné nemovitosti. V čl. 16 je specifikováno, že nezcizitelnými nemovitostmi jsou budovy a pozemky sloužící základním funkcím církevního sboru, tj. shromažďování členů sboru k bohoslužbám, církevní výchově a vzdělávání v sídle sboru a kazatelských stanicích, poskytování přiměřeného služebního bytu pro faráře nebo jáhny sboru v počtu stanoveném synodem a ke správě sboru. Evidenci nezcizitelných nemovitostí vede Jeronýmova jednota, o níž pojednáme v páté kapitole; evidenci zcizitelných nemovitostí vede správní orgán sboru, který je vlastníkem nemovitosti.

4.1.2 Příspěvek na podporu činnosti

Příspěvek na podporu činnosti (dříve na mzdy duchovních a na církevní administrativu), stanovený v § 17 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, činil v letech 2013 až 2015 sumu 3 774 871 Kč. Tato částka je od r. 2016 každoročně snižována o pět procentních bodů – v roce 2016 byla 3 586 127 Kč, v roce 2017 pak 3 397 384 Kč, naposledy bude vyplacen v r. 2029.

4.1.3 Finanční náhrada (kompenzace)

Finanční náhrada za nevydaný nemovitý majetek je pevně stanovena v § 16 odst. 2 č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Protože ČCE vlastnila a mohla restituovat větší množství nemovitých věcí, je pro ni v zákoně určena

¹⁷ Lze dohledat v excelové tabulce LÉSY ČESKÉ REPUBLIKY. *Informace o výzvách podaných oprávněnými osobami dle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi k datu 1. 10. 2018.* Dostupné online na webové stránce *Informace o výzvách a dohodách* na <https://lesy.cz/o-nas/cirkevni-restituce/informace-o-vyzvach-a-dohodach/> [cit. 5. 10. 2018].

¹⁸ Lze dohledat v excelové tabulce STÁTNÍ POZEMKOVÝ ÚŘAD. *Informace o výzvách podaných oprávněnými osobami dle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi k datu 12. 10. 2018 – povinná osoba SPÚ.* Dostupné online na webové stránce *Informace o podaných výzvách a dohodách* na <https://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/informace-o-podanych-vyzvach-a-dohodach> [cit. 15. 10. 2018].

¹⁹ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2014*, s. 17-19; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2015*, s. 16-18; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2016*, s. 17-19; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2017*, s. 15; vše dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soucasnost-Vyrocnizpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].

²⁰ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2014*, s. 17.

až třetí největší částka finanční náhrady (první připadá církvi římskokatolické, druhá největší připadá Církvi československé husitské), tedy 2 266 593 186 Kč, při rozložení na 30 let (bez započtení valorizace podle inflačního koeficientu) to činí 75 553 106 Kč ročně.

Tato kompenzace má pomoci tomu, aby si ČCE vybudovala majetkovou základnu, jejíž výnos pokryje potřebné náklady církve jednak po skončení vyplácení příspěvku na činnost (reálně již z důvodu jeho výraznému faktickému poklesu), jednak po skončení výplaty finanční náhrady od r. 2043.

4.2 Modifikace výdajů

4.2.1 Personální náklady

Z výročních zpráv ČCE za roky 2013–2017 vyplývá, že největším faktickým výdajem jsou personální náklady na zaměstnance, pohybující se každoročně kolem částky 100 milionů Kč. Tyto náklady do r. 2012 byly hrazeny z 80–85 % ze státního příspěvku,²¹ který zůstal do r. 2015 ve stejné nominální výši jako v r. 2012, ale pak se každoročně snižuje o pět procentních bodů; tím také stoupá podíl církve na hrazení personálních nákladů z jiných zdrojů.

V této věci je třeba připomenout, že ČCE již před dlouhou dobou zahájila proces vedoucí k financování svých duchovních a dalších zaměstnanců z vlastních zdrojů. Tomu také odpovídá ustanovení čl. 9 odst. 1 ŘHC ohledně farních sborů:

„Farní sbor je odpovědný za hmotné zabezpečení své činnosti, platu faráře nebo jáhna prostřednictvím personálního fondu, platů dalších sborových pracovníků a dobrého stavu církevních budov i jejich vybavení.“

Podobně je to stanoveno v čl. 10 odst. 1 ohledně seniorátů:

„Seniorát je odpovědný za hmotné zabezpečení své činnosti, mezd seniorátních farářů a jáhnů prostřednictvím personálního fondu, platů dalších seniorátních pracovníků a dobrého stavu seniorátních budov a jejich vybavení.“

A velmi podobně v čl. 11 odst. 1 je tento požadavek vztažen i na povšechný sbor:

„Povšechný sbor odpovídá za hmotné zabezpečení své činnosti, činnosti Ústřední církevní kanceláře, kanceláře Jeronýmovy jednoty, pastýřských rad, komisí a poradních odborů synodní rady, dobrého stavu celocírkevních budov a jejich vybavení a za personální náklady všech zaměstnanců povšechného sboru. Zaměstnanci povšechného sboru se rozumí:

- a) duchovenští zaměstnanci, jimiž se rozumějí faráři, jáhnové, vikáři, jáhenští praktikanti, pastorační pracovníci a též laičtí členové synodní rady,*
- b) zaměstnanci Ústřední církevní kanceláře konající práci na pracovních místech v organizační struktuře kanceláře schválené synodní radou,*
- c) ostatní zaměstnanci Ústřední církevní kanceláře,*

Personální náklady duchovenských zaměstnanců jsou financovány prostřednictvím personálního fondu dle čl. 13 tohoto řádu. Personální náklady těch zaměstnanců povšechného sboru, pro něž byl zřízen jiný účelový fond, jsou přednostně financovány z takového fondu.“

²¹ Viz výše pozn. č. 16.

V této situaci je zřizování či rušení kazatelských míst (systematizovaných míst pro placené duchovní) významnou skutečností, a to nejen z ekonomického hlediska. Je proto pochopitelné, že tuto záležitost reguluje samostatný předpis ČCE s názvem *Pravidla zřizování a rušení kazatelských míst*,²² který rozlišuje různé typy kazatelů z hlediska jejich určení:

- kazatelské místo povšechného sboru – zřizuje a ruší synod na základě návrhu synodní rady, finanční zabezpečení jde k tíži celé církve,
- kazatelská místa seniorátu – zřizuje a ruší synod na návrh seniorátního výboru po schválení návrhu konventem, finanční zabezpečení jde k tíži seniorátu,
- kazatelská místa farního sboru – zřizuje a ruší synod na návrh staršovstva sboru po projednání v seniorátním výboru a schválení návrhu konventem, finanční zabezpečení jde k tíži farního sboru,
- misijní kazatelské místo – v oblasti, kde dosud ČCE nepůsobila, takové místo je podporováno celou církví po dobu 2–5 let, výjimečně až 10 let, tento status schvaluje synod na základě předloženého projektu,
- podporované místo – v oblasti, kde ČCE již působila a působí, ale sbor (např. kvůli úbytku aktivity sboru) není s to realizovat běžný odvod do personálního fondu – o podpoře rozhoduje synod na dobu 2 roky, výjimečně 4 roky (a zcela výjimečně ještě prodlouženo a další 2 roky).

Základní zdroj pro financování personálních výdajů je personální fond, o němž pojednáme v páté kapitole.

4.2.2 Stavební činnost

Hlavním obsahem stavební činnosti jsou převážně opravy a v menší míře rekonstrukce nemovitostí, a to jak dosud vlastněných, tak také vrácených v restituci. Ve vlastnictví sborů na všech třech úrovních je cca 440 budov. Každoročně je alokováno na tento účel cca 1 500 000 Kč, pouze v r. 2017 to bylo jen 1 350 000 Kč.²³

Pro realizaci stavební činnosti je v ČCE ustanoveno zařízení *Jeronýmova jednota*, o níž pojednáme v páté kapitole.

4.2.3 Investiční náklady

Finanční náhrada poskytovaná podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, po konečnou dobu 30 let, vybízí k realizaci investic, jejichž výnos by měl pokrýt nemalou část nákladů na personální výdaje i stavební činnost.

²² ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla zřizování a rušení kazatelských míst*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].

²³ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2013*, s. 20; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2014*, s. 20; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2015*, s. 19; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2016*, s. 20; ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2017*, s. 16; vše dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soucasnost-Vyrocnizpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].

Investiční nástroje jsou v ČCE realizovány v rámci personálního fondu a investicích farních sborů, o čemž pojednáme v páté kapitole.

4.2.4 Veřejně prospěšné aktivity

Součástí poslání církví je také vyvíjení aktivit zaměřených na prospěch celé společnosti, tedy veřejně prospěšných aktivit. Mezi ně patří především školství, zdravotnictví a sociální práce.

Pro oblast školství je koordinačním orgánem Ústředí Evangelická akademie, jež odborně napomáhá zřizovatelům jednotlivých zařízení. ČCE je zřizovatelem jedné základní školy, jedné střední zdravotnické školy, jedné střední sociální školy, dvou vyšších odborných škol a jedné konzervatoře.²⁴

V oblasti zdravotnictví není ČCE zřizovatelem žádného církevního zdravotnického zařízení, podílí se však cestou nemocničního kaplanství na duchovní péči v nemalém počtu zdravotnických zařízení a podílí se na pořádání kurzu celoživotního vzdělávání Nemocniční kaplan na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy.²⁵

V oblasti sociální rozvíjí ČCE rozsáhlé aktivity prostřednictvím Diakonie Českobratrské církve evangelické, která koordinuje činnost jednotlivých středisek. Počet zařízení stoupl mezi lety 2013 až 2017 ze 110 na 130 zařízení po celé republice, počet registrovaných sociálních služeb ze 127 na 140, počet zaměstnanců z 1500 na 1700 při zachování počtu asi 1000 dobrovolníků.²⁶ Diakonie a její střediska hospodaří samostatně a mají na to zřízeny vlastní orgány (správní rada, dozorčí rada, ředitel) podle Řádu diakonické práce ČCE,²⁷ proto o ní již nebudeme samostatně pojednávat v páté kapitole.

Od roku 2017 je zaveden grantový systém ČCE, na jehož základě je možno podávat žádosti o poskytnutí podpory z grantového systému pro diakonické a rozvojové projekty. V r. 2017 bylo na tento účel alokováno 5 026 000 Kč.²⁸

²⁴ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2013*, s. 12–13; ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2014*, s. 11–12; ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2015*, s. 15–16; ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2016*, s. 15–16; ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2017*, s. 8–12; vše dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].

²⁵ NĚMEC, D. K metodickému pokynu Ministerstva zdravotnictví o duchovní péči. In *Revue církevního práva*, Praha. Společnost pro církevní právo, ročník XXIII., podzim 2017, č. 68-3/17, s. 22–23. ISSN 1211–1635.

²⁶ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2013*, s. 27; ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2014*, s. 27; ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2015*, s. 27; ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2016*, s. 27; ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2017*, s. 22; vše dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].

²⁷ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. Řád diakonické služby. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řady ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018], zvl. čl. 21.

²⁸ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2017*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018], s. 15.

5 Nástroje realizace hospodaření Českobratrské církve evangelické

V této kapitole chceme stručně seznámit s organizačními nástroji realizace hospodaření ČCE, a to s finančními fondy celkově, s nejdůležitějšími z nich samostatně a s předpisy pro samostatnou hospodářskou činnost farních sborů.

5.1 Přehled finančních fondů Českobratrské církve evangelické

Finanční fondy ČCE slouží k realizaci poslání ČCE v jednotlivých oblastech, na něž jsou určeny finanční prostředky. Fondy zřizuje synodní rada a vydává jejich statuty; výjimkou jsou fondy Jeronýmovy jednoty a Personální fond, které schvaluje synod.²⁹

ČCE má tyto fondy povšechného sboru, tedy celocírkevní (přičemž zkratka „ÚCK“ znamená Ústřední církevní kancelář)³⁰:

Číslo fondu	Název fondu	Účel fondu	Správce fondu
901100	Fond základního jmění	zdroj krytí dlouhodobého a krátkodobého majetku	ekonomicko-provozní náměstek
901160	Fond základního jmění – Kalich s. r. o.	podíl povšechného sboru na Kalich s. r. o.	vedoucí tajemník ÚCK
910100	Rezervní fond	krytí účetních ztrát	vedoucí ekonomického oddělení
911100	Fond sbírek a darů	ukládání prostředků nabytých na základě darů, sbírek nebo dědictví	vedoucí ekonomického oddělení
911110	Tiskový fond	podpora vydávání tiskovin ČCE	vedoucí tajemník ÚCK
911120	Fond Diakonie ČCE	zdroj příspěvků ČCE na práci Diakonie ČCE	synodní kurátor
911130	Fond křesťanské služby	finanční výpomoc současným i bývalým zaměstnancům ČCE formou bezúročných půjček, příspěvků a darů	asistent vedoucího tajemníka ÚCK
911140	Fond sbírky sociální a charitativní pomoci	krytí účelových výdajů povšechného sboru v oblasti sociální a charitativní	vedoucí tajemník ÚCK

²⁹ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla tvorby a čerpání fondů Českobratrské církve evangelické*. Dostupné online na webové stránce *Ekonomika a účetnictví* na <https://www.ustredicce.cz/rubrika/815-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Ekonomika-a-ucetnictvi/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].

³⁰ Viz Příloha č. 1 normy uvedené v předchozí poznámce; dále ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Statuty fondů*. Dostupné online na webové stránce *Ekonomika a účetnictví* na <https://www.ustredicce.cz/rubrika/815-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Ekonomika-a-ucetnictvi/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].

911170	Fond sociální a charitativní pomoci v ČR	shromažďování a čerpání peněžních prostředků na pomoc při katastrofách v ČR	náměstek pro vnější vztahy
911180	Fond sociální a charitativní v cizině	shromažďování a čerpání peněžních prostředků na humanitární pomoc v zahraničí	náměstek pro vnější vztahy
911150	Fond pro bohoslovce, vikariát a jáhenskou praxi	podpora studia bohoslovců – kandidátů církevní služby a jáhnů, vikariátu a jáhenské praxe	asistent vedoucího tajemníka ÚCK
911811	Fond církevní hudby	podpora činnosti celocírkevního kantora a poradního odboru církevní hudby	celocírkevní kantor
911830	Fond pastoračních pracovníků	pokrytí vedlejších nákladů spojených se zaměstnáváním pastoračních pracovníků	vedoucí personálního oddělení
911999	Fond sbírky z večerních bohoslužeb u Martina ve Zdi	shromažďování a čerpání peněžních prostředků ze sbírek konaných během večerních bohoslužeb v kostele u Martina ve Zdi	vedoucí ekonomického oddělení
912100	Fond zahraničních darů	shromažďování a čerpání peněžních prostředků ze zahraničních darů dle vůle dárce	náměstek pro vnější vztahy
913017	Fond pro práci s mládeží	podpora a rozvoj práce s mládeží	vedoucí oddělení mládeže
913018	Fond výchovy	podpora práce s dětmi, výchovy a vzdělávání v církvi	vedoucí oddělení výchovy a vzdělávání
913118	Fond pro podporu pobytů s lidmi s postižením	podpory účasti znevýhodněných jednotlivců i rodin na pobytech pořádaných oddělením výchovy a vzdělávání ÚCK	vedoucí oddělení výchovy a vzdělávání
914100	Fond Jeronýmovy jednoty – sbírka darů	sbírka darů na účely Jeronýmovy jednoty konaná od ledna do června	referent Jeronýmovy jednoty
914200	Fond Jeronýmovy jednoty – sbírka Hlavního daru lásky	každoroční sbírka na účely Jeronýmovy jednoty na Velikonoční neděli	referent Jeronýmovy jednoty
914300	Fond Jeronýmovy jednoty – sbírka Jubilejní toleranční dar	každoroční sbírka na účely Jeronýmovy jednoty k výročí vydání tolerančního patentu	referent Jeronýmovy jednoty
915100	Stavební fond	krytí technického zhodnocení a oprav stávajícího hmotného majetku povšechného sboru	ekonomicko-provozní náměstek

917100	Automobilový fond	podpora nákupu automobilů pro farní sbory, kazatele a pracovníky ÚCK	vedoucí ekonomického oddělení
918100	Fond repartic	krytí jednotlivých činností povšechného sboru, zdroj pro jiné fondy povšechného sboru	vedoucí ekonomického oddělení
919100	Personální fond	personální náklady, investice	správní rada personálního fondu
919200	Fond sbírky solidarity	půjčky farním sborům na odvody do personálního fondu	správní rada personálního fondu
913700	Fond Tajovského	podpora pěstounských rodin	vedoucí oddělení výchovy a vzdělávání
911241	Fond nemocničních kaplanů	podpora práce nemocničních kaplanů	vedoucí úseku vzdělávání
916100	Fond ekumeny	shromažďování a čerpání peněžních prostředků na ekumenickou spolupráci	náměstek pro vnější vztahy
911160	Fond supervize	shromažďování a čerpání peněžních prostředků v souvislosti s financováním poskytování supervize v ČCE	vedoucí úseku vzdělávání (v součinnosti s koordinátorem supervize)
911143	Fond pro vdovy	sociální pomoci vdovcům a vdovám po kazatelích a kazatelkách	asistent vedoucího tajemníka ÚCK
911121	Fond klidného stáří	zabezpečení bydlení pro kazatele a další pracovníky církve odcházející do důchodu	správní rada
911417	Fond propagace	propagace ČCE dovnitř i navenek	asistent vedoucího tajemníka ÚCK

5.2 Jeronýmova jednota

Jeronýmova jednota je dle čl. 1 svého statutu³¹ zvláštním zařízením fungujícím ve sborech na všech třech úrovních, ovšem bez právní subjektivity. Je primárně zaměřena na údržbu a výstavbu církevních objektů, které jsou nebo se mají stát majetkem sborů ČCE, českých evangelických sborů v zahraničí, případně dalších zahraničních evangelických sborů, a na pořízení a obnovu vybavení těchto objektů včetně shromažďování finančních prostředků z tuzemska

³¹ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Statut Jeronýmovy jednoty*. Dostupné online na webových stránkách *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czt/> [cit. 25. 9. 2018].

i zahraničí a rozděluje tyto prostředky potřebným církevním sborům a zařízení v rámci činnosti určených fondů:

- Fond Jeronýmovy jednoty – sbírka darů na účely Jeronýmovy jednoty konaná od ledna do června,
- Fond Jeronýmovy jednoty – sbírka Hlavního daru lásky na účely Jeronýmovy jednoty na Velikonoční neděli,
- Fond Jeronýmovy jednoty – sbírka Jubilejní toleranční dar k výročí vydání tolerančního patentu,
- kromě těchto fondů spravuje příspěvky na opravy církevních budov poskytované ze státního rozpočtu.

Její druhou funkcí je informování ČCE na všech úrovních správy o projektech mezinárodního a ekumenického významu.

V rámci seniorátního a povšechného sboru plní nakonec funkci stavebního úřadu ČCE, posuzuje stavební záměry církevních sborů z hlediska účelnosti, výtvarného pojetí, hospodárnosti a kvality a poradenskou činností pomáhá církevním sborům v hospodaření s nemovitým majetkem.

Kromě zaměstnanců kanceláře Jeronýmovy jednoty všechen ostatní personál této jednoty se zapojuje dobrovolnickou činností (čl. 2 odst. 3). Činnost jednoty řídí seniorátní a ústřední představenstva a shromáždění Jeronýmovy jednoty (čl. 3 až 6). Výkonnou celocírkevní složkou je kancelář Jeronýmovy jednoty mající dva odbory: podpůrný a stavební, v jejichž čele stojí odborně vzdělaní vedoucí vybraní na základě výběrového řízení (čl. 7).

Takto je odborně koordinována jedna z významných výdajových složek: údržba a výstavba církevního objektů.

5.3 Personální fond Českobratrské církve evangelické

Personální fond je základní a centrálním fondem ČCE, za jehož hospodaření zodpovídá synodní rada (čl. 13 CZ) v souladu s jeho podrobným statutem (dále jen „SPF“).³² Centrální postavení Personálního fondu ilustruje též skutečnost, že tento fond má svou vlastní webovou stránku, na níž jsou zveřejňovány potřebné informace a výzvy k realizaci jeho poslání.³³

5.3.1 Příjmy Personálního fondu

Zdrojem příjmů personálního fondu jsou (čl. 5 SPF):

- a) pravidelné odvody všech církevních sborů (prakticky na pokrytí personálních výdajů kazatelů působících ve sborech),
- b) výnosy provozní i investiční části Personálního fondu,

³² ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Statut Personálního fondu*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].

³³ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. Internetová strana *Personální fond*. Dostupné online na <http://srpf.evangelnet.cz/> [cit. 25. 9. 2018].

- c) výnosy sbírky solidarity sborů,
- d) finanční náhrada a příspěvek na podporu činnosti vyplácené státem podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi,
- e) dary tuzemských a zahraničních fyzických a právnických osob.

Synod stanovuje pro jednotlivý kalendářní rok či několik kalendářních roků výši odvodu připadajícího na jedno kazatelské místo a místo pastoračního pracovníka s plným pracovním úvazkem (čl. 5 odst. 2 SPF). Pokud sbory nejsou s to dostat předepsaným odvodům do Personálního fondu, mohou požádat o příspěvek na tento odvod z fondu sbírek solidarity, do něhož je odváděno max. 10 % příjmů Personálního fondu (čl. 7 SPF).

Fond má dvojí určení – provozní a investiční, pro něž jsou definovány dvě části tohoto fondu (čl. 2 SPF).

5.3.2 Investiční část Personálního fondu

Investiční část je tvořena prostředky Personálního fondu určenými synodní radou, přičemž *Pravidla hospodaření s personálním fondem*³⁴ v čl. 1 určují, že se jedná o celou finanční náhradu vyplácenou státem podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, poníženou pouze o příspěvek na diakonické a rozvojové projekty určený synodem a o prostředky na kompenzace (celkovou částku schválených kompenzací sborům za nerestituovatelný majetek v minulém roce). Investiční část je alokována takto:

- investiční fondy mající formu akciových společností s proměnným základním kapitálem,
 - ČCE (A), investiční fond s proměnným základním kapitálem, a.s., IČ 037 88 130, počáteční základní kapitál ve výši 2 miliony Kč a
 - ČCE (B), investiční fond s proměnným základním kapitálem, a.s., IČ 038 27 089, počáteční základní kapitál ve výši 2 miliony Kč,
- akciová společnost určená k nákupu nemovitostí za účelem jejich pronájmu či pozdějšího prodeje s názvem ČCE Reality, a.s. a počátečním základním kapitálem ve výši 2 miliony Kč.

Synodní rada je oprávněna rozhodnout o zvýšení základního kapitálu těchto akciových společností a upsání jejich nových akcií nebo na příplatky mimo základní kapitál akciové společnosti.

Poradním orgánem synodní rady pro investiční část fondu je *Investiční výbor synodní rady* tvořený odborníky placenými ze zdrojů provozní části personálního fondu (čl. 4 SPF). Kontrolním orgánem investičního výboru je *Správní rada Personálního fondu* (čl. 3 SPF), o níž pojednáváme na konci následujícího číslovaného úseku textu.

5.3.3 Provozní část Personálního fondu

Veškeré prostředky Personálního fondu, které nejsou určeny pro investiční část, tvoří příjmy provozní části (čl. 2 SPF), přičemž se dle čl. 1 *Pravidel hospodaření s personálním fondem*

³⁴ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla hospodaření s personálním fondem*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].

od odvodů sborů odečte příspěvek do solidárních prostředků stanovený synodem a příspěvek do rezervy Personálního fondu, od příspěvku na podporu činnosti vypláceného státem podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, se odečte částka na mzdy zaměstnanců Ústřední církevní kanceláře a částka na podporu činnosti Jeronýmovy jednoty.

Provozní část je určena na personální náklady povšechného sboru vč. části nákladů Ústřední církevní kanceláře (v r. 2015 částka 5 mil. Kč, dále upravována zpravidla dle inflace), na benefity zaměstnanců ČCE a na personální náklady členů investičního výboru.

Z prostředků provozní části synodní rada určuje prostředky pro jednotlivé provozní fondy uvedené v podkapitole 5.1.

Z provozní části se mohou poskytnout:

- zápůjčky sborům zajištěné zástavním právem, které v tomto případě může být zřízeno i na nezczitelné nemovitosti, za účelem předfinancování nebo spolufinancování dotací či grantů, nákupů, oprav či modernizací nemovitostí (čl. 8 SPF),
- zápůjčky sborům zajištěné budoucími příjmy Jeronýmovy jednoty za účelem předfinancování nebo spolufinancování dotací či grantů, nákupů, oprav či modernizací nemovitostí anebo jiných smysluplných stavebních projektů (čl. 9 SPF),
- zápůjčky Diakonii ČCE nebo jejím střediskům kryté zástavním právem, a to za účelem financování provozu Diakonie ČCE nebo některého ze středisek Diakonie ČCE anebo za účelem financování investičních projektů, na které Diakonie ČCE či některé z jejích středisek získá dotaci z fondů Evropské unie či jiných veřejných orgánů nebo institucí (čl. 10 SPF).

Provozní část Personálního fondu spravuje *Správní rada Personálního fondu* jmenovaná synodní radou, přičemž funkce člena této rady je bezúplatná (čl. 3 SPF).

5.4 Řízení provozní a investiční aktivity farních sborů

Vytvářením celocírkevních fondů uvedených v podkapitole 5.1 není bráněno vlastní hospodářské aktivitě farních sborů, jimž (a také seniorátním sborům) přispívá v oblasti své působnosti Jeronýmova jednota krátce popsaná v podkapitole 5.2.

Farní sbory mohou vyvíjet vlastní investiční činnost, řízenou předpisem *Pravidla pro investování sborů ČCE do investičních nástrojů*.³⁵ Investiční činnost probíhá buď prováděním obchodů na vlastní účet, čímž se rozumí také učinění nabídky k prodeji či nákupu či využití práv a možnosti konverze, upisovacích práv či opce, nebo na základě správy portfolia odborně způsobilou osobou (čl. 2). Jako investiční nástroje jsou uvedeny (v čl. 3) především:

- a) tuzemské nebo zahraniční akcie či obdobné cenné papíry, které představují podíl na společnosti nebo jiné právnické osobě;

³⁵ ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla pro investování sborů ČCE do investičních nástrojů*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].

- b) dluhopisy nebo obdobné cenné papíry vydané domácími či zahraničními společnostmi, které představují právo na splacení dlužné částky;
- c) investiční certifikáty, ETF a podobné nástroje, které jsou obchodovatelné na kapitálovém trhu;
- d) deriváty odvozené od nástrojů uvedených pod písmeny a) až c).

Veškeré obchody týkající se investičních nástrojů vyžadují předchozí písemný souhlas investičního výboru synodní rady (čl. 5) kromě:

- a) správy investičního portfolia sboru ČCE obhospodařovatelem s povolením České národní banky na základě jeho volné úvahy, kdy investování do investičních nástrojů probíhá bez předchozí komunikace se sborem ČCE (portfolio management) – zde se doporučuje spolupracovat s investičním výborem,
- b) investice do cenných papírů kolektivního investování určených k veřejné distribuci v České republice s přesným omezením investic a pravidel rozložení rizika (UCITS),
- c) investice do českých státních dluhopisů a pokladničních poukázek,
- d) investice do akcií a dluhopisů přijatých k obchodování na regulovaných trzích EU a USA, a to na základě investiční strategie připravené staršovstvem a schválené sborovým shromážděním, s nímž vyslovil souhlas investiční výbor synodní rady,
- e) když celkový objem investovaných aktiv nepřevyší 30% ročního rozpočtu sboru, maximálně však 250 000 Kč.

Je zřejmé, že se (ovšem nejen snahou o investice) mohou farní sbory dostat finančních problémů – pro tento účel je stanoven předpis *Pravidla hospodářské pomoci*.³⁶ Hlavními symptomy finančních problémů jsou dle tohoto předpisu:

- a) zanedbávání účetnictví a předepsaných evidencí,
- b) opakované nezaplacení odvodu do Personálního fondu ve stanoveném termínu a ve výši stanovené synodem nebo ve výši stanovené na základě žádosti o poskytnutí dočasné pomoci ze solidární části Personálního fondu,
- c) opakované nezaplacení celocírkevních nebo seniorátních odvodů (repartic) ve výši stanovené rozhodnutími synodu a konventu příslušného seniorátu a v termínu stanoveném Řádem hospodaření církve.

V takovém případě nejprve synodní rada stanoví lhůtu k nápravě o maximální délce 12 měsíců, a pokud farní sbor do 6 měsíců nesjedná nápravu, synodní rada pověří seniorátní výbor k zahájení jednání se staršovstvem sboru (čl. 2).

Pokud sbor s pomocí seniorátního výboru nesjedná do 12 měsíců nápravu, synodní rada rozhodne do 30 dnů o zavedení režimu hospodářské pomoci, kdy jmenuje tříčlennou komisi hospodářské pomoci jako pomocný orgán pro staršovstvo a představitele sboru, ti všichni jsou s ní povinni spolupracovat. Komise může podávat podněty příslušné pastýřské radě (pro kázeňská opatření), eventuálně navrhnout seniorátnímu výboru, aby suspendoval činnost staršovstva a zřídil ve sboru správní komisi.

³⁶ ČESKOBATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla hospodářské pomoci*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/ccel/czt/> [cit. 25. 9. 2018].

Nedojde-li však nejdéle do dvanácti měsíců ode dne, kdy byla komise jmenována, k obnovení finanční soběstačnosti sboru a zavedení řádného hospodaření, navrhne komise staršovstvu sboru a nadřízeným církevním orgánům některé z těchto organizačních opatření:

- a) zřízení částečně podporovaného kazatelského místa na dobu nejvýše 3 let,
- b) zřízení podporovaného kazatelského místa na dobu nejvýše 3 let,
- c) snížení pracovního úvazku faráře nebo jáhna působícího ve sboru,
- d) zrušení kazatelského místa ve sboru,
- e) vytvoření sdružení s některým ze sousedních sborů,
- f) sloučení s jiným sborem a příp. zřízení kazatelské stanice,
- g) zrušení sboru.

Zatímco opatření uvedená pod písm. a) a b) jsou pro farní sbor spíše ekonomickou pomocí, další opatření mají již sankční charakter.

Pro omezení rizika nevhodných transakcí investiční i provozní povahy je pro farní sbory v Rejstříku evidovaných právnických osob zaneseno toto omezení:

„Jménem farního sboru jednájí společně faráři (byl-li ustanoven administrátor, pak administrátor) a kurátor. Byla-li ustavena správní komise, jednájí jménem farního sboru společně předseda a místopředseda správní komise. Právní úkony, které se týkají nemovitostí farních sborů, musejí být podepsány vedle výše uvedených osob také statutárním orgánem příslušného seniorátu, jestliže se jedná o: a) prodej, darování nebo jiný převod vlastnického práva na třetí osobu, zatížení věcným břemenem, zástavním právem nebo jiné omezení vlastnického práva, nebo b) pronájem nebo propůjčení nemovitosti na dobu delší než pět let.“

Závěr

Majetek Českobratrské církve evangelické se vytvořil spojením majetkových podstat česky mluvících evangelických sborů převážně helvétského, méně augsburského vyznání na konci r. 1918, čímž převzala majetek postupně se vyvíjející od tolerančního patentu Josefa II. z r. 1781. Majetková základna byla dále rozvíjena v době mezi dvěma světovými válkami a byla po II. světové válce posílena přidělením některých nemovitostí konfiskovaných Německé evangelické církvi v Českých zemích a na Slovensku, na druhé straně byla nesmírně poškozena zásahy komunistické moci od r. 1948.

Tato církev již tradičně měla solidní správní a odbornou strukturu a potřebné normy, vždy úzce navazující na státní legislativu. V situaci obnovování vlastní hospodářské základny na základě zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, došlo jak k posílení vlastní ekonomické činnosti, tak k vytvoření potřebných struktur a k přijetí potřebných nových norem a rozsáhlé novelizaci dosavadních. Zvlášť výrazné místo v hospodaření celé církve mají Jeronýmova jednota, pečující o budovy církve, a Personální fond mající provozní i investiční část – tento fond je centrální institucí v hospodaření církve. Obdobně byly vytvořeny potřebné předpisy pro podporu a kontrolu investičního i provozního hospodaření farních sborů.

U této církve je až udivující míra otevřenosti, s jakou jsou na jejím webu zveřejněny nejen vnitřní její předpisy, ale rozsáhlé informace ekonomické povahy; v tomto ohledu nemá v České republice odpovídající konkurenci.

LITERATURA:

Státní normy a veřejné rejstříky a informace

1. Císařský patent ze dne 8. dubna 1861 č. 41 ř. z., kterým se upravují záležitosti evangelické církve augšpurského a helvetského vyznání, zvláště její státoprávní vztahy v arciknížectví rakouském nad a pod Enzí, vévodství solnohradském, vévodství štyrském, vévodstvích korutanském a krajinském, okněžněném hrabství gorickém a gradištském, markrabství istrijském a městě Terstu s územím, okněžněném hrabství tyrolském a Voralbergu, království českém, markrabství moravském, vévodství horní- a dolnoslezským, království haličským a vladiměřickým s knížectvím osvětimským a zátorským, velkovévodství krakovským vévodství bukovinským. In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.). *Československé církevní zákony*, Díl I. Praha : Československý kompas, 1931. s. 751-760.
2. LESY ČESKÉ REPUBLIKY. *Informace o výzvách podaných oprávněnými osobami dle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi k datu 1. 10. 2018*. Dostupné online na webové stránce *Informace o výzvách a dohodách* na <https://lesy.cz/o-nas/cirkevni-restituce/informace-o-vyzvach-a-dohodach/> [cit. 15. 10. 2018]
3. MINISTERSTVO KULTURY ČESKÉ REPUBLIKY. *Rejstříky registrovaných církví a náboženských společností a dalších právnických osob*, dostupné online na http://www3.mkcr.cz/cns_internet/ [cit. 25. 9. 2018].
4. STÁTNÍ POZEMKOVÝ ÚŘAD. *Informace o výzvách podaných oprávněnými osobami dle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi k datu 12. 10. 2018 – povinná osoba SPÚ*. Dostupné online na webové stránce *Informace o podaných výzvách a dohodách* na https://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/informace-o-podanych-vyzvach-a-dohodach [cit. 15. 10. 2018].
5. Zákon č. 131/1948 Sb. z. a n., o likvidaci právních poměrů německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ze dne 6. května 1948.
6. Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů.
7. Zákon č. 428/2012Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), ve znění pozdějších předpisů.

Vnitřní předpisy a oficiální zprávy Českobratrské církve evangelické

1. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Církevní zřízení*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE v aktuální verzi* (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].
2. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. Internetová strana *Personální fond*. Dostupné online na <http://srpf.evangelnet.cz/> [cit. 25. 9. 2018].
3. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla hospodaření s personálním fondem*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE v aktuální verzi* (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].

4. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla hospodářské pomoci*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].
5. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla pro investování sborů ČCE do investičních nástrojů*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].
6. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla tvorby a čerpání fondů Česko-bratrské církve evangelické*. Dostupné online na webové stránce *Ekonomika a účetnictví* na <https://www.ustredicce.cz/rubrika/815-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Ekonomika-a-ucetnictvi/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
7. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Pravidla zřizování a rušení kazatelských míst*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].
8. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Řád diakonické služby*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].
9. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Řád hospodaření církve*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].
10. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Statut Jeronýmovy jednoty*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].
11. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Statut Personálního fondu*. Dostupné online na webové stránce *Církevní zřízení a řády ČCE* v aktuální verzi (po 4. zasedání 34. synodu) na <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/> [cit. 25. 9. 2018].
12. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Statuty fondů*. Dostupné online na webové stránce *Ekonomika a účetnictví* na <https://www.ustredicce.cz/rubrika/815-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Ekonomika-a-ucetnictvi/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
13. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2008*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-So-ucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
14. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2009*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-So-ucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
15. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2010*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-So-ucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
16. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2011*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-So-ucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
17. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2012*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-So-ucasnost-Vyrocní-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].

18. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2013*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soc-ucasnost-Vyrocn-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
19. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2014*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soc-ucasnost-Vyrocn-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
20. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2015*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soc-ucasnost-Vyrocn-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
21. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2016*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soc-ucasnost-Vyrocn-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
22. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výroční zpráva ČCE 2017*. Dostupné online na webové stránce *Výroční zprávy* na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/799-KDO-JSME-Soc-ucasnost-Vyrocn-zpravy/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
23. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Výsledovka neziskové organizace ČCE 2017 (Výkaz zisku a ztráty)*. Dostupné online na webové stránce *Ekonomika a účetnictví* na <https://www.ustredicce.cz/rubrika/815-Ustredni-cirkevni-kancelar-Dokumenty-Ekonomika-a-ucetnictvi/index.htm> [cit. 25. 9. 2018].
24. Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 25. listopadu 1919 čis. 625 Sb. z. a nař., kterou se vyhláší „*Základní a přechodná ustanovení pro česko-bratrskou církev evangelickou v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*“. In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.). *Československé církevní zákony*, Díl I. Praha : Československý kompas, 1931. s. 765-766.
25. Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 8. února 1922 o *novém zřízení Česko-bratrské církve evangelické v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (čís. 64 Sb. z. r. 1922) . In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.). *Československé církevní zákony*, Díl I. Praha : Československý kompas, 1931. s. 766-800.

Vnitřní předpisy Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

1. Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 20. prosince 1922 o *Základních ustanoveních Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (čís. 79 Sb. z. r. 1923). In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.). *Československé církevní zákony*, Díl I. Praha : Československý kompas, 1931. s. 834-837.
2. Vyhláška ministerstva školství a národní osvěty ze dne 7. srpna 1924 o *novém církevním zřízení Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (čís. 209 Sb. z. a n. z. r. 1924). 22) . In BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V. (eds.). *Československé církevní zákony*, Díl I. Praha : Československý kompas, 1931. s. 838-887.

Obdobná pojednání

1. BEDNÁŘ, F. *Památník Česko-bratrské církve evangelické*. Praha : Kalich, 1924. 480 s.; s. 108-111.

2. CSUKÁS, A. Ústavní počátky Českobratrské církve evangelické. In *Revue církevního práva*, Praha. Společnost pro církevní právo, ročník XXIV., podzim 2018, č. 73-4/18, s. 67-95, ISSN 1211-1635.
3. FILIPI, P. a kol. *Malá encyklopedie evangelických církví*. Praha : Libri, 2008. 159 s., heslo Českobratrská církev evangelická, ČCE, s. 41-43. ISBN 978-80-7277-378-7.
4. NĚMEC, D. K metodickému pokynu Ministerstva zdravotnictví o duchovní péči. In *Revue církevního práva*. Praha. Společnost pro církevní právo, ročník XXIII., podzim 2017, č. 68-3/17, s. 11-28, ISSN 1211-1635.
1. ŘÍČA, R. *Jak došlo k sjednocení českých církví augsburského vydání a helvétského vyznání roku 1918*. In *Církev v proměnách času: sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha : Kalich, 1969. 313 s.; s. 9-15

REALIZACE ZÁKONA O MAJETKOVÉM VYROVNÁNÍ S CÍRKVEMI V CÍRKVI ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ

IMPLEMENTATION OF ACT NO. 428/2012 COLL. ABOUT PROPERTY SETTLEMENT BY THE THE CZECHOSLOVAK HUSSITE CHURCH

Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke Th. D.

Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Abstrakt: Příspěvek rekapituluje konkrétní dosavadní kroky v hospodaření Církve československé husitské v ČR po několika prvních letech realizace zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, ze dne 5. 12. 2012. Zákon v sobě obsahuje možnost naturální restituce s finanční kompenzací. V případě Církve československé husitské nad naturální restitucí převládají peníze z finanční náhrady za nevydaný majetek, které církev z části používá na své financování a z části investuje. Cílem těchto kroků do budoucna má být majetkové oddělení církvi a náboženských společností od státu a umožnění finanční soběstačnosti církvi, zde Církve československé husitské.

Klíčové slova: konfesní právo, Československá církev husitská, restituce, církevní majetek, investice, charita, školství

Abstract: This article analyses the concrete steps to be taken in the financing of the Czechoslovak Hussite Church in the Czech Republic after the first few years of implementation of the Law No 428/2012 Coll., on the property settlement with churches and religious societies of 2012/12/5. The law itself contains a natural restitution and a financial compensation as well. In the case of the Czechoslovak Hussite Church, the payment of the financial compensation for unreleased property exceeds the incomes from the natural restitution; these incomes are used by the Church partly for its outgoings and partly for investments. For the future, the aim of these steps is to realize the property separation of the church and religious societies from the state and to enable the financial self-sufficiency of Churches, in this case of the Czechoslovak Hussite Church.

Key words: Confessional Law, Czechoslovak Hussite Church, restitution, Church property, investment, Charity, education

1 Vymezení pojmů

Právní normy: Správa majetku registrovaných církví v ČR je (ze strany státu) vymezena zákonem č. 428/2012 Sb. ze dne 5. 12. 2012, o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými

společnostmi. Zákon, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2013, vznikl po dlouhých politických ta-
hanicích s dvojím záměrem: jak vyřešit historický církevní majetek, tak do budoucna oddělit
financování církví a náboženských společností od státu. Zákon je kombinací fyzické restituce
(pouze z majetku státu a s omezeními) v odhadované výši 75 mld. Kč a finanční kompenzace
59 mld. Kč v poměru 80%, které získá římskokatolická církev, a 20% pro ostatní církve a nábo-
ženské společnosti. Zákon je navíc jištěn smlouvami o vypořádání, uzavřenými s jednotlivými
církvemi a náboženskými společnostmi, které ministerstvo kultury vyhlásilo ve sbírce zákonů
(§ 16).¹ Ze strany církví řeší hospodaření jejich vnitřní předpisy: v případě CČSH je to Ústava
církvé (novelizována 2008),² a jako prováděcí předpisy k Ústavě pak Řád duchovenské služby
(novelizován 2010),³ Hospodářský řád (2004),⁴ Organizační řád (novelizován 2010),⁵ či naříze-
ní jednotlivých diecézí.

Církev československá husitská (dále CČSH) vznikla odštěpením od církve římskokatolické
v kontextu politických i kulturních změn počátku 20. stol. Setkání duchovenstva, které nakonec
iniciovalo vznik nové církve (v době vzniku a až do roku 1971 pod názvem Československá cír-
kev) se konalo 8. ledna 1920. Ze strany státu byla nová církev uznána vládním usnesením 15. září
téhož roku,⁶ a Ústava církve československé, kterou přijaly její nejvyšší orgány, byla vyhlášena
výnosem Ministra školství a národní osvěty 15. října 1921. K znání církve na Slovensku a Pod-
karpatské Rusi došlo až v roce 1925. Za německé okupace byla církev přinucena ke změně názvu
na Církev českomoravská, po osvobození se vrátila k názvu původnímu.⁷ Církev je rozšířena
v ČR, s jednou diecézí i na Slovensku. Církevní struktura je v České republice tvořena asi 350 cír-
kevními obcemi,⁸ které se sdružují do 5 diecézí (pražské, brněnské, královéhradecké, olomoucké
a plzeňské). V čele celé církve stojí Ústřední rada (jako statutární orgán), složená ze zástupců
diecézí, biskupů, představitelů Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy a patriarchy (který
je nejvyšším celocírkevním představitelem a je volen na 7 let).⁹ Charakteristickým rysem církve
je spoluúčast laiků na vedení církve. CČSH má presbyterní zřízení (účast zvolených presbyterů
na řízení církve) s episkopálními prvky. Správa církve je vedena na rovině obce, diecéze, a celé
církve, a přestože jsou zde zastoupeni singulární představitelé, daleko více jsou využívány prvky
synodální (Shromáždění obce, Diecézní shromáždění, Církevní sněm a Církevní zastupitelstvo

¹ Dne 22. 2. 2013 podepsal tyto smlouvy o vypořádání s jednotlivými církvemi tehdejší premiér Petr Nečas. Za CČSH tuto dohodu podepsali Tomáš Butta, patriarcha a předseda Ústřední rady, Ivana Macháčková, místo-
předseda Ústřední rady a Miroslava Niemec Studenovská, finanční zpravodaj Ústřední rady. Finanční náhra-
da, která má být této církvi postupně během 30 let splacena, činí 3 085 312 000,- korun českých (zaokrouhlu-
jeme dále v článku jako 3,1 miliard).

² CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. Ústava církve. Dostupné online: http://www.ccsch.cz/dokumenty/2232-518-ustava_2008_web.pdf [cit. 20. 7. 2018].

³ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. Řád duchovenské služby. Dostupné online: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/1583-priloha-c-1-4-uz-c-4-2013-rad-duchovenske-sluzby-novelizace-2013.pdf> [cit. 20. 7. 2018].

⁴ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Hospodářský řád*. Dostupné online: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/889-hospodarsky.pdf> [cit. 20. 7. 2018].

⁵ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Organizační řád*. Dostupné online: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/891-organizacni.pdf> [cit. 20. 7. 2018].

⁶ *Vyhláška ministra školství a národní osvěty 542/1920 Sb. ze dne 15. září 1920 o uznání církve československé*. Dostupné online: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/542-20.htm> [cit. 20. 7. 2018].

⁷ TRETERA, J. R – HORÁK, Z. *Konfesií právo*, s. 142. Praha : Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-118-2.

⁸ Název církevní obec je používán pro období farnosti u katolíků a sboru u ČCE.

⁹ Od 28. 9. 2006 je jím dr. Tomáš Butta.

jako dva zákonodárné orgány), správní orgány (rada starších, diecézní rada, ústřední rada) a sborová grémia soudní a revizní. Místní náboženská obec je vedena farářem, farářkou nebo administrátorem a Radou starších. Od roku 1947 mohou být duchovními této církve také ženy. Za první republiky rostla církev poměrně rychle, v roce 1950 se k ní hlásilo 10,64 % obyvatel. Ovšem období komunismu postihlo i tuto církev, počet jejích členů výrazně poklesl, a tento pokles dále trvá. V roce 2011 se k ní při sčítání lidu v ČR hlásilo 39 276 věřících (tedy 0,37 % obyvatelstva)¹⁰ a na Slovensku podle údajů z téhož roku 1 782 věřících.¹¹

2 Orgány pro správu majetku v ČSCH

Náboženská obec církve je reprezentována shromážděním náboženské obce, radou starších jakožto správním orgánem, za kterou jedná jménem obce společně předseda nebo finanční zpravodaj a farář. Místopředseda a finanční zpravodaj jsou voleni radou starších, hospodářské smlouvy na rovině obce podepisuje *ad validitatem* předseda rady starších, farář a finanční zpravodaj. Kontrolním ekonomickým orgánem obce jsou tři revizoři nebo revizní finanční výbor (opět alespoň tříletný). Vyšší organizační jednotkou je diecéze s orgány jako diecézní shromáždění, diecézní rada, biskup. Za radu a jako její předseda jedná jménem diecéze biskup, v jeho zastoupení místopředseda nebo jiný pověřený člen. Místopředseda laik a finanční zpravodaj jsou voleni diecézní radou, ekonomické smlouvy podepisuje k platnosti biskup, místopředseda a finanční zpravodaj. Finanční záležitosti diecéze jsou kontrolovány diecézním revizním finančním výborem. V čele celé církve stojí církevní sněm, základní zákonodárný orgán, který se má konat alespoň jednou za 10 let. V období mezi konáním sněmu je druhým zákonodárným orgánem církevní zastupitelstvo (nesmí ovšem měnit ústavu, věrouku, bohoslužebný a kárný řád). Statutárním orgánem je Ústřední rada, za níž jedná jako její předseda patriarcha (příp. místopředseda či jiný ústřední radou pověřený člen). Tato rada schvaluje všechny smlouvy, finanční, investice i zaměstnanecké a to všem diecízím. Ekonomické smlouvy podepisuje k platnosti patriarcha, místopředseda a finanční zpravodaj.¹² Kontrolním orgánem v oblasti celocírkevního hospodaření je revizní církevní finanční výbor. Jeho předseda je volen církevním zastupitelstvem na 6 let, členové pak na stejnou dobu voleni diecézním shromážděním. Funkcí revizorů a členů revizních finančních výborů by měli být pověřeni členové církve, podle možnosti s ekonomickým vzděláním a se znalostí účetnictví, nebo alespoň dobře seznámení s postupy církevního účetnictví, relevantními zákonnými ustanoveními a příslušnými církevními předpisy.¹³ Veškeré hospodaření církve a církevních právnických osob musí být vedeno zásadou co největší hospodárnosti, účelnosti a společné i individuální odpovědnosti. Podrobnější zásady pro hospodaření pak podává § 4 Hospodářského řádu.

¹⁰ Srov. HAVLÍČEK, T. – KLINGOROVÁ, K. – LYSÁK, J. *Atlas náboženství Česka*, Praha : Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3794-5. Církev také v roce 2011 měla nejméně příznivou věkovou strukturu – 68 % osob hlásících se k této církvi bylo ve věku 60 nebo více let.

¹¹ V roce 2000 vznikla samostatná slovenská diecéze, jejímž biskupem se v téže roce stal ThDr. Jan Hradil, ve své funkci byl potvrzen volbou 6. 5. 2007. Mimořádné diecézní shromáždění jej dne 16. 3. 2014 opětovně zvolilo biskupem bratislavské diecéze na volební období 2014–2021.

¹² Srov. TRETERA, J. R. – HORÁK, Z. *Konfesní právo*, s. 143

¹³ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Hospodářský řád*, § 5 č. 4.

Ohledně celocírkevního využívání restituovaného majetku i náhrady byla v roce 2012 vytvořena *celocírkevní hospodářská komise*, v níž se setkávají zástupci diecézí ČČSH, a vyměňují si zkušenosti jakým způsobem se ubírat k ekonomické samostatnosti církve. Je tak naplněním usnesení církevního zastupitelstva, jehož rozhodnutím se uvedené příjmy stejně i platové prostředky rozdělily na jednotlivé diecéze, které s nimi hospodaří. Jedná se o odbornou komisi na celocírkevní úrovni, v níž jsou laici i duchovní a dává odborné stanovisko, návrhy, podněty. Ovšem neexistuje povinnost diecéze, aby vše této odborné radě postoupila, protože v závěrečné fázi vše schvaluje ústřední rada. V roce 2013 byl také přijat mzdový předpis, umožňující větší volnost v odměňování duchovních. Zde má rozhodovací pravomoc diecézní rada, která ustanovuje do funkce a stanovuje výši platu jednotlivých duchovních a pracovníků církve.¹⁴

3 Zdroje příjmů ČČSH

Obdobně jako v případě církve římsko-katolické nebo církve českobratrské evangelické i financování ČČSH je vícezdrojové a církev ho specifikuje v § 2 Hospodářského řádu: Příjmy církve tvoří zejména: 1. příspěvky členů na činnost církve, 2. sbírky kostelní (bohoslužebné) a účelové, 3. dary od členů církve i fyzických a právnických osob mimo církev, 4. příjmy získané při církevních úkonech, 5. výnosy z nemovitého i movitého majetku, tj. příjmy z jeho prodeje, pronájmu a zapůjčení za úplat, dále úroky z vkladů u peněžních ústavů atp., 6. podíly z příjmů právnických osob založených církví a jejími organizačními jednotkami nebo z příjmů právnických osob, ve kterých má církev nebo její organizační jednotky kapitálovou účast, 7. dotace a příspěvky z prostředků veřejné správy a 8. jiné.¹⁵

ČČSH by tedy dle zákona a dohod měla dostat během následujících třiceti let vyplaceno v rámci finanční náhrady celkem 3 085 312 000 korun, tedy zhruba 103 milionů korun ročně. Je tak po církvi římskokatolické na druhém místě v podílu na celkové náhradě pro církve a náboženské společnosti (podíl činí 5,3%).¹⁶ Důvody pro či proti přijetí této formy majetkového vyrovnání byly uvnitř ČČSH dlouze diskutovány. Církev pak nejvyšším zákonodárným orgánem (Církevním sněmem) v lednu 2008 rozhodla tento přijmout princip narovnání. Zdůvodnění pro toto přijetí uvádí např. pražský biskup církve Daniel Tonzar:¹⁷ majetek církve nebyl majetkem, který by získala od císaře či šlechty, ale byl to majetek členů církve, drobných střadatelů. Další důvod spatřuje v nemajetkové újmě, způsobené ČČSH komunistickým režimem, zneužívajícím náboženské dílo M. Jana Husa a středověkých husitů pod nálepkou třídního boje a také zabavení majetku Ústředí sociální práce Církve československé tehdejší

¹⁴ Srov. *Zpráva patriarchy ČČSH pro generální synodu* ze dne 17. 10. 2014. Dostupné online: <http://www.ccsch.cz/view.php?id=2318> [cit. 24. 7. 2018].

¹⁵ Tedy časově ohraničené zdroje jako finanční náhrada, příspěvek na podporu činnosti církví, příspěvky poskytované pro financování sociálních, humanitárních a zdravotních služeb, škol a školských zařízení, účelové dotace.

¹⁶ Tato náhrada je vymezena v § 15 odst. 2 zákona č. 428/2012 Sb. a v konkrétní smlouvě s jednotlivými církvemi.

¹⁷ List pražského biskupa k narovnání některých majetkových i nemajetkových křivd učiněných státem proti Církvi československé husitské a Třetí pražský artikul, dostupné z: http://www.ccschpraha.cz/files_attach/list_narovnani.pdf [cit. 26. 9. 2018].

Československou lidově demokratickou republikou. Nově nastavený režim chápe jako nový začátek, kdy úkol církve hlásat náboženskou a mravní obnovu národa Československého již nebude církev plnit prostřednictvím peněz daňových poplatníků, ale po 30 letech přechodného období bude církev muset vychovat novou generaci, která uvidí smysluplnost života s Kristem, s konáním církve v tomto světě. Také patriarcha Butta v únoru 2014 hovořil o tom, že ČCŠH se bez dohodnuté finanční náhrady neobejde, aniž by to podstatným způsobem ochromilo její činnost.¹⁸ Církevní zastupitelstvo také konstatovalo v roce 2013, že majetkové nároky vyplývající z tohoto zákona se týkají výhradně církevních subjektů na území ČR, neboť se jedná o majetkové vyrovnání mezi Českou republikou a ČCŠH v ČR. Slovenská diecéze se na tomto dělení prostředků tedy podílet nebude. ČCŠH je tedy nyní financována z finanční kompenzace (která je valorizovaná o inflaci) jejíž výše v roce 2015 činila 107 724 902 (v roce 2016 to bylo 108 155 802 Kč). Dále pak z příspěvku na činnost (který se od roku 2016 se snižuje každoročně o 5 procentních bodů a přestane být vyplácen v roce 2030), a byl v roce 2015 ve výši: 114 472 000 a v roce 2016 ve výši: 108 748 400. Církev pomalu přechází na financování z výnosů z hospodaření s majetkem (právě tyto příjmy by se měly v budoucnu stát hlavním zdrojem příjmů pro financování chodu církve. V roce 2017 pak náhrada činila 108 480 270 Kč a příspěvek 103 024 800 Kč.¹⁹

V rámci *naturální restituace* také některé subjekty ČCŠH podaly (do konce roku 2013) výzvy k vydání konkrétního majetku (dle § 3 až 14 z. 428/2012 Sb.) ovšem oproti katolické církvi v míře minimální.²⁰ Z celkového počtu 39 nemovitostí, u kterých podání výzvy za ČCŠH přicházelo v úvahu, byly výzvy podány v 19 případech. Celkem se jedná o 3 588 m² zastavěné plochy, 1 435 m² orné půdy, 8 996 m² zahrad, 18 926 m² lesních pozemků a 12 187 m² ostatní plochy. Důvody, proč nebyly podány výzvy v ostatních případech, byly například finanční náročnost rekonstrukce nemovitosti; dodatečné zjištění, že církev nebyla vlastníkem; nebo byly

¹⁸ Srov. BUTTA, T. K tématu *finanční náhrady*: „Hospodaření církve bylo před přijetím zákona č. 218/1949 Sb. – Zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem zajišťováno kolem 37 % z vlastních zdrojů. Z prostředků církve nebyly hrazeny platy duchovních. Do budoucnosti bude úkolem církve zajistit finanční prostředky právě na platy duchovních. K tomu však samotná finanční náhrada nebude dostačující. Postupně klesající příspěvek od státu pro přechodné období od roku 2016 bude muset církev vyrovnávat z vlastních finančních zdrojů z nájemného, z darů, příspěvků a zisků z finanční náhrady. Tato změna hospodaření církve má úzkou souvislost i s novou strategií a uspořádáním duchovní správy. Nová situace nás vede k novému vztahu k majetku, k větší společné odpovědnosti v církvi za hospodářské záležitosti, a to jak v ústředí, diecézích, ale i v jednotlivých náboženských obcích. Majetek a finance se nemohou stát středem zájmu, ale jsou prostředkem k naplňování poslání daného církvi Ježíšem Kristem, které je ve společnosti v každé době nepostradatelné.“ Dostupné z: <https://www.ccs Praha.cz/bohospustby-kazani-projevy/k-tematu-financi-nahrady.html> [cit. 24. 7. 2018].

¹⁹ Jde o poslední dostupná data. Pro srovnání, před zákonem o majetkovém vyrovnání dle z. č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem čerpala ČCŠH ze státního rozpočtu finanční prostředky v celkové výši 114 472 000 Kč, z čehož částka na platy duchovních vč. pojistného činila 107 036 000 Kč, na provozní náklady bylo poskytnuto 5 740 000 Kč, na údržbu církevního majetku bylo poskytnuto 1 696 000 Kč.

²⁰ STÁTNÍ POZEMKOVÝ ÚŘAD. *Informace o podaných výzvách*. Dostupné z: <https://www.spucr.cz/restitu-ce/cirkevni-restitu-ce/informace-o-podanych-vyzvach-a-dohodach> [cit. 23. 7. 2018]: Dle webu pozemkového úřadu např. na pozemek v Jílovém u Prahy, Rudníku, Opavě či Olomoucké diecéze Církve československé husitské o pozemek v Dolanech u Olomouce. O nevydaný majetek se dle ústního sdělení faráře církve obvykle rozhodly nesoudit.

nemovitosti převedeny legálně.²¹ Dalšími příjmy církve jsou *granty a dotace* pro nestátní neziskové organizace, v jejichž rámci církev dosáhla na další prostředky.²²

Hospodaření diecézí i celé ČCŠH by mělo přejít od stále snižovaného financování z veřejných zdrojů (i když některé z nich budou využívány i v budoucnu např. účelové dotace atp.) k většímu podílu zisku z výnosů z vlastní hospodářské činnosti ovšem ani ČCŠH se dále neobejde bez sponzorských příspěvků, darů či sbírek, jako je tomu doposud. I zde je snaha určitým způsobem získané prostředky kapitalizovat tak, aby v budoucnu (po ukončení příspěvků od státu) pokryly platy duchovních i běžnou činnost církve. Mechanismy pro nakládání s majetkem byly nastaveny v roce vyhlášení zákona v r. 2012 – biskupové ČCŠH se tehdy dohodli na přerozdělovacím vnitřním klíči pro částku, která bude církvi poukázána. Koeficient byl stanoven dle více kritérií: kolik má která diecéze náboženských obcí, duchovních, majetku.²³ Na základě usnesení poradní hospodářské komise církve měly být prostředky finanční náhrady přidělené církvi podle zákona č. 428/2012 Sb., snížené o částku 2 843 000 Kč, rozděleny na jednotlivé diecéze v následujícím poměru: Brno: 14,15 %, Hradec Králové: 21,41 %, Olomouc: 15,09 %, Plzeň: 13,15 %, Praha 36,20 %. Tento poměr byl stanoven na základě předložených návrhů zastupců jednotlivých diecézí, které zohledňovaly následující kritéria: počet náboženských obcí, počet duchovních, počet věřících a rozloha jednotlivých diecézí. Částka 2 843 000 Kč pro rok 2013 bude určena pro investice ústřední rady a bude v následujících letech valorizována. Tento klíč bude stanoven na dobu neurčitou s možností úpravy v případě potřeby.²⁴

Majetkové záležitosti má již nyní každá diecéze nastaveny do jisté míry odlišně, jednotlivé diecéze mají autonomii v investování i hospodaření. Při diecézích existují hospodářské komise, které přijaly jakýsi etický kodex, zásady, že nebudou investovat nemorálním způsobem, tedy do projektů spojených s hazardem tabákem, alkoholem, zbraněmi atp. Konkrétní hospodaření jednotlivých diecézí je dohledatelné z jejich výročních zpráv, nakolik je zveřejňují.²⁵ Jako příklad můžeme uvést příjmy olomoucké diecéze: z celkové sumy pro ČCŠH tato diecéze dostává 14,67% (zhodnocenou o výši inflace v ČR, což za rok 2017 činilo pouze 0,3%). Dosud obdrženy prostředky z finanční náhrady pro tuto diecézi: za rok 2013: 15 090 mil Kč, za rok 2014: 15 587 877 Kč, za rok 2015 15 806 068 Kč, za rok 2016: 15 869 280 Kč, za rok

²¹ *Stručná informace o postupu ČCŠH v ČR ve věci vydávání majetku a finančního odškodnění*. Dostupné z: <http://www.ccsn.cz/view.php?id=1918> [cit. 25. 7. 2018].

²² Srov. *Výroční zpráva MKČR za rok 2017*, s. 142. <http://www.mkcr.cz/vyrocní-zpravy-81.html>. Příklady dotací pro ČCŠH: Husovské slavnosti 2017 – 30 000 Kč; Pražská diecéze Církve československé husitské: Pouť na Sázavě 2017 k 90. výročí 1. patriarchy Dr. Karla Farského - 40 000 Kč; Královéhradecká diecéze Církve československé husitské: VÍRA – NADĚJE – LÁSKA, interaktivní putovní výstava Církve čsl. husitské v rámci triennia 30 000Kč; Náboženská obec Církve československé husitské v Praze 3 Žižkov: Česko-lomoucká ekumenické bohoslužby s dokumentací romských duchovních písní - 30 000Kč; Domeček, středisko pro volný čas a integraci Diakonie a misie Církve československé husitské: Hamr kemp hudební festival + 2017 – 20 000Kč.

²³ I zde ovšem docházelo k nedorozuměním. Např. pražská diecéze, která v r. 2012 nabrala více zaměstnanců, nyní fakticky pobírá polovinu asi náhrady. Např. druhá nejchudší (po diecézi plzeňské) olomoucká diecéze ČCŠH s počtem asi 40 duchovních, dostává z celkové sumy (přes 100mil pro celou církev) reálně 14,67 % (tedy něco přes 15 mil).

²⁴ Srov. *Zpráva z jednání církevního zastupitelstva v Praze*. In *Český zápas*. 7/2013, s. 1. Dostupné z: <http://www.ccsn.cz/dokumenty/1348-cz7web.pdf> [cit. 25. 7. 2018].

²⁵ Srov. např. *Výroční zprávy plzeňské diecéze ČCŠH*, Dostupné z: <http://www.ccsnplzen.cz/stitky/tag/4-vyrocní-zprava> [cit. 25. 7. 2018].

2017: 15 916 879 Kč, celkem tedy 78 270 104 Kč. Příspěvek na podporu činnosti je používán na úhradu mezd zaměstnanců: v roce 2013: 13 401 060 Kč; v roce 2014: stejná částka, v roce 2015: opět stejná částka, v roce 2016: 12 731 007 Kč, v roce 2017: 12 060 954 Kč a v roce 2018: 11 390 897 Kč.²⁶

Jako riziko spatřuje tato církev (daleko více než velká římskokatolická církev) současné politické návrhy vlády na zdanění církevních restitucí.²⁷ Pokud by došlo k završení tohoto legislativního procesu, tak jen pro diecézi olomouckou by výpadek činil 3 miliony Kč ročně. Katolíci totiž v rámci náhrad dostávají z velké části nemovitosti, kterých by se zdanění netýkalo. Ovšem u nekatolických církví je naturální restituce naprosto minimální. Velký dopad by to mělo například na Českobratrskou církev evangelickou nebo právě popisovanou Československou církev husitskou. To jsou relativně velké církve, jejichž historický majetek byl odjakživa v centru měst, např. činžovní domy. V rámci restitucí se nevydává, protože byl už dříve zprivatizován nebo převeden na obce.²⁸

4 Investice a výdaje

Církevní investice jsou rámcově specifikovány v § 3 Hospodářského řádu. Výdaje směřují především na úhradu: 1. materiálních nákladů, 2. nákupu služeb a nákladů nevýrobní povahy včetně darů, příspěvků a dotací, 3. poskytnutých půjček a úroků z výpůjček, 4. cestovného a jiných náhrad fyzickým osobám souvisejících s výkonem jejich funkcí, 5. mezd, platů, ostatních osobních nákladů a souvisejících výdajů placených zaměstnavatelem, 6. škod, 7. investičních nákupů, souvisejících výdajů a ostatních investičních výdajů. *Konkrétní církevní investice:* nejvyšší část výdajů bezesporu směřuje na úhradu mezd církevních zaměstnanců - sem je alokovan celý příspěvek na podporu činnosti. Již v roce 2012 se církev rozhodla, že další finanční prostředky budou rozděleny do několika oblastí. Církev bude investovat nejprve do vlastního majetku a pokusí se zhodnotit prozatím nevyužité prostory (formou pronájmů, např. půdními vestavbami, opravami a rekonstrukcemi). Takto získané finanční prostředky pak 4. – 17. rok po přijetí zákona pomohou s dofinancováním klesající státní dotace na platy duchovních. Druhým pilířem by se měly stát investiční záměry a projekty církve (církve na základě naplnění svého poslání vybuduje a bude provozovat vlastní projekty sociálních domů, domů pro seniory, kontaktních center, mateřských škol ad.; dobrým příkladem může být Betanie, Horizont ad. – z obdobných projektů však nelze očekávat vyšší zisk. Třetí oblastí by měla být konzervativní správa finančních prostředků (např. termínované vklady, státní dluhopisy) a případnou čtvrtou oblastí provozování vlastních projektů a investic (blíže k rozboru bylo uvedeno v červencovém čísle Českého zápasu). Jednotlivé diecéze byly vyzvány, aby provedly personální audity. Personální audit bude proveden i v úřadu ústřední rady. Každá změna bude schvalována v rámci demokratického rozhodování a za souhlasu drtivé většiny volených zástupců (nejlépe konsensuálním

²⁶ Propad od roku 2012 pokryl snižující se počet duchovních v této diecézi.

²⁷ *Novela zákona 412/2018 Sb.* prozatím prošla 28. 2. 2018 do 2. čtení hlasy poslanců ANO, KSČM, SPD a ČSSD. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/007schuz/s007029.htm> [cit. 29. 7. 2018].

²⁸ Srov. *Tisková zpráva:* <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/zdaneni-restituci-by-dopadlo-hlavne-na-mensi-cirkev-v-progra/r~7c395cd8f60d11e7b6830cc47ab5f122/?redirected=1528135465> [cit. 26. 9. 2018].

rozhodováním). Správa takových prostředků bude konána veřejně pod dohledem dozorčích orgánů církve.²⁹ Už tehdy se ale hovořilo o potřebě zvážit restrukturalizaci náboženských obcí a středisek (s nutností zachovat dostupnost duchovní služby pro široké vrstvy obyvatelstva, avšak zároveň se zvážením existence malých náboženských obcí jako samostatných právních subjektů).³⁰

Další oblastí výdajů je *zdravotnictví a sociální oblast*: CČSH vyhlásila status Husitské diakonie (dříve název Diakonie a misie Církve československé husitské), jejímž posláním je rozvíjet diakonickou, sociální práci a zdravotnickou činnost a s tím související misijní činnost v působnosti CČSH.³¹ Jde o zastřešení jednotlivě fungujících aktivit v náboženských obcích. Činnost diakonie probíhá především v oblastech: péče o seniory, péče o osoby s handicapem, práce s dětmi a mládeží, dobrovolnictví. Patří sem např. středisko pro volný čas a integraci Domeček nebo NÁRUČ – středisko Husitské diakonie v plzeňské diecézi, Středisko Diakonie a misie Divizna pro péči o podporu rodin, které pečují o dítě s těžkým zdravotním postižením v pražské diecézi, spolek pro poskytování sociálních a zdravotnických služeb Betanie - křesťanská pomoc v brněnské diecézi a Středisko služeb pro seniory Horizont v Praze Suchdole, chráněné dílny a sociálně-terapeutická dílna Nazaret v Borovanech v plzeňské diecézi³², hospic Dobrého pastýře v Čerčanech a další. Bohužel přesnější částky, které na tuto službu církev vydává, dohledat schopni nejsme.

Výdaje na školství a vzdělávání: CČSH je zřizovatelem jedné vyšší odborné (Husův institut teologických studií v Praze), jedné základní a jedné mateřské školy (církevní ZŠ a MŠ Archa v Petroupimi u Benešova). Pražská diecéze pak zřizuje ZUŠ Harmonie a Dětský domov Dubenec. V diecézi Plzeň probíhala výuka náboženství na sedmi školách. Církev je spojena s Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy. Dle Ústavy církve³³ tak, že vnitřní předpisy HTF UK schvaluje CČSH usnesením církevního zastupitelstva. Tato fakulta uchovává a rozvíjí husitské bohosloví, které tvoří teologický kmen jejího studijního programu; sloučení, popřípadě zrušení HTF UK podléhá schválení sněmem CČSH; děkan nebo proděkan HTF UK musí být knězem CČSH; členem vědecké rady HTF UK je patriarcha nebo usnesením stálého předsednictva církevního zastupitelstva určený biskup CČSH, případně člen církevního zastupitelstva; církevní akademické pracovníky, vyučující na HTF UK ve studijním programu husitské teologie, pověřuje k výkonu jejich činnosti a toto pověření zrušuje církevní zastupitelstvo CČSH; katedry systematické, biblické a praktické teologie jsou obsazeny vždy minimálně dvěma kněžími CČSH, a to profesorem nebo docentem a odborným asistentem na každé z těchto kateder; výjimky povoluje církevní zastupitelstvo CČSH. Zrušení či sloučení těchto kateder jakož i zřizování dalších a zrušení stávajících teologických oborů na HTF UK podléhá schválení církevním zastupitelstvem CČSH. Spirituálem HTF UK je vždy kněz CČSH, kterého jmenuje a odvolává

²⁹ Srov. *List pražského biskupa Tonzara k majetkovému vyrovnání ...*, s. 4- 5.

³⁰ Srov. TONZAR, D. Jak dál v církvi po majetkovém vyrovnání, In *Český zápas*. 32/2012, s. 3. Dostupné z: <http://www.ccsh.cz/dokumenty/1240-cz32web.pdf> [cit. 26. 7. 2018].

³¹ *Statut husitské diakonie*, čl. 3 n. 1. Dostupné z: <http://www.ccsh.cz/dokumenty/2889-priloha-c-1-2-statut-husitske-diakonie.pdf> [cit. 26. 7. 2018].

³² Sociálně-terapeutická dílna Nazaret – webové stránky, dostupné z: <http://www.nazaret.cz/zpravy/v.zprava2017.pdf>

³³ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. Ústava církve, článek 64.

církevní zastupitelstvo. K podpoře řádného pěstování husitského bohosloví se ustavuje z učitelů, kteří jsou členy CČSH, „Sbor učitelů husitského bohosloví“; v čele tohoto sboru je předseda sborem zvolený, zpravidla kněz CČSH. Jen pro doplnění uvádíme, že CČSH v některých obcích využívá svého práva vyučovat náboženství na školách dle § 7 odst. 1 n. 1 zákona č. 3/2002 Sb. Případně probíhá taková výuka v obce – na faře. V rámci jiných práv působí duchovní CČSH jako nemocniční, vojenští či nemocniční kaplani (§ 7 odst. 2), práva zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství (§ 7 odst. 5) a práva uzavírat církevní sňatky (§ 7 odst. 3).

Investice do vlastních nemovitostí a podnikání: Jednotlivé církevní subjekty investují především do nákupu a oprav nemovitostí, které by časem měly přinášet zisk (např. z nájmu atp.). Protože neexistuje souborná zpráva či webová stránka, shrnující tuto problematiku, opět pouze jako příklad uvádíme (ústřední radou v listopadu 2017 schválený) investiční záměr královéhradecké diecéze zakoupit z prostředků z finanční náhrady ubytovnu v Ústí nad Orlicí a či koupit nemovitosti v Olomouci olomouckou diecézí. Zatím v rodině úvah je oblast (pro katolickou církev tradiční) investování do vlastních podnikatelských projektů, především regionálního charakteru (např. vlastní minipivovar, farma, atp.) I zde jako *příklad uvádíme investice olomoucké diecéze*: ke konci roku 2017 investovali celkem 61 436 712 Kč (38 001 600 do nemovitosti na Dolním nám. v Olomouci (proběhly stavební úpravy, část je pronajata a zhodnocení dosahuje výše 0,5 ročně se zvyšujícím se potencionálem), 10 400 000 Kč – posilovna SIGMA (nebytové prostory, investice je prozatím zhodnocována 4% ročně), 3 590 000 ubytovna Sigma (i zde činí doposud příjem z nájmu 4% ročně), 3 002 804 byt na Jánského ulici, 3 002 804 další byt na Jánského ulici, 2 336 504 menší byt na Jánského ulici, 1 090 000 Kč (byty jsou pronajímány, z čehož je generován určitý zisk obvykle jde o objekty církevní obce, které jsou adaptovány na 5 – 10 bytů pro specifické skupiny, např. sociálně nepřizpůsobivé atp.). Finanční nástroje: využívají fondy ČSOB (především dluhopisy, zhodnocení investice za rok 2017 činí pouhé 1%). Diecéze plánuje investice do vlastního majetku, vybudování studny u rekreačního objektu v Ostravici, podílet se na úpravách fary náboženské obce Jeseník, na výnosových investicích jednotlivých náboženských obcí a na výstavbě sociálního bydlení ve Šternberku, Jeseníku, Andělské Hoře či Přerově (zde je očekávána možnost využití dotací podle dotačních výzev státu až z 90% výdajů)

Investice v oblasti podpory kulturního dědictví: Největším projektem je město Husinec a památník. Úcta k místu rodiště mistra Jana Husa se objevuje již před rokem 1633, od roku 1873 začíná pak označování Husovy světničky jako expozice muzejní, a až v roce 1952 je oficiálně založeno Husovo muzeum. V roce 1978 byl objekt prohlášen za národní kulturní památku, což bylo potvrzeno v roce 1999 společně s přilehlými budovami a bronzovou sochou mistra Jana s Písmem od Karla Lidického na Prokopově náměstí v Husinci (z roku 1958). V roce 2010 CČSH přezvala Památník Mistra Jana Husa v Husinci a do roku 2015 (600 let od smrti Mistra Jana Husa) se zavázala tuto kulturní památku zrekonstruovat. To se jí podařilo (za pomoci státu v roce 2014, Jihočeského kraje i města), celková obnova měla stát kolem 25 miliónů korun (20 miliónů příspěvek schválený vládou, cca 5 miliónů je z CČSH, 400 tisíc z havarijního fondu ministerstva kultury a Jihočeský kraj poskytl prostředky na provoz i dílčí výdaje spojené s obnovou. Na své náklady církev uskutečnila generální opravu sousedního domu. Obnova zahrnuje rekonstrukci dvou památkových objektů, novou expozici o Mistru Janu Husovi (dosavadní byla z roku 1975), vybudování sociálního zázemí a celkovou úpravu zahradního prostranství.

Ačkoliv obnovu provádí CČSH na základě smlouvy z r. 2010, jsou finanční prostředky investovány do majetku města Husinec, které je vlastníkem. Po obnově využívá objekt jak církev, tak město ke kulturním a společenským akcím. Husův odkaz i budovatelská činnost členů církve byl ideovou motivací pro tento postup.³⁴ Církev opravuje také jiné vlastní objekty sloužící jako liturgické či sborové zázemí: jako příklad uvádíme v diecézi plzeňské³⁵ probíhající rekonstrukci kostela a fary v Mirovicích, kostela v Příbrazi, rekonstrukce Husova sboru a stavba nového kolumbária v Písku, rekonstrukce objektu obce České Budějovice – Čtyři dvory, objektu obce Jindřichův Hradec či záměr Plzeňské diecéze revitalizovat objekt diecézního sídla v Plzni (tzv. projekt Křesťanský dům. Historicky jde o objekt luteránské školy s kostelem, který je kulturní památkou). Asi nejvýznamnější kulturní památkou ve správě církve je Kostel svatého Mikuláše v Praze na Staroměstském náměstí. Byl postaven v barokním slohu v letech 1732 – 1737 stavitel Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem a v současné době je církví pronajat od magistrátu města Prahy za symbolickou částku jedné koruny české. Kostel sv. Mikuláše původně sloužil jako kostel pro obyvatele Starého Města, v čase husitského hnutí a české reformace se stal oporou strany podobojí, v době protireformace byl klášterním kostelem benediktinských mnichů, sloužil jako archiv městské správy, sklad nábytku, obilná sýpka, koncertní síň, stal se dočasným útočištěm pravoslavných křesťanů a za první světové války také kostelem pro vojáky pražské posádky. V roce 1920 zde byla vyhlášena Církev československá husitská (pražská diecéze), která kostel spravuje dodnes,³⁶ jak v rovině náboženských úkonů tak turistického ruchu. Církev spravuje také rekreační a podobná zařízení: penzion Betlem královehradecké diecéze CČSH v Janských lázních,³⁷ Penzion Zahrada - školici a ubytovací středisko brněnské diecéze CČSH v Brně na Lipové ul.³⁸ nabízející jak ubytovací služby, tak prostor pro setkávání, společenství, sdílení víry, hry, modlitbu, ztišení, rozjímání, spirituální obcerstvení a duchovní cvičení. Zajímavým projektem je *komunitní zahrádka Meduňka pražské diecéze* je projekt pro setkávání dětí, rodičů mládeže i seniorů, cizinců i místních, kteří tak společně vytvářejí komunitu, přirozenou sociální síť, která pomáhá lidem překonat sociální izolaci v dnešní době tak běžnou. Meduňka nabízí nejen místo k setkávání, ale také k zahradničení, seznámení se s eko-bio tématikou, k oslavám svátků, manuálnímu tvoření nebo hře dětí i dospělých. Je určena všem lidem bez ohledu na věk, etnickou příslušnost či náboženské smýšlení. Propojovacím prvkem je radost z tvoření, sdílení, vzájemné obohacování a smysluplné trávení volného času.³⁹

Možnosti finančního investování a zhodnocení: Zde je situace církve poněkud odlišná od církve katolické (a období Katolického fondu udržitelnosti, do kterého jsou vkládány peníze z restitučních náhrad katolíků).⁴⁰ CČSH využívá pouze možností, dostupných běžnému občanu

³⁴ Srov. BUTTA, T. O průběhu obnovy Památníku Mistra Jana Husa v Husinci. In *Český zápas*. 4/2015, s. 1 dostupné z: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/2098-cz4web.pdf> [cit. 26. 7. 2018].

³⁵ Srov. Výroční zpráva plzeňské diecéze za rok 2017, s.19. Dostupné z: <http://ccshplzen.cz/aktuality/item/258-vyrocní-zprava-2017>

³⁶ Srov. *Prezentace kostela sv. Mikuláše*, dostupné z: <http://www.svmikulas.cz/cz> [cit. 26. 9. 2018].

³⁷ *Prezentace penzionu Betlem*, dostupné z: <http://www.betlempenzion.cz> [cit. 26. 9. 2018].

³⁸ *Prezentace školícího střediska Zahrada*, dostupné z: <http://www.penzion-zahrada.cz/cs/sluzby/> [cit. 26. 9. 2018].

³⁹ *Prezentace centra Meduňka*, dostupné z: <https://www.ccschpraha.cz/kulturni-aktivity/komunitni-zahradka-medunka.html> [cit. 26. 9. 2018].

⁴⁰ *Investiční Fond udržitelnosti RKC*. dostupné z: <https://www.csobam.cz/portal/asset-management/nezarazene/fond-udrzitelnosti-rkc> [cit. 26. 9. 2018].

ČR a nezřizuje vlastní investiční fondy pro zhodnocení financí. Nicméně církev vytváří *vnitřní fondy*: Zastupitelstvo církve schválilo v listopadu 2017 také Statut Sociálního fondu CČSH.⁴¹ Fond slouží k poskytování finanční pomoci pro případ výjimečné tíživé osobní nebo sociální situace žadatele a jeho zdrojem jsou výlučně úroky ze mzdových účtů církve po zdanění a odečtení bankovních poplatků. Jeho zdrojem jsou výlučně úroky ze mzdových účtů CČSH po zdanění a odečtení poplatků.⁴² Další vnitřní fondy pak vytvořily jednotlivé diecéze. Např. brněnská diecéze Fond sociální práce a diakonie, který čerpá z: příspěvků z rozdělení zisku brněnské diecéze ve výši dle návrhu diecézní rady, příspěvku z finanční náhrady od státu dle zákona ve výši dle návrhu téže rady, z dědictví a z příspěvků obce. Slouží k podpoře diakonické práce, zajištění sociálních služeb, apod.⁴³ Stejná diecéze zřídila Fond oprav a investic nemovitostí ve vlastnictví obcí na území brněnské diecéze, pro péči o svěřené majetek,⁴⁴ či Fond misie a evangelizace na podporu růstu a revitalizace náboženských obcí a duchovního života v církvi.⁴⁵ Obdobně pak královéhradecká diecéze zřizuje Fond rozvoje, na finanční krytí projektů a akcí podporujících rozvoj a aktivity Královéhradecké diecéze CČSH, náboženských obcí a diakonických středisek na jejím území, jako např. evangelizace a misie, práce s dětmi a mládeží, práce s veřejností a seniory, vzdělávání, diakonie a sociální práce, liturgiky atp.⁴⁶ Stejná diecéze zřídila i Fond stavební podpory a investic Královéhradecké diecéze CČSH, na finanční krytí údržby, oprav a rekonstrukcí nemovitostí ve vlastnictví náboženských obcí Královéhradecké diecéze, diakonie (na území Královéhradecké diecéze) a diecéze samotné.⁴⁷

Závěr

V ČR je nyní nově nastaven model, pro činnost a financování církví po odluce od státu a v rámci tohoto modelu se snaží pracovat a žít i CČSH. Mohou počítat do budoucna s nepřímou podporou státu: příspěvky na (spolu)financování škol, zdravotních a sociálních služeb, pomoc při správě historických a kulturních památek, daňové úlevy či podpora při spolufinancování činností ve veřejném zájmu (především granty). Zároveň by měly být zmírněny alespoň některé majetkové krivdy, způsobených komunistickým režimem (a takto získaný majetek použit pro samostatné fungování církve) či umožnění odblokování doposud sporného obecního majetku. Ovšem i CČSH by se měla stát materiálně nezávislou, plně odpovědnou za své hospodaření a stav svého majetku. Konkrétní zisky a výdaje diecézí a CČSH jsou nastaveny striktně

⁴¹ Srov. Zpráva ze zasedání církevního zastupitelstva 11. listopadu 2017. Dostupné z: <http://www.ccsh.cz/view.php?id=3791> [cit. 26. 7. 2018].

⁴² Srov. Statut sociálního fondu. Dostupné z: <http://www.ccsh.cz/dokumenty/3273-priloha-c-1-2-statut-socialniho-fondu-ccsh.pdf> [cit. 26. 9. 2018].

⁴³ Srov. Fond sociální práce a diakonie brněnské diecéze. Dostupné z: <http://www.ccshbrno.cz/wp-content/uploads/12.-Fond-soci%C3%A1ln%C3%AD-pr%C3%A1ce-a-diakonie.pdf> [cit. 26. 9. 2018].

⁴⁴ Srov. Fond oprav a investic nemovitostí ve vlastnictví obcí na území brněnské diecéze. Dostupné z: <http://www.ccshbrno.cz/wp-content/uploads/14.-Fond-investic-do-vlastn%C3%ADch-nemovitost%C3%AD.pdf> [cit. 26. 9. 2018].

⁴⁵ Srov. Fond misie a evangelizace. Dostupné z: <http://www.ccshbrno.cz/fondy/fond-mae/> [cit. 26. 9. 2018].

⁴⁶ Srov. Fond rozvoje. Dostupné z: <http://www.ccshhk.cz/fond-rozvoje/> [cit. 26. 9. 2018].

⁴⁷ Fond stavební podpory a investic Královéhradecké diecéze. Status fondu dostupný z: <http://www.ccshhk.cz/ke-stazeni/> [cit. 26. 9. 2018].

ekonomicky a diecéze dostanou pouze podíl z vložené vlastní investice. Ovšem existuje i zde solidární fond, do kterého diecéze přispívají 1,5 procenta z výnosů, a ekonomicky slabší diecéze z něj budou moci žádat příspěvky. Církve československé husitské se týká naturální restituce jen málo. Většina majetku není v držení státu, takže je zde relevantní především finanční náhrada. Zdanění by na ně tedy padlo daleko více než na katolíky. *Původní nemovitosti ČCŠH však často vlastní někdo jiný, než stát (na rozdíl od nemovitostí církve katolické).* Jsou to kraje, obce, nebo i soukromé osoby. V budovách např. sídlí zaběhlé instituce. Členové ČCŠH se tak (ve srovnání s katolíky) více finančně podílí na chodu své církve. Je stanovena výše příspěvku, něco jakoby desátek (katolíci sice přispívají do sbírek, ovšem výše stanovena není). Doporučená výše příspěvku člena ČCŠH v ČR byla zvýšena na 500,- Kč.⁴⁸ ČCŠH je bohužel církví stárnoucí – odtud i problémy s velkým úbytkem členů. Podle svých slov se snaží podávat české společnosti po vzoru Husa obraz reformovaného živého křesťanství – otázka jaké skupiny to ale v českém prostředí osloví (kromě tradičních husitských rodin): zda ty, kteří hledají Krista a konkrétní společenství anebo pouze skupiny s nacionalizujícími tendencemi? Otázka transparentnosti vystupuje jako důležitá především nyní, v době rychlé medializace (na sociálních sítích atp.). Na rozdíl od katolické církve⁴⁹ a českokatolické církve evangelické⁵⁰ doposud ČCŠH nezřídila žádnou obdobnou přehlednou webovou stránku, a proto se informace o hospodaření církve hledají na jejím webu velmi obtížně. Nejvíce lze vycházet z podstránky *Zprávy* – informace o jednotlivých aktivitách, především v sociální oblasti, a o výsledcích jednání církevního zastupitelstva a ústřední rady.⁵¹ Církve československá husitská chce použít vrácené peníze na rozšíření sociální činnosti nebo na opravu far. Vytváří i vlastní rezervní fondy. Většinu peněz rozdělí v dojednaném poměru mezi jednotlivé diecéze. Diecézím (které fakticky jsou odpovědné a spravují prostředky z finanční náhrady) je doporučována konzervativní správa finančních prostředků. Nemůžeme zamlčet i poněkud odlišnou strategii rozdělení i investování – daleko méně centralizovaný dohled i řízení než u katolíků, spíše rozhodování na rovině diecéze příp. obce. ČCŠH nemá sice vlastní finanční produkty šité „na míru“ u velkých bank (např. investiční fondy jako katolíci SICAV – malé církve nejsou tak pro banky zajímavé), ovšem prostředky se snaží kapitalizovat také, v rámci v českém bankovníctví běžně dostupných nástrojů.

LITERATURA:

1. BUTTA, T. O průběhu obnovy Památníku Mistra Jana Husa v Husinci In *Český zápas*. 4/2015, s. 1 dostupné z: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/2098-cz4web.pdf> [cit. 26. 7. 2018].
2. BUTTA, T. *K tématu finanční náhrady*. Dostupné z: <https://www.ccschpraha.cz/bohosluzby-kazani-projevy/k-tematu-financni-nahrady.html> [cit. 24. 7. 2018].

⁴⁸ Srov. *Zpráva ze zasedání církevního zastupitelstva 11. listopadu 2017*. Dostupné z: <http://www.ccsch.cz/view.php?id=3791> [cit. 26. 7. 2018].

⁴⁹ ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV. *Služba veřejnosti*. Dostupné online na <https://www.sluzbaverejnosti.cz/> [cit. 21. 7. 2018].

⁵⁰ ČESKOKATRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Financování*. Dostupné online na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/766-co-delame-Vztahy-Financovani/index.htm> [cit. 21. 7. 2018].

⁵¹ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Zprávy*. Dostupné online na <http://www.ccsch.cz/zpravy.php> [cit. 12. 7. 2018].

3. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Hospodářský řád*. Dostupné online: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/889-hospodarsky.pdf> [cit. 20. 7. 2018].
4. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Organizační řád*. Dostupné online: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/891-organizacni.pdf> [cit. 20. 7. 2018].
5. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Řád duchovenské služby*. Dostupné online: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/1583-priloha-c-1-4-uz-c-4-2013-rad-duchovenske-sluzby-novelizace-2013.pdf> [cit. 20. 7. 2018].
6. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Ústava církve*. Dostupné online: http://www.ccsch.cz/dokumenty/2232-518-ustava_2008_web.pdf [cit. 20. 7. 2018].
7. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Zprávy*. Dostupné online na <http://www.ccsch.cz/zpravy.php> [cit. 12. 7. 2018].
8. ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Financování*. Dostupné online na <https://www.e-cirkev.cz/rubrika/766-co-delame-Vztahy-Financovani/index.htm> [cit. 21. 7. 2018].
9. *Fond misie a evangelizace*. Dostupné z: <http://www.ccschbrno.cz/fondy/fond-mae/> [cit. 26. 9. 2018].
10. *Fond oprav a investic nemovitostí ve vlastnictví obcí na území brněnské diecéze*. Dostupné z: <http://www.ccschbrno.cz/wp-content/uploads/14.-Fond-investic-do-vlastn%C3%ADch-nemovitost%C3%AD.pdf> [cit. 26. 9. 2018].
11. *Fond rozvoje*. Dostupné z: <http://www.ccschhk.cz/fond-rozvoje/> [cit. 26. 9. 2018].
12. *Fond sociální práce a diakonie brněnské diecéze*. Dostupné z: <http://www.ccschbrno.cz/wp-content/uploads/12.-Fond-soci%C3%A1ln%C3%AD-pr%C3%A1ce-a-diakonie.pdf> / [cit. 26. 9. 2018].
13. *Fond stavební podpory a investic Královéhradecké diecéze*. Status fondu dostupný z: <http://www.ccschhk.cz/ke-stazeni/> [cit. 26. 9. 2018].
14. HAVLÍČEK, T. – KLINGOROVÁ, K. – LYSÁK, J. *Atlas náboženství Česka*, Praha : Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3794-5.
15. *Investiční Fond udržitelnosti RKC*. Dostupné z: <https://www.csobam.cz/portal/asset-management/nezarazene/fond-udrizitelnosti-rkc/> [cit. 26. 9. 2018].
16. *List pražského biskupa k narovnání některých majetkových i nemajetkových křivd učiněných státem proti Církvi československé husitské a Třetí pražský artikul*, dostupné z: http://www.ccschpraha.cz/files_attach/list_narovnani.pdf [cit. 26. 9. 2018].
17. *Novela zákona 412/2018 Sb.* Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/007schuz/s007029.htm> [cit. 29. 7. 2018].
18. *Prezentace centra Meduňka*. Dostupné z: <https://www.ccschpraha.cz/kulturni-aktivita/ko-munitni-zahradka-medunka.html/> [cit. 26. 9. 2018].
19. *Prezentace kostela sv. Mikuláše*, dostupné z: <http://www.svmikulas.cz/cz> [cit. 26. 9. 2018].
20. *Prezentace penzionu Betlem*. Dostupné z: <http://www.betlempenzion.cz> [cit. 26. 9. 2018].
21. *Prezentace školicího střediska Zahrada*. Dostupné z: <http://www.penzion-zahrada.cz/cs/sluzby/> [cit. 26. 9. 2018].
22. ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV. *Služba veřejnosti*. Dostupné online na <https://www.sluzbaveřejnosti.cz/> [cit. 21. 7. 2018].
23. *Sociálně-terapeutická dílna Nazaret – webové stránky*, dostupné z: <http://www.nazaret.cz/zpravy/v.zprava2017.pdf>

24. STÁTNÍ POZEMKOVÝ ÚŘAD. *Informace o podaných výzvách*. Dostupné z: <https://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/informace-o-podanych-vyzvach-a-dohodach> [cit. 23. 7. 2018].
25. *Statut husitské diakonie*, čl. 3 n. 1. Dostupné z: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/2889-priloha-c-1-2-statut-husitske-diakonie.pdf> [cit. 26. 7. 2018].
26. *Statut sociálního fondu*. Dostupné z: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/3273-priloha-c-1-2-statut-socialniho-fondu-ccsh.pdf> [cit. 26. 9. 2018].
27. *Stručná informace o postupu ČČSH v ČR ve věci vydávání majetku a finančního odškodnění*. Dostupné z: <http://www.ccsch.cz/view.php?id=1918> [cit. 25. 7. 2018].
28. *Tisková zpráva*: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/zdaneni-restituci-by-dopadlo-hlavne-na-mensi-cirkev-v-progra/r~7c395cd8f60d11e7b6830cc47ab5f122/?redirected=1528135465> [cit. 26. 9. 2018].
29. TONZAR, D. *Jak dál v církvi po majetkovém narovnání*, In Český zápas 32/2012, s. 3. Dostupné z: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/1240-cz32web.pdf> [cit. 26. 7. 2018].
30. TRETERA, J. R – HORÁK, Z. *Konfesní právo*, s. 142. Praha : Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-118-2.
31. *Vyhláška ministra školství a národní osvěty 542/1920 Sb. ze dne 15. září 1920 o uznání církve československé*. Dostupné online: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/542-20.htm> [cit. 20. 7. 2018].
32. *Výroční zpráva MKČR za rok 2017*, s. 142. <https://www.mkcr.cz/vyrocnni-zpravy-81.html>
33. *Výroční zpráva plzeňské diecéze za rok 2017*. Dostupné z: <http://ccshplzen.cz/aktuality/item/258-vyrocnni-zprava-2017>
34. *Výroční zprávy plzeňské diecéze ČČSH*, Dostupné z: <http://www.ccschplzen.cz/stitky/tag/4-vyrocnni-zprava> [cit. 25. 7. 2018].
35. *Zákon č. 428/2012 Sb. – zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů ze dne 8. listopadu 2012*.
36. *Zpráva patriarchy ČČSH pro generální synodu ze dne 17. 10. 2014*. Dostupné online: <http://www.ccsch.cz/view.php?id=2318> [cit. 26. 7. 2018].
37. *Zpráva z jednání církevního zastupitelstva v Praze* In Český zápas 7/2013, s. 1. Dostupné z: <http://www.ccsch.cz/dokumenty/1348-cz7web.pdf> [cit. 25. 7. 2018].
38. *Zpráva ze zasedání církevního zastupitelstva 11. listopadu 2017*. Dostupné z: <http://www.ccsch.cz/view.php?id=3791> [cit. 26. 7. 2018].

Financovanie cirkví a náboženských spoločností

História a súčasnosť

Editor: ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th. D.
Zodpovedná redaktorka: PhDr. Lucia Vanochová

Sadzba: Zuzana Heringešová

Prvé vydanie

Vydalo vydavateľstvo Wolters Kluwer SR s. r. o.
Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava
e-mail: office@wolterskluwer.sk
internet: www.wolterskluwer.sk
v roku 2019.

ISBN 978-80-571-0160-4 (pdf)